

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmana • Ombudsperson Institution

GODIŠNJI IZVEŠTAJ 2020

Br. 20

Priština, 2021

Sadržaj

Reč Ombudsmana	7
I. Institucija Ombudsmana	10
Mandat Ombudsmana	10
Promovisanje ljudskih prava	13
Pristup u Instituciji Ombudsmana	19
II. Stanje ljudskih prava u Republici Kosovo	24
Zakonodavna vlast.....	24
Sudski sistem.....	25
Sudska zaštita ljudskih prava tokom pandemije COVID-19	25
Disciplinska odgovornost sudija i tužilaca.....	28
Izvršna vlast.....	30
Ciljevi održivog razvoja.....	36
Odgovornost za životnu sredinu.....	38
Pravo na pristup javnim dokumentima.....	47
III. Dečija prava	52
Dečija prava tokom pandemije COVID-19.....	53
Pravo dece na obrazovanje.....	53
Deca sa ograničenim sposobnostima.....	54
Socijalna i zdravstvena zaštita dece	55
Pravda za maloletnike	58
Pozitivne obaveze države u pogledu prava na život	58
Sprečavanje dečijih brakova.....	59
Pravo na pravni identitet	60
Opasnost od pasa lualica	61
IV. Jednakost pred zakonom.....	66
Institucija Ombudsmana kao mehanizam zaštite od diskriminacije	66
Diskriminacija na radu	67

Zaštita prava radnika tokom globalne pandemije COVID-19	68
Položaj penzionera u vreme pandemije.....	71
Osobe sa ograničenim sposobnostima	72
Rodna ravnopravnost.....	75
Prava zajednice LGBTI.....	76
Nasilje u porodici	77
Zdravstvena i socijalna zaštita.....	78
Socijalno stanovanje.....	79
Aktivnosti Odeljenja za zaštitu od diskriminacije.....	80
Prava zajednica.....	83
Povratak i bezbednost	84
Imovinska prava	87
Obrazovanje.....	88
Upotreba jezika.....	90
Integracija zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i problemi sa nezaposlenošću	92
V. Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja.....	98
Izvršene posete	99
Policija Kosova	100
Korektivni i pritvorski centri.....	104
Centar za tražioce azila	108
Centar za zadržavanje stranaca	109
Institucije za mentalno zdravlje.....	110
Kosovski institut za forenzičku psihijatriju.....	110
Odeljenje hitne pomoći i intenzivne psihijatrijske nege	112
Centra za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju.....	115
Domovi za integraciju u zajednicu (DIZ)	116

Specijalni institut u Štimlju.....	117
Domovi zasnovani na zajednici.....	117
Dom za decu sa mentalnim ograničenim sposobnostima- Štimlje.....	118
Domovi za stare i bez porodične brige.....	118
VI. Međunarodna saradnja.....	122
Saradnja sa kolegama i drugim međunarodnim organizacijama.....	125
Izveštavanje na različitim međunarodnim mehanizmima.....	129
VII. Komunikacija sa javnošću i medijima.....	134
VIII. Finansiranje.....	138
Budžet Institucije Ombudsmana	138
Finansiranje iz Budžeta Republike Kosovo	138
Završni budžet i realizacija troškova za 2020. godinu	139
IX. Statistike	144
Statistički pregled žalbi i predmeta	144
Grafički prikaz statistika od 1. januara 2020. do 31. decembra 2020. godine	152
Statistike o pokazatelju 7 Ugovora o sektorskoj reformi za Reformu javne uprave	157

Reč Ombudsmana

Republika Kosova izgrađena je na principima slobode, mira, demokratije, jednakosti, nediskriminacije, poštovanja ljudskih prava i sloboda i vladavine zakona.

Više od dve decenije Ombudsman je čvrsto stajao u svojoj ustavnoj ulozi u ispunjavanju mandata za zaštitu, nadzor i promociju ljudskih prava, i u jačanju principa na kojima je izgrađena demokratija naše zemlje. S tim u vezi je ispunjenje ustavne obaveze podnošenja Godišnjeg Izveštaja Skupštini Republike Kosova.

Ove godine izveštavanje se vrši u kriznoj situaciji zbog pandemije Covid-19.

Restriktivne mere koje su preduzete za sprečavanje ugrožavanja javnog zdravlja postavile su u centru pažnje važnost poštovanja ljudskih prava čak i u kriznim vremenima.

Ovaj izveštaj odražava stanje ljudskih prava u Republici Kosova i predstavlja rad Ombudsmana u nadgledanju, zaštiti i promociji osnovnih prava i sloboda.

Cilj Izveštaja je da skrene pažnju institucijama da se poštovanje ljudskih prava ne prepusti na milost slobodnog političkog delovanja, već da se putem izvršnih i pravnih instrumenata obezbedi poštovanje i sprovođenje istih. Posebna pažnja posvećena je jačanju mehanizama koji garantuju nezavisnost sistema od uticaja promena u upravljanju i političkim procesima.

Uveren sam da će zaključci i preporuke Ombudsmana koje su adresirane i predstavljene u ovom Izveštaju, imati zasluženu pažnju vlasti, kako bi ovaj dokument bio vodič za orijentaciju funkcionisanja državnih politika, u skladu sa principom poštovanja ljudskih prava, jednakosti, vladavine zakona, transparentnosti, odgovornosti, kao vrednosti demokratije.

Uveravam Vas da će Ombudsman nastaviti i dalje da bude u svojoj ustavnoj ulozi kao čuvar prava građana Republike Kosova, posvećujući posebnu pažnju ugroženijim grupama - ženama, starijim osobama, osobama sa ograničenim sposobnostima, deci, manjinskim zajednicama, LGBTI zajednici i građanima koji žive u siromaštvu.

Naim Qelaj

Ombudsman

I. Institucija Ombudsmana

I. Institucija Ombudsmana

Ustav Republike Kosovo definisao je Instituciju Ombudsmana (IO) kao ustavnu kategoriju, odnosno kao nezavisnu ustavnu instituciju¹. Ombudsman nadgleda i štiti prava i slobode pojedinaca od nezakonitih i neregularnih radnji ili propusta javnih vlasti². Ombudsman vrši svoju funkciju na osnovu zakona br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, prema kojem Ombudsman služi kao pravni mehanizam za zaštitu, nadzor i unapređenje osnovnih prava i sloboda fizičkih i pravnih lica od nezakonitih i neregularnih radnji ili nečinjenja javnih vlasti, institucija i drugih lica ili vlasti koji vrše javna ovlašćenja u Republici Kosovo (u daljem tekstu: javni autoriteti), i kao Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja i protiv drugih okrutnih tretmana i kazna nečovečnog i ponižavajućeg postupanja.³

Takođe, Ombudsman je mehanizam za promociju jednakosti, praćenje i podršku jednakog tretmana bez diskriminacije prema osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zaštiti protiv diskriminacije.⁴

Prema Zakonu br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, IO čine: Ombudsman, pet zamenika Ombudsmana i osoblje IO.⁵

Mandat Ombudsmana

Mandat Ombudsmana je utvrđen Ustavom Republike Kosovo i Zakonom o Narodnom Advokatu, prema kojima Ombudsman prima i istražuje žalbe od svakog lica unutar ili van teritorije Republike Kosovo koji/koja tvrdi da su mu povređena osnovna prava i slobode od javnih autoriteta na Kosovu.

Ombudsman je nezavisan u vršenju ovlašćenja i ne prima uputstva ili mešanje javnih autoriteta koje su dužne da odgovore na zahteve Ombudsmana i dostave sva tražena dokumenta i informacije, u skladu sa zakonom.

U okviru obavljanja svoje delatnosti, Ombudsman se rukovodi principima nepristrasnosti, nezavisnosti, prednosti ljudskih prava, poverljivosti i profesionalnosti⁶, kao i ima organizacionu, administrativnu i finansijsku nezavisnost za ostvarivanje zadataka definisanih Ustavom Republike Kosovo i po zakonu.⁷

U okviru svojih nadležnosti, Ombudsman sprovodi istrage o žalbama koje je primio od bilo kojeg fizičkog ili pravnog lica u vezi sa navodima o kršenju ljudskih prava, predviđenih

¹ Ustav Republike Kosovo, poglavlje XII, članovi 132 – 135.

² Isto tu, član 132.

³ Zakon br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, član 1, stav 1.

⁴ Isto tu, član 1, stav 2.

⁵ Isto tu, član 5.

⁶ Isto tu, član 3, stav 1.

⁷ Isto tu, član 3, stav 3

Ustavom, zakonima, međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, kao i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP).⁸

Ombudsman takođe može sprovoditi istrage na sopstvenu inicijativu (ex-officio) ako dokazi, činjenice, nalazi ili stečena znanja pružaju osnovu za kršenje ljudskih prava. Takođe, Ombudsman koristi posredovanje i pomirenje i može pružiti dobre usluge i građanima Republike Kosovo koji su u inostranstvu.

Ako Ombudsman tokom istrage primeti da postoje elementi krivičnog dela, on obaveštava nadležni organ za pokretanje istrage. Ombudsman se takođe može pojaviti kao “prijatelj suda” (*amicus curiae*) u sudskim postupcima koji se odnose na ljudska prava, pitanja jednakosti i zaštite od diskriminacije. Ombudsman se neće uplitati u predmetima i drugim sudskim postupcima, osim u slučaju kada se postupak odugovlači. Međutim, Ombudsman ima pravo da daje opšte preporuke o funkcionisanju pravosudnog sistema. Takođe, Ombudsman ima pravo da pokrene predmete na Ustavnom sudu Republike Kosovo, u skladu sa Ustavom i Zakonom o Ustavnom sudu.⁹

U okviru Institucije Ombudsmana funkcioniše Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja i protiv drugih okrutnih tretmana i kazni nečovečnog i ponižavajućeg postupanja (NPST).¹⁰

Ombudsman, u okviru odgovornosti kao što je NPST, dužan je da redovno i bez najave posećuje sva mesta u kojima se nalaze lica lišena slobode (uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvenim ustanovama, zadržavanje na carini, zadržavanje u imigracioni centar i bilo kojem drugom mestu u kojoj se sumnja na kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda). Ombudsman saraduje sa međunarodnim i domaćim mehanizmima na polju sprečavanja torture, kao i drugih oblika surovog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Takođe, Ombudsman može dati predloge i preporuke odgovornim licima i institucijama u kojima se nalaze lica lišena slobode, bez obzira na vrstu ili predmet i okolnosti njihovog pritvora, radi poboljšanja njihovog tretmana i uslova.

Ombudsman vrši i druge poslove utvrđene Zakonom o zaštiti od diskriminacije, Zakonom o ravnopravnosti polova i drugim važećim zakonodavstvom; prikuplja statističke podatke o pitanjima diskriminacije i jednakosti koja se podnose Ombudsmanu i koje ih objavljuje; izdaje izveštaje i daje preporuke o politikama i praksama za borbu protiv diskriminacije i promovisanje jednakosti; saraduje sa socijalnim partnerima i NVO koje se bave pitanjem ravnopravnosti i protiv diskriminacije i međunarodnim telima sličnim sa Ombudsmanom.¹¹

⁸ Isto tu, član 16.

⁹ Ustav Republike Kosovo, član 113, stav 2, član 135, stav 4, Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 16, stav 10. Zakon br. 03/L-121 o Ustavnom Sudu Kosova, član 29.

¹⁰ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 17.

¹¹ Isto tu, član 16, stavovi od 13 do 16.

Ombudsman ima i naglašene zakonske odgovornosti: ne samo da istražuje navodne povrede ljudskih prava i diskriminaciju, već će se angažovati za njihovo otklanjanje; da izradi i usvoji posebne postupke za prijem i tretman žalbi za decu kao i za stvaranje specijalnog tima za prava dece i stalnog programa o podizanju svesti dece o njihovim pravima i ulogu IO u njihovoj zaštiti; da obavesti o ljudskim pravima i preporuči Vladi, Skupštini i ostalim nadležnim vlastima Republike Kosova o pitanjima koje se odnose na zaštitu i unapređenje ljudskih prava i sloboda, jednakosti i nediskriminacije; objavi sopstvena obaveštenja, mišljenja, preporuke, predloge i izveštaje; da preporuči donošenje novih zakona u Skupštini, izmene i dopune zakona kao i donošenje ili izmene podzakonskih akata i administrativnih akata od strane institucija Republike Kosovo; da pripremi godišnje, periodične i druge izvještaje o stanju ljudskih prava i sloboda; da preporuči usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima i slobodama, jednakosti i diskriminacije; da saraduje, u skladu sa Ustavom i važećim zakonodavstvom, sa svim lokalnim i međunarodnim vlastima koja se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda; da čuva poverljivost svih informacija i podataka koje dobija, obraćajući posebno pažnju na bezbednost žalioca, oštećenih strana i svedoka, u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka.

Građani mogu da podnesu žalbe protiv javne uprave po jednostavnom i besplatnom postupku. Žalbe upućene IO-u mogu se odnositi na dela, neradnje ili odluke javne uprave koje podnosioci žalbe mogu smatrati nepravednim ili nepovoljnim. U razmatranju tih žalbi, postupci savetnika IO-s odnose se na pružanje pravnih saveta, traženju podataka od javne uprave, sudova i drugih relevantnih institucija u vezi sa podnetim žalbama, kao i na nadgledanje određenih upravnih i sudskih postupaka.

Ombudsman podnosi zahtev za privremene mere u slučajevima koji zahtevaju trenutne radnje. Ako Ombudsman smatra da treba preduzeti trenutne mere, on može da traži da nadležno upravno telo preduzme ili obustavi određenu radnju kao privremenu meru radi sprečavanja nenadoknadive štete žalioca ili njihove imovine.

Ako zahtevi za intervenciju i naponi za posredovanje nisu uspešni, Ombudsman može da izda izveštaj, pružajući analizu i javno predstavljanje o povredama ljudskih prava ili važećih zakona, zajedno sa preporukama za javnu instituciju, za izbegavanje tih povreda. Izveštaj je upućen organu koji je izvršio povredu, a kopija izveštaja se šalje Skupštini Republike Kosovo i drugim relevantnim organizacijama. Ombudsman, podnosi Skupštini Republike Kosovo godišnji izveštaj za prethodnu godinu do 31. marta sledeće godine, koji se razmatra na plenarnoj sednici u Skupštini tokom prolećnog zasedanja.¹²

Nadležnosti Ombudsmana za razmatranje pitanja koja se odnose na zaštitu od diskriminacije uopšte i rodnu diskriminaciju posebno, predviđene su sa ostala dva osnovna zakona o ljudskim pravima (Zakon o zaštiti od diskriminacije i Zakon o ravnopravnosti polova).

¹² Isto tu, član 29.

Stoga, prema Zakonu o ravnopravnosti polova, Ombudsman je institucija ravnopravnosti koja tretira pitanja koje se odnose na rodnu diskriminaciju, u skladu sa predviđenim procedurama Zakona o Narodnom Advokatu.¹³

Dok prema Zakonu o zaštiti od diskriminacije, Ombudsman promovira i štiti ljudska prava i tretira slučajeve koji se odnose na diskriminaciju, u skladu sa odgovarajućim Zakonom o Narodnom Advokatu.¹⁴

Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) u okviru Kancelarije premijera (KP) odgovorna je za praćenje sprovođenja preporuka Ombudsmana u vezi sa sprovođenjem Zakona o zaštiti od diskriminacije.¹⁵

Promovisanje ljudskih prava

Ombudsman je i tokom 2020. godine, posvećen ispunjavanju ustavnog i zakonskog mandata za promovisanje ljudskih prava i osnovnih sloboda.

S obzirom na to da je situacija sa pandemijom COVID-19 ove godine predstavljala izazov za IO u pogledu sprovođenja promotivnih aktivnosti, Ombudsman je, kroz postojeće kapacitete, uz maksimalne napore, prilagodio organizaciju aktivnosti merama protiv pandemije.

U prva dva meseca 2020. godine planirane promotivne aktivnosti sprovedene su na terenu, dok su od marta ove godine mnoge planirane aktivnosti pretvorene u virtuelne aktivnosti i sprovedene putem različitih platformi. Takođe je povećan prenos poruka i stavova IO, direktnim učešćem u medijima i video spotovima.

Ombudsman je kroz različite oblike komunikacije stavio do znanja važnost poštovanja ljudskih prava i tokom perioda pandemije. Poseban naglasak je dat na informisanju javnosti da su ljudska prava ograničena samo zakonom i da pandemija predstavlja opasnost po javno zdravlje i kao takva može opravdati ograničenja određenih prava, kao što su: sloboda kretanja, okupljanja itd. S druge strane, javni autoriteti su pozvani da poštuju princip proporcionalnosti u određivanju ograničavajućih mera u vezi sa ljudskim pravima. Stavovi Ombudsmana takođe su predstavljeni putem objavljenih izjava.

U januaru 2020. godine, IO je, zajedno sa Programom za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), održao tri informacione sesije pred sudijama, tužiocima i službenicima za ljudska prava na centralnom i lokalnom nivou o upotrebi Platforme za ljudska prava i Ciljeva održivog razvoja. Platformu je objavio IO 10. decembra 2019. godine, u saradnji sa UNDP-om i uz finansijsku podršku norveškog Ministarstva spoljnih poslova. Ista pruža dve smernice koje će služiti za lakši i praktičniji pristup domaćoj i međunarodnoj jurisdikciji kroz strukturirane veze između pravnih i sudskih instrumenata (praksa Evropskog suda za ljudska prava), koje su direktno

¹³ Zakon br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, član 13.

¹⁴ Zakon br. 05/L-021 o zaštiti protiv diskriminacije, član 9.

¹⁵ Isto tu, član 10, stav 1, tačka 1.2.

primenljive u pravnom sistemu Republike Kosovo, kao i da demonstriraju veze između Ciljeva održivog razvoja i osnovnih ljudskih prava i sloboda. Tokom informativnih sesija za Platformu predstavljeno je i 17 ciljeva održivog razvoja, uključujući ulogu i odgovornost država za njihovu primenu.

Takođe u januaru, Ombudsman je u saradnji sa UNDP predstavio smernice pred sudijama, tužiocima, stručnim saradnicima i pravnim službenicima u vezi sa mogućnostima i opcijama pretraživanja u kolekciji odluka Evropskog suda za ljudska prava - HUDOC. Smernice daju pojašnjenja o sadržaju baze podataka i procesu pretraživanja odluka Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), kao i konkretna objašnjenja za filtriranje informacija po državama, jeziku, članovima Konvencije i drugim mogućnostima. Baza podataka HUDOC (Human Rights Documentation) sadrži presude, odluke, pravne sažetke i saopštenja za javnost u vezi sa slučajevima o kojima je odlučivao ESLJP. Ombudsman i UNDP kroz ovaj materijal imaju za cilj dalje unapređenje primene Evropske konvencije o ljudskim pravima u sektoru pravde na Kosovu. Ove smernice, izrađene uz stručnu i finansijsku podršku UNDP-a i Norveške ambasade na Kosovu, posebno će pomoći pravnim službenicima i stručnim saradnicima u sudovima i tužiocima u tumačenju zakona i podzakonskih akata u duhu člana 53. Ustava Republike Kosovo.

Dana 4. aprila 2020. godine, Ombudsman je putem saopštenja za medije, reagovao na objavljivanje nekih vesti sa portala, koji su objavili spiskove sa tabelama u kojima se nalaze imena i prezimena i drugi lični podaci osoba kojima je naloženo da budu izolovane u karantinu, zbog koronavirusa. Ombudsman je pozvao elektronske medije da uklone dotične vesti, tako da ih drugi portali ponovo ne objavljuju. Ombudsman je takođe zatražio od medija i novinara da učine više na zaštiti ličnih podataka osoba u samoizolaciji, karantinu, dijagnostifikovanih sa COVID-19 i hospitalizovanih, osim informacija datih uz saglasnost same osobe.

Dana 30. aprila 2020. godine, Ombudsman je objavio izjavu u vezi sa nasiljem u porodici tokom pandemije COVID-19. Ombudsman je skrenuo pažnju na obavezu države prema međunarodnim standardima o ljudskim pravima da vodi dužnu pažnju u sprečavanju, istrazi, kažnjavanju i osiguranja nadoknađivanja za dela nasilja, u skladu sa njihovim obavezama prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i slobodama.

Dana 3. maja 2020. godine, povodom Svetskog dana slobode štampe, Ombudsman je objavio saopštenje za javnost, u kojem je razmatrao zabrinjavajuće rastuće slučajeve tokom 2020. godine pretnji, fizičkih napada, kršenja bezbednosti i ometanja slobodnog vršenja profesije. Uprkos slučajevima kada su policija i tužilaštvo obavili svoj posao na identifikovanju počilaca dela protiv novinara i procesuirali dalje kod organa pravosudnog sistema, Ombudsman skreće pažnju na nekažnjivost slučajeva kada se novinari napadaju, prete ili sprečavaju da vrše dužnosti, što stvara nesigurno okruženje za rad medija i indirektno otvara put autocenzuri novinara i medija. U tom duhu, Ombudsman poziva na slobodan protok misli,

govora i informacija i na odražavanje naspram različito izraženih mišljenja, smatrajući ih suštinskom vrednošću demokratije, sistema koji je Kosovo prihvatilo kao država.

Dana 17. maja 2020. godine, povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije, Ombudsman je izašao sa izjavom u kojoj je skrenuo pažnju na garantovanje prava osoba iz LGBTI zajednica, koje su i dalje među najranjivijim grupama u našem društvu. Ovom izjavom Ombudsman podseća da su ustavne garancije za ljudska prava temeljne vrednosti demokratskog društva koje služe zaštititi ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti i da su te vrednosti osnovna osnova za funkcionisanje prevne države.

Dana 5. juna 2020. godine, Ombudsman je povodom obeležavanja Svetskog dana životne sredine, objavio saopštenje za medije, kojim je skrenuo pažnju svim institucijama u zemlji na potrebu dubljeg zalaganja za preduzimanje konkretnih i potrebnih mera u cilju zaštita i očuvanje od propadanja životne sredine u zemlji, kako bi se poštovalo pravo građana na sigurnu i zdravu životnu sredinu. Naglašavajući da je pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu zagantovano Ustavom zemlje i kao takvo navedeno među vrednostima na kojima počiva ustavni poredak, Ombudsman je pozvao institucije zemlje, posebno Skupštinu Republike Kosovo, da vrši efikasnu kontrolu nad sprovođenjem od strane vlade ekoloških standarda i zakonodavstva. Poziv je takođe upućen organima pravosuđa da građanima pruže efikasnu sudsku zaštitu u vezi sa postupanjem u slučajevima pokrenutim na sudu zbog kršenja ekoloških prava.

Dana 8. juna 2020. Ombudsman se sastao sa direktorom Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova (NIJZK), od koga je obavešten o najnovijoj situaciji izazvanoj pandemijom i velikim brojem građana zaraženih virusom COVID 19. Nakon ovog sastanka, Ombudsman je apelovao na građane zemlje da poštuju mere protiv pandemije, zahtevajući strogo poštovanje mera koje su preporučile vlada i NIJZK.

Obeležavajući Međunarodni dan podrške žrtvama torture, 26. juna 2020. godine, Ombudsman je, putem saopštenja za medije, skrenuo pažnju institucijama odgovornim za primenu člana 27. Ustava Republike Kosovo, koji navodi: „*Niko ne sme biti izložen mučenju, surovom neljudskom ili ponižavajućem postupanju*“. Ombudsman je, kao nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja, takođe podsetio na Deklaraciju o principima postupanja sa licima lišenim slobode u kontekstu globalne pandemije COVID-19, koju je objavio Evropski komitet za sprečavanje mučenja (KSM), 20. marta 2020.¹⁶

Dana 12. oktobra 2020. godine, u okviru obeležavanja Nedelje ponosa na Kosovu, Ombudsman je, putem saopštenja za medije, skrenuo pažnju na garanciju osnovnih ljudskih prava za članove LGBTI zajednice, koji su i dalje jedan od najranjivijih grupa u naše društvo. Snažno angažovani o ideji da se ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u pogledu dostojanstva i prava, Ombudsman je podsetio da su svi građani ove zemlje jednaki i da je država dužna da

¹⁶ <https://rm.coe.int/16809d569f>

štiti njihova prava zagarantovana Ustavom Republike Kosova i Zakonom o zaštiti od diskriminacije.

Dana 25. novembra 2020. godine, Ombudsman je povodom obeležavanja Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, a u cilju podizanja svesti javnosti, podsetio državne institucije na njihove obaveze da žrtvama nasilja pruže odgovarajuću i neposrednu zaštitu od opasnosti od nasilja. Ovom prilikom, Ombudsman smatra pozitivnim korakom uključivanje Istanbulske konvencije (Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici) u Ustav Republike Kosovo. Konvencija opisuje nasilje nad ženama kao „kršenje ljudskih prava“ i kao „oblik diskriminacije“. Ombudsman je takođe pozvao sve građane da prijave nasilje u porodici vlastima, kako bi omogućili institucijama da deluju i tokom pandemije, u skladu sa postojećom zakonskom osnovom.

Povodom kampanje „16 dana aktivizma“, IO je bila deo mnogih aktivnosti koje su organizovale lokalne i međunarodne institucije i civilno društvo.

Dana 10. decembra 2020. godine, Ombudsman je povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, organizovao virtuelnu konferenciju regionalnog karaktera, na temu: „*Ljudska prava u periodu pandemije i uloga nacionalnih institucija za ljudska prava*“. Svrha konferencije bila je rasprava o situaciji ljudskih prava tokom perioda pandemije COVID-19, kao i uloga nacionalnih institucija za ljudska prava, i bila je prilika da učesnici razmene iskustva i izazove u pogledu poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Konferenciji su prisustvovali najviši organi države, Ombudsmani iz regiona, predstavnici civilnog društva i međunarodnih organizacija.

Dana 10. decembra 2020. godine, na onlajn ceremoniji dodele nagrada, koju je organizovala Kancelarija poverenika za jezike (KPJ) u saradnji sa Organizacijom za evropsku bezbednost i saradnju, Misijom na Kosovu (OEBS), komisija za ocenu dodelila je priznanje Instituciji Ombudsmana sa nagradom „Najbolja praksa u primeni Zakona o upotrebi jezika“.

Tokom izveštajne godine posebno mesto zauzela je promocija ljudskih prava putem medija. Predstavljene teme su bile: ljudska prava i uloga IO-a, privatnost u periodu pandemije, sloboda kretanja, nediskriminatorski tretman, nasilje u porodici u periodu pandemije, zdravstvena i socijalna zaštita, prava osoba sa ograničenim sposobnostima itd. Objavljivanje video snimaka na TV-u na teme ljudskih prava takođe je igralo važnu ulogu u promociji ljudskih prava.

Saradnja sa lokalnim institucijama, međunarodnim organizacijama na Kosovu, nevladinim organizacijama i promocija ljudskih prava

Tokom izveštajne godine, Ombudsman i njegovi saradnici organizovali su i učestvovali na okruglim stolovima, konferencijama, radionicama, obukama, javnim raspravama, konsultativnim i tematskim sastancima i kulturnim aktivnostima. IO je takođe podržao

aktivnosti i kampanje koje su organizovale međunarodne organizacije i nevladine organizacije. Mnogi od gore navedenih događaja su realizovani virtuelno.

Nastavila se saradnja i podrška IO od strane različitih međunarodnih organizacija, kao što su: Evropska unija, Savet Evrope, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), UNICEF, predstavnik Kancelarije Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR), agencije Ujedinjenih nacija itd.

U januaru ove godine, IO i Kosovska agencija za statistiku (KAS) potpisali su Memorandum o razumevanju za uspostavljanje institucionalne saradnje u polju statistički i pokazatelja za procenu napretka u ljudskim pravima i sprovođenju Agende održivog razvoja 2030. Sporazum o razumevanju između IO i KAS ima za cilj prikupljanje statističkih podataka i njihovo raščlanjivanje kao način za rešavanje izazova sa kojima se suočavaju ciljne i marginalizovane grupe. Pokazatelji su osnovno sredstvo za procenu napretka u ljudskim pravima i za sprovođenje Agende održivog razvoja 2030.

Dana 23. oktobra 2020. godine, Ombudsman je na uvodnom sastanku primio predstavnike agencija Ujedinjenih nacija na Kosovu, inače poznatih kao Tim Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNKT). Na ovom sastanku strane su se složile da povećaju saradnju u cilju unapređenja ljudskih prava na Kosovu.

Dana 26. novembra 2020. godine, Ombudsman je primio na sastanak šeficom kancelarije UN Women na Kosovu i njenim saradnicima, koji je održan u okviru kampanje „16 dana aktivizma“, kampanje koja je imala za cilj podizanje svesti o zaštiti od nasilja u porodici i eliminisanja svih oblika nasilja nad ženama. Tokom ovog sastanka, poseban akcenat je stavljen na važnost podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja i osiguravanje poštovanja prava žrtava nasilja u porodici. Saradnja između Ombudsmana i kancelarije UN Women na Kosovu kako bi se postigao napredak u sprečavanju nasilja nad ženama i poboljšanju poštovanja prava žena u zemlji biće neizbežna.

Nastavio se projekat koji finansira EU „*Podrška EU Instituciji Ombudsmana Kosova*“, podržan od strane Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA II) za Kosovo. Glavni cilj projekta je jačanje kapaciteta IO u efikasnoj zaštiti i promociji osnovnih ljudskih prava i sloboda na Kosovu i podizanje svesti građana, javnih autoriteta i civilnog društva o ulozi IO u promociji i zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Podrška IO od strane OEBS-a je nastavljena u okviru projekta za jačanje kapaciteta IO. Ovaj projekat podržao je IO sa tri promotivna video spotova protiv govora mržnje, protiv zločina iz mržnje i za podizanje svesti javnosti protiv diskriminacije. Svrha video spotova je podizanje opšte svesti o osnovama diskriminacije, zločina iz mržnje, govora mržnje, kao i podsticanje žrtava da prijave slučajeve diskriminacije i zločina iz mržnje nadležnim institucijama. Tokom decembra 2020. video spotovi su emitovani na nekoliko televizijskih kanala, kao i na društvenim mrežama.

Takođe, u okviru kampanje „16 dana aktivizma“, OEBS je u saradnji sa IO objavio video spotove o podizanju svesti protiv seksualnog uznemiravanja na radnom mestu i podizanju svesti javnosti o osnovama zaštite od diskriminacije i nejednakog tretmana.

IO je takođe jedan od korisnika projekta za Razvoj ljudskih kapaciteta (HCDF) za Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), koji podržavaju vlade Luksemburga i Norveške.

IO je jedan od korisnika projekta Saveta Evrope, čiji je cilj jačanje kosovskih institucija u borbi protiv mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja. Ovaj projekat ima za cilj da podrži Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM), u okviru IO-a, u poboljšanju kapaciteta i veština osoblja NMSM-a u nadgledanju pritvorskih institucija i povećanju njihovih veština za izveštavanje, komunikaciju i medije, povećanje saradnje i podizanje svesti među relevantnim zainteresovanim stranama, osiguravajući da se poštuju prava osoba lišenih slobode.

Takođe, uz podršku Saveta Evrope, IO je jedan od korisnika projekta „Promocija različitosti i jednakosti na zapadnom Balkanu“.

Ombudsman, u cilju borbe protiv diskriminacije i stigmatizacije ljudi koji su bili zaraženi ili su zaraženi sa COVID-19 i promocije uloge IO-a u borbi protiv diskriminacije, putem video spota postao je deo kampanje “#dashniekujdes”.

Promovisanje prava deteta

Ombudsman i njegovi predstavnici su 24. februara 2020. godine primili 30 dece iz osnovne škole „Pavarësia“ u Prištini. Na ovom sastanku deca su dobila priliku da izraze svoja mišljenja, stavove ili zabrinutost zbog različitih problema sa kojima se suočavaju.

IO je 25. februara 2020. sproveo informativnu kampanju: „Upoznajte se sa institucijom Ombudsmana“, za učenike i nastavnike osnovnih i nižih srednjih škola u selima Vranidol, Teneždol i Sharban.

Tokom maja, IO je zajedno sa Koalicijom nevladinih organizacija za zaštitu dece (KOMF), Asocijacijom kosovskih opština i Ligom centara za socijalni rad, objavio Zajedničko stanovište za specifični grant za socijalne i porodične usluge. Ovaj stav sadrži predlog i obrazloženje za stvaranje i uključivanje Posebnog granta za socijalne i porodične usluge, u okviru novog Zakona o finansiranju lokalne samouprave.

Dana 22. maja 2020. godine, kao rezultat situacije sa COVID-19, Ombudsman je u saradnji sa UNICEF-om i KOMF-om izdao zajedničku izjavu za relevantne odgovorne institucije: „Dajmo priliku maloletnicima“, uz poziv da se u što kraćem roku, tamo gde su ispunjeni zakonski uslovi, donose odluke, bilo o zameni ili preispitivanju institucionalnih vaspitnih mera, zameni pritvora, prevremenom puštanju na slobodu, ili i pomilovanju kazni.

Dana 25. maja 2020. godine, IO se pridružio kampanji *#vizapërfëmijë i pozivu za uključivanje dece sa ograničenim sposobnostima* koji su organizovali UNICEF Kosovo Programme i HANDIKOS.

Dana 1. juna 2020. godine, na Međunarodni dan dece, Ombudsman je izdao saopštenje skrećući pažnju svim akterima i institucijama odgovornim za primenu Zakona o zaštiti deteta i zatražio maksimalnu posvećenost zaštiti i garantovanju najboljeg interesa deteta u Republici Kosovo.

Dana 9. avgusta 2020. godine, IO, KOMF, Asocijacija kosovskih opština i Liga centara za socijalni rad objavili su Zajednički stav sa predlogom za Nacrt zakona o novim socijalnim i porodičnim uslugama.

Dana 20. novembra 2020. godine, na Međunarodni dan dece, Ombudsman je pozvao institucije da vode računa o poštovanju prava i dobrobiti dece. Posebno, zatražio je od institucija da prilikom odobravanja paketa podrške uključe posebne mere za podršku deci u uličnim situacijama, deci sa ograničenim sposobnostima i deci u teškoj ekonomskoj situaciji, uz zahtev da ove mere budu praćene održivim finansiranjem za odgovor na zdravstvenu, socijalnu i ekonomsku krizu izazvanu od COVID-19.

Pristup u Instituciji Ombudsmana

IO, svakog radnog dana (od ponedeljka do petka) od 08:00 do 16:00. časova, prima u svoje kancelarije građane koji tvrde da su im povređena prava. Njih primaju pravni savetnici IO-a, koji pažljivo, poverljivo i profesionalno tertiraju njihove žalbe. Usluge IO su besplatne i pruža ih profesionalno osoblje.

Da bi se građanima Republike Kosovo olakšao pristup IO, pored glavne kancelarije u Prištini, IO ima i regionalne kancelarije: u Gnjilanu, Uroševcu, Prizrenu, Đakovici, Peći, Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici i u Gračanici.

Pored fizičkog pristupa građana kancelarijama IO-a, postoje i drugi oblici pristupa, kao što su: pristup putem pošte, telefona, putem društvene mreže Facebook, putem e-pošte, koja se sve više koristi za podnošenje žalbi od strane građana. U glavnoj kancelariji IO-a u Prištini takođe postoji besplatna telefonska linija za hitne slučajeve, ali i za druge obične slučajeve.

Službenici IO redovno posećuju sve zatvore, centre policijskog zadržavanja i pritvorske centre. Da bi se omogućila direktna komunikacija sa zatvorenicima, pritvorenicima i zadržanim licima, u saradnji sa vlastima Korektivne službe Kosova (KSK) i sa nadležnim zatvorskim vlastima na Kosovu, IO je od 2004. godine postavila poštanske kutije u sve zatvore i pritvorske centre u Republici Kosovo, na vidljivim mestima, koje otvaraju samo predstavnici IO. Ova praksa je dokazala da su kutije smeštene u zatvorima, odnosno na mestima gde se drže lica lišena slobode, pomogle mnogim zatvorenicima ili pritvorenicima da uspostave prvi kontakt sa Ombudsmanom. Takve kutije su takođe smeštene u ustanovama i centrima za mentalno zdravlje, što olakšava pristup podnosiocima žalbi IO-u.

Svetska zdravstvena organizacija, nakon brzog širenja virusa COVID-19 i sa posledicama, proglasila je stanje globalne pandemije.¹⁷ NIJZK je, u cilju zaštite javnog zdravlja građana Republike Kosovo, preporučio Vladi Republike Kosovo da preduzme mere u skladu sa nastalom situacijom. U skladu sa preporukama NIJZK, Vlada Republike Kosovo je odlukom proglasila „*vanredno stanje u javnom zdravlju*“ i donela je odluke o preduzimanju mera za sprečavanje i kontrolu širenja pandemije COVID-19, gde je između ostalog ograničila kretanje građana tokom pandemije. U skladu sa preporukama NIJZK i odlukama Vlade, Ombudsman je takođe preduzeo mere za smanjenje broja zaposlenih tako što je radio samo sa osnovnim osobljem i radom na daljinu, kao i suspendovanjem direktnog rada sa žaliocima. Građani su blagovremeno obavesteni o mogućnostima podnošenja žalbi putem e-maila i telefona.

¹⁷<https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-COVID-19,11-march-2020>

II. Stanje ljudskih prava u Republici Kosovo

II. Stanje ljudskih prava u Republici Kosovo

Zakonodavna vlast

U Zakonodavnom programu za 2020. godinu¹⁸, Vlada Republike Kosovo predvidela je pregled i usvajanje 135 nacrtu zakona (97 novih zakona i 38 nacrtu zakona za izmene i dopune postojećih zakona), međutim nije uspela da u potpunosti sprovede program. Ovim programom planirane su izmene i dopune 38 nacrtu zakona, ili 39,2% celokupnog zakonodavnog programa. Za razliku od poslednjih godina (2018. godina - 31%, 2019. godina - 26%), u 2020. godini je primećeno povećanje procenta nacrtu zakona za izmenu i dopunu postojećih zakona, što u praksi predstavlja nazadovanje stabilnosti zakona, jer postoji veliki broj inicijativa za izmenu i dopunu postojećih zakona.

Ombudsman je primetio da je Skupština Republike Kosovo u svojoj aktivnostima razmatranja i usvajanja zakona 2020. godine usvojila 17 zakona. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman smatra da je mali broj zakona koje je usvojila Skupština rezultat nepravilnog funkcionisanja Skupštine i vlade, usled političkih okolnosti i onih uzrokovanim pandemijom COVID-19.

Jedan od najposebnijih događaja koji se dogodio u zakonodavnom procesu tokom izveštajne godine je usvajanje zakona br. 07/L-006 o sprečavanju i suzbijanju pandemije COVID-19 na teritoriji Republike Kosovo. Ovaj zakon je Skupština Republike Kosovo usvojila 14. avgusta 2020. Cilj zakona je da stvori pravnu osnovu za državne institucije Republike Kosovo za sprečavanje i suzbijanje pandemije COVID-19 i objavljen je kao rezultat ocene Ustavnog suda prilikom odlučivanja o zahtevu Predsednika protiv odluke Vlade o restriktivnim merama, odnosno protiv ograničenja slobode kretanja i slobode okupljanja.

U cilju zaštite prava dece, Ombudsman je 12. avgusta 2020. godine objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa sprečavanjem dečijih brakova i preporučio je Skupštini Republike Kosovo da izmeni i dopuni član 16. stav 2. i 3, Zakona br. 2004/32 o porodici Kosova, odnosno brisanje stavova 2. i 3. člana 16. Međutim, Skupština Republike Kosovo nije preduzela nijednu akciju u cilju sprovođenja pomenute preporuke.

Skupština Republike Kosovo je 4. decembra 2020. godine usvojila Zakon br. 07/L-016 o ekonomskom oporavku - COVID - 19. Ovaj zakon ima za cilj da dopuni i izmeni neke zakone, kako bi se omogućio oporavak ekonomije Republike Kosovo nakon negativnih efekata izazvanih pandemijom COVID-19.

Ombudsman, u Godišnjem izveštaju za 2018. godinu¹⁹ i u Godišnjem izveštaju za 2019. godinu²⁰, ocenio je da bi Skupština Republike Kosovo trebalo da preduzme mere za

¹⁸ Zakonodavni program za 2020. godinu usvojen je na 5. sednici Vlade Republike Kosovo, Odlukom br. 1/05, od 15.6.2020, dopunjen i izmenjen Odlukom br. 1/20, od 5.8.2020, Odlukom br. 9/24 i br. 10/24, od 14.8.2020, Odlukom 3/28, od 28.8.2020, sa Odlukom 5/29 i br. 12/29 od 9.9.2020 i Odlukom 4/24 od 7.10.2020.

¹⁹ Godišnji izveštaj 2018 Ombudsmana, strana 31.

²⁰ Godišnji izveštaj 2019. Ombudsmana, strana 22

profesionalni razvoj pomoćnog osoblja komisija, kako bi ih osposobila za tumačenje zakona. Takva ocena se zasnivala na činjenici da Skupština Republike Kosovo ne tumači zakone i da je prouzrokovala nejasnoće i nerazumevanje duha zakona. Ombudsman nastavlja da ponavlja svoj stav po ovom pitanju, kako bi Skupština obezbedila profesionalni razvoj svog osoblja, kako bi ih osposobila za tumačenje zakona.

Ombudsman je u Godišnjem izveštaju 2019. naglasio da zakonima objavljenim u Službenom listu nedostaje obaveštenje da je Ustavni sud stavio van snage odredbe nekog zakona. Identifikovan je konkretan slučaj kod slučaja procene usklađenosti člana 14, stav 1, tačka 1.7, Zakona br. 03/L-179 o Crvenom krstu Republike Kosovo sa Ustavom. U ovom slučaju, Ustavni sud je presudom KO 157/18 od 28. marta 2018. godine, ocenio da gore navedene odredbe Zakona o Crvenom krstu Republike Kosovo nisu u skladu sa Ustavom i ukinuo ih je. Međutim, takvo obaveštenje ne nalazimo u Službenom listu gde se ispostavlja da se Zakon o Crvenom krstu, odnosno član 14. stav 1.7 sprovodi bez obzira što je Ustavni sud ovu odredbu stavio van snage. Imamo istu situaciju i u Zakonu br. 06 /L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova, čije je odredbe Ustavni sud stavio van snage presudom KO171/18, od 20. maja 2019. Reč je o članu 4, stav 1, u vezi sa Članom 3. stav 1.1, član 6. stav 1.3 i član 19. tačke 5, 6, 7. i 8, za koje je Ustavni sud odlučio da nisu u skladu sa Ustavom, a koji se i dalje nalaze u Službenom listu kao da su na snazi.²¹

U svakom slučaju, nedavno je primećeno da je Službeni list počeo da objavljuje obaveštenja o presudama Ustavnog suda u vezi sa relevantnim zakonima. Primećuje se da je Službeni list u Službeni list stavio obaveštenje u vezi sa Zakonom br. 06/L-114 o javnim službenicima, u kojem stoji i Presuda KO 203/19 Ustavnog suda, kojom je odlučeno da neke odredbe ovog zakona ne budu sprovedene od nezavisnih institucija Republike Kosovo, međutim na ovo se ne nailazi kada je u pitanju Zakon br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova, za koji je Ustavni sud objavio presudu kojom je ukinuo neke odredbe ovog zakona.

Stoga, Ombudsman smatra neophodnim da ponovi svoj stav o ovom pitanju, tako da zakoni koje je u celosti ili delimično stavio van snage Ustavni sud Kosova, prilikom objavljivanja u Službenom listu, stoje na obaveštenju o ukinutim odredbama presudama Ustavnog suda.

Sudski sistem

Sudska zaštita ljudskih prava tokom pandemije COVID-19

Pojava virusa COVID-19 u Republici Kosovo, u martu 2020. godine, predstavila je potrebu za preduzimanjem državnih mera zaštite radi zaštite javnog zdravlja. Vlada Republike Kosovo donela je odluke o vanrednom stanju u javnom zdravlju, kojima je ograničen rad

²¹ Isto tu, strana 24.

javnih institucija, a u nekim čak i potpuno zabranjena.²² Ove odluke su takođe imale negativan uticaj na funkcionisanje sudstva u zemlji i smanjile su rad sudova²³ i u tužilaštvu samo na razmatranje slučajeva u kojima je javnost isključena, u hitnim slučajevima i sa smanjenim brojem zaposlenih.²⁴

Ova nova situacija u sudstvu uticala je na dalje pogoršanje, efikasnost odlučivanja sudskih predmeta u zakonskim rokovima i povećala je broj nerešenih predmeta na nacionalnom nivou. To će uticati na nezadovoljstvo građana ljudskim pravima i slobodama, radi sudske zaštite njihovih prava.

Mandat Ombudsmana u zaštiti ljudskih prava i sloboda u oblasti pravosuđa je utvrđen Zakonom o Ombudsmanu, prema kojem Ombudsman može davati opšte preporuke za funkcionisanje sudskog sistema, ne mešajući se u slučajevima i zakonskim postupcima koji se vode na sudovima, osim u slučajevima koji se odnose na navode sprovođenja pravde, odnosno slučajeve kašnjenja u sudskim postupcima i neizvršenja sudskih odluka.²⁵

Ombudsman se može pojaviti u svosjstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) u pojedinačnim sudskim postupcima koji se bave ljudskim pravima, ravnopravnošću i zaštitom od diskriminacije, kao i da pokrene upravni spor kada je to u interesu šire javnosti.²⁶

Ombudsman takođe može pokretati pitanja pred Ustavnim sudom u skladu sa Ustavom i Zakonom o Ustavnom sudu, zahtevati od Ustavnog suda apstraktnu kontrolu ustavnosti zakona, dekreta predsednika i premijera, uredbi vlade i statuta opština.²⁷

Odugovlačenje sudskih postupaka

Ombudsman, kao i prethodnih godina, i dalje prima žalbe protiv sudova, sa navodima o neopravdanim odugovlačenjima u razmatranju/odlučivanju o njihovim predmetima od strane sudova.

Primljene žalbe uglavnom se odnose na odugovlačenje u postupcima vezanim za sporove građanske prirode, imovinske sporove, radne sporove, upravne sporove, kao i žalbe na

²² Odluka br. 01/07 od 15.3.2020 i Odluka br. 01/11 od 15.3.2020, Vlade Republike Kosovo. <https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/2020/03/Vendimi-nr.01-11.pdf>

²³ Sudski savet Kosova, odluka SSK br. 52/2020, od 12. marta 2020 (linku: https://www.gjyqesori-rks.org/wp-content/uploads/decisions/13755_Vendimi_Nr_52_2020_Kufizohen_perkohehsisht_veprimtarit_gjyqesore.pdf); Sudski savet Kosova, odluka SSK br. 83/2020, maj 2020, izvor: https://www.gjyqesori-rks.org/wp-content/uploads/decisions/57454_Vendimi_KGJK_Nr_83_2020_Shtohet_aktiviteti_punes_se_Keshillit_Gjyqesor_te_Kosoves_dhe_te_gjitha_Gjykatat_vendit.pdf

²⁴ Tužilački savet Kosova, „Odluka - Suštinski smanjene aktivnosti u okviru Tužilačkog saveta Kosova i državnog tužioca“, mart 2020, izvor: <https://prokuroria-rks.org/kpk/lajm/4638> i Tužilački savet Kosova, Odluka KPK.nr.462 / 2020, maj 2020, izvor: <https://prokuroria-rks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/KPK/Vendime/Vendim%20Nr.462.2020%20-%20Shtohen%20aktivitetet%20e%20pun%C3%ABs%20n%C3%AB%20sistemin%20prokurorial.pdf>

²⁵ Videti zakon br. 05 / L-019 o Ombudsmanu, član 16, stav 8.

²⁶ Videti Zakon br. 03 / L-202 o upravnim sporovima, član 10, par. 2 i člana 18.

²⁷ Videti Ustav, član 113, stav 2.

neizvršenje pravosnažnih sudskih odluka. Ovo stanje dolazi kao posledica velikog broja starih nerešenih predmeta, zatim podnošenja novih predmeta, ukidanja odluka prvostepenih sudova i njihovog vraćanja na ponovno razmatranje i vraćanje na ponovno odlučivanje, u kom slučaju predmet dobija novi broj i tretira se kao novi slučaj, zbog ograničenog broja sudija, njihovog premeštanja na funkcije i na druge nivoe suda. Štaviše, treba napomenuti da je pandemija COVID-19 predstavljala dodatni izazov za pravosudni sistem, jer su za određeni period, kao rezultat vanrednog stanja u zdravstvu, sudovi obustavljali ročišta i radili samo sa neophodnim osobljem. Dalje, pojavile su se situacije kada su sudovi imali osoblje zaraženo sa COVID-19, pa su bili primorani da se leče, a neki drugi su bili u karantinu i samoizolaciji, pa su do oslobađanja mera i poboljšanja epidemiološke situacije, sudovi radili samo na slučajevima hitne prirode, stoga je ova situacija dovela do novih opterećenja sudova i posledično do daljih odlaganja.

Prema statističkom izveštaju SSK-a, početkom 2020. godine bilo je ukupno 248.250 nerešenih predmeta na svim nivoima sudova. Dok su na kraju 2020. uspeali da reše 72.145 nerešenih predmeta, i preostalo je 176.105 predmeta. Prema izveštaju, ovi podaci su jasni pokazatelji ozbiljne situacije u sudstvu zemlje u vezi sa nerešavanjem sudskih predmeta.

Na osnovu broja žalbi podnetih IO tokom ove izveštajne godine, proizilazi da građani i dalje nemaju poverenje u pravosudni sistem. Od ukupnog broja primljenih žalbi, žalbe prema sudovima zauzimaju drugo mesto sa 25% od ukupnog broja žalbi. Dok kada govorimo o otvorenim slučajevima i odvijanim istragama, sudovi su sa 27% slučajeva. Dakle, građani se i dalje suočavaju sa odugovlačenjem u postupcima za odlučivanje o svojim slučajevima na svim nivoima sudova. Što se tiče redovnih sudova, treba napomenuti da se građani uglavnom žale na odugovlačenje postupaka godinama.²⁸ S tim u vezi, Ombudsman je tokom izveštajne godine istraživao slučajeve zbog neizvršenja pravosnažnih sudskih odluka²⁹, koje sudovi godinama nisu izvršavali, stoga ova kašnjenja negativno utiču na ostvarivanje zagarantovanih prava i dodatno slabe poverenje građana u pravosudni sistem.

Ombudsman primećuje da je veliki broj zahteva za praćenje pokazatelj da i dalje postoji utisak građana o nedostatku objektivnosti sudija u odlučivanju u njihovim predmetima.³⁰ Ombudsman je objavio dva izveštaja sa preporukama i Pismo preporuke o sudovima. Ombudsman, prema zakonu³¹, tokom izveštajnog perioda, u 4 slučaja pojavio se u svojstvu

²⁸ Videti: IO, A.br.717/2020, pravno-gradanski spor, potvrda o vlasništvu, započeta 1992. godine, bez konačne odluke do 2009. godine, u kom slučaju je postupak obustavljen, jer tužilac umire, a 2019. godine nastavlja se postupak od strane njegovih naslednika, ali sada sa novim brojem predmeta C.br. 150/19.

²⁹ Videti: IO, A.br. 99/2020.

³⁰ Videti: IO, A.br. 365/2020, IO: A.br.675/2020, IO: A.br.674/2020, IO: A.br.617/2020, IO: A.br.609/2020, IO: A.br.599/2020, IO: A.br.588/2020.

³¹ Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, član 16. stav 9, propisuje: „Narodni Advokat može da se pojavi u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) u sudskim postupcima vezanim sa ljudskim pravama, pitanjima ravnopravnosti i zaštite od diskriminacije“.

prijatelja suda (amicus curiae) u sudskim postupcima vezanim za ljudska prava, pitanjima ravnopravnosti i zaštiti od diskriminacije.

Ombudsman je primio nekoliko žalbi protiv tužilaštva, a slučajevi istraženi u četiri žalbe završeni su izveštajima sa preporukama za Osnovno tužilaštvo u Prištini.

Ombudsman i u ovoj izveštajnoj godini primećuje da je bilo slučajeva kada su bankarski računi podnosioca žalbe bili blokirani kao rezultat izvršnog postupka od strane suda, zbog izmirenja dugova. Iz istraženih slučajeva zaključeno je da je, iako je poverilac bio korisnik penzije, novčani prihodi od penzije blokirani su u procesu izvršenja, suprotno zakonu o izvršenju³², gde su utvrđena zakonska ograničenja za iznose koji ne mogu biti predmet izvršenja. Ove godine vredi pomenuti izdavanje uputstva Vrhovnog suda Kosova u vezi sa pojašnjenjem nadležnosti između sudova i privatnih izvršitelja. Izdavanjem ovog uputstva jasno je razjašnjeno da sudske odluke u vezi sa porodičnim pitanjima, povratak na posao radnika i civilnih službenika, kao i nadoknadu ličnog dohotka, izvršavaju sudovi³³.

Transparentno, efikasno i nezavisno sudstvo je glavni mehanizam za obezbeđenje vladavine zakona, kao jedne od najviših ustavnih vrednosti Republike Kosovo, koja se konkretizuje sudskim odlukama, stvarajući okvir za demokratska društva i zaštitu osnovnih prava.

Na osnovu Zakona o sudovima³⁴, Svi sudovi u zemlji dužni su da objavljuju konačne sudske odluke na svojim zvaničnim internet stranicama, postavljajući i zakonske rokove. Objavljivanje sudskih presuda povećava transparentnost sudskog sistema, kako bi prema građanima bio što odgovorniji. Ombudsman primećuje da čak i tokom ovog izveštajnog perioda imamo trend rasta broja objavljenih presuda. Prema statistikama Sudskog saveta Kosova (SSK), do sada je objavljeno ukupno 37.729 presuda.

Disciplinska odgovornost sudija i tužilaca

Zakon br. 06/L-057 o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca, koji je usvojila Skupština Republike Kosovo, daje dodatne nadležnosti Ombudsmanu, uključujući: 1) nadležnost da zahteva od Tužilačkog saveta Kosovo i Sudskog saveta Kosovo pokretanje disciplinskog postupka; 2) nadležnost za podnošenje žalbe Vrhovnom sudu, u pojedinačnim slučajevima.

Ombudsman je u Godišnjem izveštaju za 2019. godinu naglasio da su obe gore navedene nadležnosti dodatne nadležnosti Ombudsmana, uzimajući u obzir Zakon o narodnom advokatu, ostale zakone na snazi i mišljenje Venecijanske komisije.

³² Zakon br. 04/L-139 o izvršnom postupku, član 112, Ograničenje izvršenja, stav 1, predviđa:

“Izvršenje na lični dohodak, za nadoknadu umesto plate i za penziju, može se odrediti i primeniti do polovine njihove visine. Zapljenjeni iznos će se ograničiti na deo koji prevazilazi iznos najveće socijalne pomoći koja se isplaćuje unutar teritorije gde je dužnikovo prebivalište.”

³³ Uputstvo br.55/2020, od 2.10.2020, Vrhovni sud Kosova.

³⁴: Zakon br. 06/L-054 o sudovima, član 6, Sudske odluke, stav 3, predviđa: “Sudovi objavljuju sve presude na svojoj zvaničnoj veb stranici, u roku od šezdeset (60) dana od dana donošenja presude, u skladu sa važećim zakonodavstvom.”

Što se tiče nadležnosti da se zahteva pokretanje disciplinskog postupka, Zakon 05/L-019 o Narodnom advokatu, u članu 25. stav 2., priznaje ovu nadležnost samo u određenoj situaciji - u slučajevima neuspeha u saradnji sa Ombudsmanom: “ *Odbijanje saradnje sa Narodnim Advokatom od strane civilnog službenika, funkcionera ili javnog autoriteta čini razlog da Narodni advokat zatraži od nadležnog organa pokretnje upravnog postupka obuhvatajući i preduzimanje disciplinskih mera do otpuštanja sa posla ili civilne službe.*” Međutim, kao što se vidi gore, predmetni zakon prevazilazi ovu odredbu i daje Ombudsmanu nadležnost da zahteva pokretanje disciplinskog postupka čak i u slučajevima nepoštovanja roka za donošenje odluka, kao i u slučajevima odbacivanja žalbe bez ispunjavanja zakonskih uslova. Što se tiče nadležnosti za podnošenje žalbe Vrhovnom sudu, situacija ostaje još izraženija, jer davanjem Ombudsmanu nadležnosti da u određenim slučajevima direktno podnosi žalbe Vrhovnom sudu, predmetni zakon prevazilazi ne samo međunarodne standarde prema Venecijanskoj komisiji³⁵, nego i dosadašnje nadležnosti Ombudsmana, u skladu sa prethodnim zakonima Republike Kosovo.

Ombudsman, na osnovu člana 16, stav 8, zakona br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, može davati opšte preporuke za funkcionisanje pravosudnog sistema i ne može se uplitati u predmete i druge pravne postupke koji se vode na sudovima, osim u slučajevima kada postoji odugovlačenje postupka. Prema važećim zakonima, Ombudsman u odnosu na pravosuđe ima pravo: 1) da pokreće sudske predmete u opštim slučajevima, ali ne i u slučajevima pojedinaca, ili 2) da se umeša u slučajevima pojedinaca, ali ne i da pokreće žalbe u takvim slučajevima. Na primer, Ombudsman:

- može da podnese argumente kao podrška bilo kojoj strani u sudskom postupku, u svojstvu *amicus curiae*³⁶, ali ne i da pokreće žalbe u ime te stranke;
- može da pokrene upravni spor kada je to u interesu šire javnosti,³⁷ ali ne u slučajevima pojedinaca;
- može zahtevati od Ustavnog suda kontrolu ustavnosti zakona, dekreta predsednika i premijera, uredbi vlade i opštinskih statuta³⁸.

Tokom izveštajne godine, na osnovu Zakona br. 06/L-057 o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca, Ombudsman je primio 15 žalbi, koje je procesuirao na osnovu gore pomenutog zakona. Od ovih žalbi, 11 žalbi je proglašeno prihvatljivim, a 4 žalbe neprihvatljivim. Vredi napomenuti da je Ombudsman u svim ovim slučajevima, u zakonskom roku, dobio odgovor od nadležnih vlasti i imao je dobru saradnju.

³⁵ CDL-AD(2007) 024, *Opinion on the draft law on the People's Advocate of Kosovo adopted by the Venice Commission at its 71st Plenary Meeting* (Venecija, 1-2 jun 2007), §19).

³⁶ Videti Zakon o narodnom advokatu, član 16, stav. 9, i Zakon br. 05 / L-021 o zaštiti od diskriminacije, član 9, stav. 2, podstav. 13.

³⁷ Videti Zakon o upravnim sporovima, član 10, stav. 2.

³⁸ Videti Ustav, član 113, par. 2.

Izvršna vlast

Rad izvršne vlasti za izveštajnu godinu nesumnjivo u velikoj meri karakteriše pandemija COVID-19 i njen uticaj na rad izvršne vlasti.

Pandemija COVID-19 predstavlja izazov bez presedana za ljudska prava širom sveta. Okolnosti koje je stvorio virus COVID-19 i opasnost koju on predstavlja po život i zdravlje građana zahtevaju ravnotežu između prava na život, koje se ne može ograničiti ni na kakve okolnosti i drugih prava za koja Ustav i Međunarodni instrumenti o ljudskim pravima dozvoljavaju ograničenja, u određenim okolnostima. Ombudsman smatra da pandemija COVID-19 spada u definiciju pretnje po zdravlje i život građana i država je dužna da preduzme mere za zaštitu njihovog života i zdravlja, gde je između ostalog i uopšte bio i stav Ombudsmana izražen u dva mišljenja koja je uputio Ustavnom sudu u vezi sa odlukama vlade koje su imale veze sa ograničenjem prava na kretanje i slobodu okupljanja.

Svetska zdravstvena organizacija (SZO) je 31. januara 2020. godine proglasila stanje globalne zdravstvene vanredne situacije, zbog širenja virusa COVID-19. Tada je, kao rezultat širenja sa nepredvidivim ritmom i posledicama, SZO 11. marta 2020. godine proglasila stanje globalne pandemije.

Dana 13. marta 2020. godine na Kosovu su potvrđena prva dva slučaja COVID-19 i kao rezultat toga, Vlada Republike Kosovo počela je da preduzima prve mere za sprečavanje širenja ovog virusa.

Vlada Republike Kosovo je 30. marta 2020. donela Odluku br. 01/19, kojom je usvojila hitni fiskalni paket. Dana 3. aprila 2020. godine donela je Odluku br. 31/2020, o usvajanju Operativnog plana hitnog paketa. Dok je 17. aprila 2020. godine donela Odluku br. 06/25 o dopuni hitnog fiskalnog paketa.

Ono što se primećuje iz izveštaja medija u vezi sa sprovođenjem hitnog fiskalnog paketa jeste da je apliciranje za korist od nekih mera bio složen postupak.³⁹ Takođe, iz izveštaja u medijima primećeno je da je došlo do kašnjenja u sprovođenju plaćanja za relevantne mere hitnog fiskalnog paketa. Zatim je došlo do kašnjenja plata nekih radnika iz hitnog Fiskalnog paketa zbog činjenice da su njihovi podaci pogrešno unošeni u sistem tokom apliciranja kako bi iskoristili ovaj paket itd. U ovom slučaju, pojedinačne žalbe su podnete Ombudsmanu, koje su pod istragom.

Dana 15. aprila 2020. godine odlukom Vlade stupile su na snagu stroge mere ograničenja kretanja. Ombudsman je pažljivo pratio donošenje odluka vlade, kako bi nametnuo ograničavajuće mere za zaštitu javnog zdravlja od pandemije COVID-19.

³⁹ <https://kosovotwopointzero.com/brengat-karshi-pakos-emergjente-fiskale/>

Ombudsman je od 15. marta do 31. decembra primio 64 žalbe u vezi sa pandemijom, od kojih je 39 otvoreno za istragu. Dok je po službenoj dužnosti (*ex-officio*) pokrenuo 9 slučajeva u vezi sa pandemijom, kao u nastavku:

Slučaj hapšenja građana zbog nepoštovanja odluke Ministarstva zdravlja od 14. aprila 2020:⁴⁰

Na osnovu hitnog zahteva Ustavnog suda za podnošenje komentara u vezi sa izricanjem privremene mere u vezi sa zahtevom predsednika Republike Kosovo, kojim je predsednik, u svojstvu podnosioca zahteva, od suda zatražio: „*Procena pitanja usklađenosti Odluke Vlade Republike Kosovo br. 01/15, dt. 23/03/2020, sa Ustavom Republike Kosovo u vezi sa ograničenjem osnovnih prava i sloboda zaštićenih Ustavom.*“⁴¹ U vezi sa slučajem, Ombudsman je Ustavnom sudu poslao mišljenje u vezi sa predmetom br. KO 54/20, prema obaveštenju Ustavnog suda za registraciju zahteva za podnošenje komentara sa br. reference KK 57/19, od 24. marta 2020. godine.

Slučaj u vezi sa odlukama Ministarstva zdravlja za ograničenje slobode kretanja tokom pandemije (Odluka br. 2381IV/2020, od 14.4.2020, Odluka br. 229/IV/2020, od 14.4.2020, Odluka br. 2141IV/2020, od 12.4.2020, Odluka br. 2391IV/2020, od 14.4.2020).⁴² Ombudsman je poslao mišljenje u vezi sa slučajem br. KO 61/20, prema obaveštenju Ustavnog suda za registraciju zahteva za podnošenje komentara sa br. ref. : KK 82/20, od 20. aprila 2020. godine.

Slučaj u vezi sa ograničenjem prava na privatnost građana pogođenih COVID-19, od objavljivanja njihovih podataka od strane medija i novinara.⁴³

Slučaj vezan za pružanje zdravstvenih usluga tokom pandemije COVID-19.⁴⁴

Slučaj u vezi sa Odlukom Ministarstva finansija br. 31/20120 od 3.4.2020. godine o odobrenju Operativnog plana za hitni fiskalni paket.⁴⁵

Slučaj vezan za licenciranje privatnih laboratorija za PCR i serološka testiranja od strane Ministarstva zdravlja.⁴⁶

Slučaj A. G., koji je izgubio život 3. maja 2020. godine dok je bio u karantinu u Studentskom centru, u vreme pandemije COVID-19.⁴⁷ Slučaj u vezi sa povredom prava osoba pogođenih HIV/AIDS-om i tuberkulozom (TB) na Kosovu u kontekstu SDG3, odnosno Univerzalnog

⁴⁰ Slučaj br. 310/2020.

⁴¹ Slučaj br. 252/2020.

⁴² Slučaj br. 287/2020.

⁴³ Slučaj br. 256/2020.

⁴⁴ Slučaj br. 434/2020.

⁴⁵ Slučaj br. 488/2020.

⁴⁶ Slučaj br. 489/2020.

⁴⁷ Slučaj br. 704/2020.

zdravstvenog pokrića (Universal Health Coverage), uključujući njihova prava tokom pandemije sa COVID-19 u Republici Kosovo.⁴⁸

Ombudsman je uputio preporuke Ministarstvu zdravlja i NIJK-u, u vezi sa žalbom RTV "KiM" iz Čaglavice,⁴⁹ prema kojoj MZ i NIJK putem svojih službenih veb stranica ne informišu na srpskom jeziku građane i javnost o vanrednoj situaciji za javno zdravlje izazvanoj pandemijom COVID-19.

Ombudsman je preporučio MZ i NIJK da postupaju u skladu sa odredbama člana 5. stav 1. Ustava i zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika, tako da građani i javnost budu blagovremeno i neposredno putem svojih zvaničnih veb stranica obavješteni na oba službena jezika Republike Kosovo, u skladu sa gore pomenutim ustavnim i zakonskim odredbama.

Ombudsman je takođe izdao mišljenje u vezi sa zahtevima za oslobađanje zatvorenika određenih kategorija tokom pandemije COVID-19.⁵⁰ Ovim mišljenjem, Ombudsman je, između ostalog, podsetio na sve nadležne organe Republike Kosovo koji su nadležni za lica lišena slobode, na apsolutnu prirodu zabrane mučenja i nehumanog i ponižavajućeg postupanja, koje je predviđena Ustavom Republike Kosovo, sa relevantnim lokalnim zakonodavstvom, kao i sa međunarodnim standardima za ljudska prava.

U vezi sa pitanjima koja nisu u vezi sa pandemijom COVID-19, Ombudsman je izdao sledeće preporuke i izneo svoje stavove o kršenju ljudskih prava:

Za opštinu Priština, za Inspektorat Ministarstva ekonomije i životne sredine i za Ministarstvo ekonomije i sredine, u vezi sa ugrožavanjem prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu⁵¹, gde je preporučio nadležnim vlastima da saniraju izvor zagađenja, kako bi se stanovnicima naselja obezbedilo⁵² čisto, sigurno i zdravo okruženje.

Za Ministarstvo kulture, omladine i sporta i za Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, u vezi sa pitanjem pretpostavke nevinosti. Ombudsman je skrenuo pažnju na ustavne i zakonske obaveze nadležnih organa za poštovanje principa pretpostavke nevinosti, kao jednog od osnovnih prava i glavnih garancija svakog lica, kao i poštovanje pretpostavke nevinosti u pogledu efikasnog priznavanja prava osumnjičenih i optuženih, *kao što je njihovo pravo na zaposlenje*.⁵³

Za opštinu Gračanica, za opštinu Priština i za Ministarstvo ekonomije i životne sredine, povodom ugrožavanja prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, kao posledica zagađenja

⁴⁸ Slučaj br. 698/2020.

⁴⁹ Slučaj br. 250/2020.

⁵⁰ Slučaj br. 38/2020.

⁵¹ A.br. 342/2018.

⁵² Naselje Mati 1.

⁵³ A.br. 314/2018.

reke Gračanke. Ombudsman je preporučio nadležnim vlastima da preduzmu neophodne i efikasne mere za suzbijanje zagađenja i čišćenje reke Gračanke.⁵⁴

Za Ministarstvo infrastrukture u vezi sa nedostatkom jednakog pristupa međugradskom prevozu slepih osoba, u skladu sa Zakonom br. 04/L-092 o slepim licima na Kosovu.⁵⁵

Za opštinu Kamenica i za Ministarstvo obrazovanja i nauke u vezi sa reorganizacijom preduniverzitetskog obrazovanja u opštini Kamenica⁵⁶.

Za opštine na Kosovu (Opština Priština, Opština Gračanica, Opština Kosovo Polje, Opština Lipljan, Opština Južna Mitrovica, Opština Vučitrn, Opština Uroševac, Opština Peć, Opština Severna Mitrovica, Opština Đakovica, Opština Kline i opština Istog) u vezi sa pravnim identitetom neregistrovanih lica.⁵⁷

Za Komisiju za žalbe stranaca, u vezi sa odbijanjem zahteva podnosioca žalbe za boravišnu dozvolu u Republici Kosovo.⁵⁸

Za Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja, Ministarstvo obrazovanja i nauke, Agenciju za hranu i veterinu i za sve opštine na Kosovu, u vezi sa opasnošću koju psi lualice predstavljaju za građane.⁵⁹

Za Ministarstvo inostranih poslova i dijaspore, u vezi sa potvrđivanjem tačnosti i verodostojnosti diploma stečenih u inostranstvu, kao kriterijum konkursa koje je raspisalo ovo ministarstvo.⁶⁰

Za Ministarstvo unutrašnjih poslova, u vezi sa sprovođenjem glavnih principa u pogledu osnovnih obaveza za efikasne istrage u razumnom roku. Ombudsman je preporučio MUP-u izdavanje uputstva kojim će tražiti od PIK-a da tokom izvršavanja svojih radnji deluje u skladu sa Ustavom, Krivičnim zakonikom, Zakonom o krivičnom postupku i važećim zakonima i podzakonskim aktima i preduzme sve neophodne mere za povećanje profesionalnih kapaciteta službenika PIK-a, u smislu praktičnog sprovođenja zakona i poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda.⁶¹

Za Policiju Kosova, u vezi sa sprovođenjem rešenja Osnovnog suda u Prištini o bezbednosnoj meri (C. br. 1140/17, od 8. novembra 2017. godine).⁶² a opštinsku direkciju obrazovanja u

⁵⁴ Slučaj ex-officio br.631/2019.

⁵⁵ Ž.br. 899/2018.

⁵⁶ Slučaj ex-officio br. 720/2019.

⁵⁷ Slučaj ex officio 148/2020.

⁵⁸ Ž.br. 555/2020.

⁵⁹ Slučaj ex officio 517/2019.

⁶⁰ Ž.br. 737/2019.

⁶¹ Ž.br. 717/2019.

⁶² Ž.br. 866/2019.

Vučitrnu u vezi sa preduzimanjem neophodnih radnji za obezbeđivanje odgovarajućeg javnog prevoza za decu žalioca, u skladu sa važećim zakonodavstvom.⁶³

Za Specijalizovanu matematičku gimnaziju u Prištini i za Inspektorat obrazovanja, povodom pojedinačne žalbe, u tom slučaju im je, između ostalog, preporučeno da deluju u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku i Zakonom o prosvetnom inspektoratu Republike Kosovo.⁶⁴

Za Ministarstvo pravde, u vezi sa usvajanjem izmena i dopuna Administrativnog uputstva o nagradama i nadoknadi troškova za privatne izvršitelje, koje proizilazi iz obaveza iz zakona br. 05/L-118 o izmenama i dopunama zakona br. 04/L-139 o izvršnom postupku (član 32).⁶⁵

Za Ministarstvo obrazovanja i nauke, u vezi sa pitanjem provere diploma i usvajanja jedinstvenih uputstava da pitanje priznavanja srednjoškolskih diploma bude razmotreno od nadležnih institucija, kako bi se pokrenule određene aktivnosti i pronašlo rešenje koje se može sprovesti za sve građane koji su na Kosovu dobili srednjoškolske diplome na srpskom jeziku.⁶⁶

Za opštinu Priština, u vezi sa nedostatkom odgovarajućih uslova za realizaciju nastavnog procesa u školi „Majka Tereza“ u selu Vrani Do, opština Priština.⁶⁷

Za opštinu Uroševac, u slučaju ispoljavanja svoje volje upravnim aktom, striktno pridržava Zakona o opštem upravnom postupku.⁶⁸

Za Ministarstvo infrastrukture, za opštinu Priština, za opštinu Kosovo Polje, za opštinu Klokot, za opštinu Gnjilane, za Tužilački savet Kosova, u vezi sa kršenjem prava na pristup javnim dokumentima.⁶⁹

Reforma u javnoj upravi

Ombudsman je krajem 2019. godine pokrenuo u Ustavnom sudu pitanje usaglašenosti sa Ustavom Republike Kosovo Zakona br. 06/L-114 o javnim službenicima i Zakona br. 06 /L-111 o platama u javnom sektoru.

Tokom izveštajne godine, Ustavni sud je doneo odluku o zahtevima Ombudsmana.

Dana 30. juna 2020. godine, Ustavni sud je doneo presudu KO 203/19 u vezi sa ocenom ustavnosti Zakona br. 06/L-114 o javnim službenicima. U oceni ustavnosti zakona br. 06/L-114 o javnim službenicima, Sud je odlučio da zahtev treba prihvatiti na razmatranje merituma; da članovi Zakona br. 06/L-114 o javnim službenicima, koje osporava Ombudsman, nisu u

⁶³ Ž.br. 457/2019.

⁶⁴ Ž.br. 953/2019.

⁶⁵ Ž.br. 396/2017.

⁶⁶ Ž.br. 210/2019.

⁶⁷ Slučaj ex officio br. 249/2020.

⁶⁸ Ž.br. 185/2020.

⁶⁹ Ž.br. 763/2019; Ž.br. 508/2019; Ž.br. 314/2019; Ž.br. 694/2019; Ž.br. 280/2020.

skladu sa članovima 4, 7, 102, 108, 109, 110, 115, 132, 136, 139, 140 i 141 Ustava; da se osporeni zakon ne sprovodi u odnosu na: Sudski savet Kosova; Tužilački savet Kosova; sa Ustavnim sudom; sa institucijom Ombudsmana; sa generalnim revizorom Kosova; sa Centralnom izbornom komisijom; sa Centralnom bankom Kosova i Nezavisnom komisijom za medije, sve dok se krši njihova funkcionalna i organizaciona nezavisnost zagarantovana Ustavom; da osporeni zakon ne krši odredbe Ustava u odnosu na Kosovsku agenciju za forenziku i civilne službenike policije Kosova; da Skupština Republike Kosovo mora preduzeti potrebne mere za dopunu i izmenu Zakona br. 06/L-114 o javnim službenicima, u skladu sa nalazima presude Ustavnog suda, u vezi sa zaposlenima u institucijama utvrđenim u tački (iii) presude.

Dana 30. juna 2020. godine, Ustavni sud je doneo presudu KO219/19 u vezi sa ocenom ustavnosti Zakona br. 06/L-111 o platama u javnom sektoru. U oceni ustavnosti Zakona br. 06/L-111 o platama u javnom sektoru, Sud je odlučio: zahtev je prihvatljiv za razmatranje u meritumu; da osporeni zakon u celosti nije u saglasnosti sa članovima 4, 7, 102, 103, 108, 109, 110 poglavlja VII, niti sa članom 115. poglavlja VIII Ustava; niti sa članovima 132, 136, 139 i 141 Poglavlja XII Ustava, kao i proglašen je nevažećim, u celosti, Zakon br. 06/L-111 o platama u javnom sektoru.

Nezavisne institucije i agencije

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je izdao preporuke nezavisnim institucijama i agencijama, kao u nastavku:

Za Centralnu banku Kosova, u vezi sa izmenama člana 4. stav 1. Uredbe o sprovođenju sistema Bonus-Malus. Uredba o sprovođenju sistema Bonus-Malus, koja je proizašla iz Zakona o obaveznom osiguranju od autoodgovornosti, nije prenela duh zakona u vezi sa sistemom bonus-malus. Ombudsman je primetio da je odredba Uredbe o sprovođenju sistema Bonus-Malus (član 4. stav 1.) u suprotnosti sa Zakonom o obaveznom osiguranju od autoodgovornosti, ali takođe i u suprotnosti sa Zakonom o obligacionim odnosima po pitanju nadoknade. Stoga je preporučio CBK-u da izmeni Uredbu o sprovođenju sistema Bonus-Malus, odnosno da izmeni član 4. stav 1., preformulisajući ga na sledeći način: „*Pravo na određeni stepen premije (bonus-malus) je u vezi sa vlasnikom vozila i ne prelazi na novog vlasnika.*“ To je zato što prema Uredbi osiguravajuće kompanije, u slučaju saobraćajne nezgode, u situacijama kada vozač vozila nije vlasnik, kažnjavaju vozača i vlasnika vozila. CBK nije sprovela preporuku Ombudsmana tokom izveštajne godine.

Za Autoritet za civilno vazduhoplovstvo (ACV), u vezi sa žalbama o diskriminaciji na radu. ACV je izdao Uredbu o unutrašnjoj organizaciji, putem koje započinje sistematizaciju rukovodećeg osoblja na nove pozicije, izdavanjem pojedinačnih odluka, čime su sniženi u pozicijama 4 od 6 direktora odeljenja u ACV-u. Ombudsman je zaključio da sprovođenje Uredbe o unutrašnjoj organizaciji od 9. jula 2019. godine u ACV-u nije u skladu sa Zakonom br. 06/L-113 o organizaciji i funkcionisanju državne uprave i nezavisnih agencija.

Ombudsman je stoga preporučio ACV-u da poništi osporene odluke, da sprovede važeći zakon i eliminiše sve pravne povrede koje je utvrdio Ombudsman, kao i da poštuje Zakon o zaštiti od diskriminacije. ACV nije sprovedla preporuke Ombudsmana tokom izveštajne godine.

Za Kosovsku agenciju za privatizaciju (KAP), u vezi sa sprovođenjem Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova u pogledu minimalne rodne kvote od pedeset procenata (50%) za svaki pol, na rukovodećim mestima i u odlučivanju u Kosovskoj agenciji za privatizaciju. KAP nije sprovedla preporuku Ombudsmana tokom izveštajne godine.

Ciljevi održivog razvoja

Sve države članice Ujedinjenih nacija usvojile su 17 ciljeva u 2015. godini, kao deo Agende 2030. za održivi razvoj kojom je utvrđen petnaestogodišnji plan za postizanje ovih ciljeva. U stvari, 17 ciljeva nastoji izgraditi i dopuniti ono što nije postignuto Razvojnim ciljevima Milenijuma usvojenim 2000. godine.

Ciljevi održivog razvoja, sa stanovišta Ombudsmana, kao polaznu tačku imaju Deklaraciju iz Meride, koja definiše ulogu nacionalnih institucija za ljudska prava u sprovođenju Agende 2030. za održivi razvoj.

U organizaciji Nacionalne komisije za ljudska prava u Meksiku, u saradnji sa Kancelarijom visokog komesara za ljudska prava i Međunarodnim koordinacionim komitetom nacionalnih institucija za ljudska prava u Meridi, Jukatan, Meksiko, od 8. do 10. oktobra 2015. godine održana je 12. konferencija Međunarodnog koordinacionog komiteta nacionalnih institucija za ljudska prava. Na ovoj konferenciji usvojena je i Deklaracija iz Meride.

Prema sadržaju deklaracije, učesnici konferencije pozdravili su usvajanje Agende 2030. za održivi razvoj od strane država članica Ujedinjenih nacija, kao rezultat globalnog procesa. 17 Ciljeva održivog razvoja (COR), a njihovih 169 ciljeva direktno ili indirektno odražavaju standarde ljudskih prava⁷⁰ i integrišu međusektorske principe ljudskih prava, kao što su učešće, odgovornost i nediskriminacija.

Republika Kosovo je pokazala svoju posvećenost sprovođenju ovog globalnog plana. S tim u vezi, Skupština Republike Kosovo je 25. januara 2018. godine, na predlog Komisije za zdravstvo, rad i socijalnu zaštitu, donela Rezoluciju br. 06-R-001 o usvajanju ciljeva održivog razvoja, takođe se obavezujući da će pomoći u sprovođenju „... ovog novog globalnog okvira usvajanjem zakonodavstva, uključujući blagovremeno usvajanje potrebnog budžeta.”

Skupština Republike Kosovo ponovo je osnovala Savet za održivi razvoj, koji je započeo svoj rad 2018. godine, međutim zbog političkih dešavanja nije ostvario planirane planove. Ponovno aktiviranje Saveta omogućeno je na osnovu saradnje Predsedništva Skupštine Republike Kosovo i Kancelarije koordinatora za razvoj Ujedinjenih nacija. Pokazujući

⁷⁰ Videti: <http://www.humanrights.dk/human-rights-guide-sdgs>

posvećenost Skupštine, koju je ovom prilikom naglasila i predsednica Skupštine: „... sprovođenje Agende održivog razvoja je moralna obaveza da se obezbedi bolja sadašnjost i bezbednija budućnost sa dobiti bez razlike.”

Ombudsman, kao ustavna institucija sa mandatom za zaštitu i promociju ljudskih prava i sloboda na Kosovu, i Agencija za statistiku Kosova (ASK), kao profesionalna i nezavisna institucija, koja koordinira statističkim sistemom Kosova, 17. januara 2020. godine potpisali su Memorandum o razumevanju u cilju identifikacije proizvodnje odgovarajući pokazatelja, uključujući relevantne kontekstualne pokazatelje, koji se zasnivaju na uputstvima o pokazateljima ljudskih prava i pristupu podacima zasnovanim na ljudskim pravima (HRBAD), izrađenom od strane Kancelarije Visokog komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR).

IO i ASK su podržane od Kancelarije za ljudska prava Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu, odnosno OHCHR u Ženevi, kroz radionicu na temu: „Operacionalizacija pristupa zasnovanog na ljudskim pravima prema podacima i pokazateljima na Kosovu“, kao rezultat čega je izrađen početni format Memoranduma o razumevanju koji je finaliziran potpisivanjem dveju strana.

Pokazatelji su osnovno sredstvo za procenu napretka u ljudskim pravima i sprovođenju Agende za održivi razvoj 2030. Memorandum o razumevanju između IO-a i ASK-a ima za cilj prikupljanje statističkih podataka i njihovo razlaganje kao način za rešavanje izazova sa kojima se suočavaju ciljne grupe i grupe ostavljene po strani. Obe radne grupe održavaju sastanke i u procesu su međusobnog angažovanja i saradnje radi postizanja zajedničkih ciljeva.

U januaru godine o kojoj se izveštava, IO je održala tri informativne sesije o Agendi 2030. Na tri okrugla stola koja je IO organizovao u saradnji sa UNDP-om, pred sudijama, tužiocima i službenicima za ljudska prava na centralnom i lokalnom nivou, pored Platforme o ljudskim pravima, predstavljeni su Agenda 2030 i 17 ciljeva održivog razvoja. Poseban naglasak tokom informisanja i promocije ciljeva Agende 2030 stavljen je na značaju i odgovornosti državnih aktera prema njenom ispunjavanju i sprovođenju u zemlji.

S obzirom na to da COR može značajno doprineti ostvarivanju i ispunjavanju ljudskih prava, IO je u okviru Platforme za ljudska prava razvila⁷¹, „Uputstvo za ciljeve održivog razvoja u vezi sa ljudskim pravima“. Ovo uputstvo elektronskog formata pruža suštinsku vezu 169 ciljeva u okviru 17 ciljeva održivog razvoja sa međunarodnim instrumentima koji se direktno sprovode u Republici Kosovo i sprovodljivom primarnom zakonodavstvu. Uputstvo je

⁷¹ IO je Platformu o ljudskim pravima objavila 10. decembra 2019. godine, u saradnji sa UNDP-om i uz finansijsku podršku Ministarstva inostranih poslova Norveške. Ista pruža dva uputstva koje će služiti za lakši i praktičniji pristup domaćoj i međunarodnoj jurisdikciji kroz strukturirane veze između pravnih instrumenata, koji se direktno sprovode na pravni sistem Republike Kosovo, kao i za demonstraciju veza između COR i osnovnih ljudska prava i slobode. U nastavku je link za pristup Platformi: <https://humanrights.oik-rks.org/>

efikasno u razumevanju veza između COR-a i osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i u razumevanju strukturiranih veza između COR-a i gore navedenih pravnih instrumenata. Pored promocije COR-a, uputstvo ima za cilj da pomogne u razvoju nacionalnih programa i strategija za sprovođenje Agende 2030, a takođe može da pomogne u razvoju različitih projekata, istraživanja i izveštavanja u cilju postizanja Agende 2030.

Odgovornost za životnu sredinu

Poboljšanje stanja u okruženju i životnoj sredini, potreba za ulaganjem u životnu sredinu i njena zaštita ustavne su odgovornosti države.⁷²

Uprkos neizbežnim potrebama za orijentacijom politika države u sprečavanju i sanaciji problema životne sredine, činjenica da je Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP), kao nadležni organ za stvaranje i sprovođenje zakonodavstva o opštem upravljanju životnom sredinom, vodama, prostornim planiranjem i stambenom izgradnjom, je spojeno sa Ministarstvom za infrastrukturu (Ministarstvo za infrastrukturu i životnu sredinu), a kasnije i sa Ministarstvom ekonomije (Ministarstvo ekonomije i zaštite životne sredine), pokazuje nedostatak održivih politika, koje bi označavale korake napred u promeni stanja životne sredine u zemlji, ne davanjem posebnog prioriteta pitanju životne sredine.

Nastavljeno je nezadovoljstvo i reakcije javnosti u vezi sa radom i instalacijom hidroelektrana. Poseban problem u ovom pogledu je nedostatak transparentnosti i davanja odgovornosti nadležnih organa. Nije zabeleženo nikakvo poboljšanje u pogledu pitanja fragmentacije i intervencija na poljoprivrednom zemljištu⁷³ i uništavanja šumskih površina. Poštovanje tri proceduralna principa zakona o životnoj sredini, princip učešća javnosti u donošenju odluka, pristup informacijama o životnoj sredini i princip pristupa pravdi, i dalje su praćene preprekama i nejasnoćama. Procena uticaja na životnu sredinu i pridržavanje gore pomenutih tri principima ne samo da bi sprečili i smanjili negativne uticaje projekata na životnu sredinu, već bi istovremeno doprineli zaštiti životne sredine i zdravlja kao i poboljšanju kvaliteta života.

Nadležni organi ni ove godine nisu preduzimali preventivne akcije, niti sanirali nastalu situaciju kako bi se obezbedio održiv i uravnotežen razvoj prostornog planiranja. Nisu primećene promene u poboljšanju koordinacije saradnje inspekcija na centralnom i lokalnom nivou, kao ni različitih organa nadležnih za sprovođenje zakona o životnoj sredini i efikasnih rešenja nepravilnosti u vezi sa životnom sredinom. Štaviše, mere zaštite od pandemije uticale su na slabiji rad inspekcija.

⁷² Član 52. Ustava Republike Kosovo.

⁷³ Zakon o poljoprivrednom zemljištu; član 2, Cilj: „Poljoprivredno zemljište kao prirodno bogatstvo od opšteg interesa, zahteva posebnu zaštitu i treba da se koristi za poljoprivrednu proizvodnju a ne može da se upotrebi za druge svrhe, sem u slučajevima određenih ovim zakonom i odredbama donošanih na bazi istog.“

Ekološka taksa, predviđena Zakonom o putnoj i ekološkoj taksi vozila⁷⁴, koji ima za cilj povećanje kvaliteta zaštite životne sredine i dalje se ne koristi prema svrsi prikupljanja.

Situacija stvorena pandemijom smanjila je prostor za promociju i edukaciju javnosti o pravu na bezbednu i zdravu životnu sredinu. Iako uloga medija u pogledu podizanja svesti i obrazovanja javnosti o značaju zaštite životne sredine ostaje da se ojača, 2020. godina je zabeležila korak napred. Primećen je širi medijski prostor i drugi oblici informisanja u vezi sa razvojem životne sredine u zemlji. Istraživačko novinarstvo uvelo je u javnu raspravu debatu o temama koje javnosti nisu dobro poznate i predstavlja napredak u razvoju ekološke demokratije. Iako mreža organizacija civilnog društva koje se bave pitanjima životne sredine još nije uspostavljena, treba proceniti ulogu civilnog društva, njihov angažman i odgovore, kao i podsticanje javne rasprave o različitim uticajima na životnu sredinu.

Kao korak napred je ocenjeno objavljivanje dokumenta Agencije za zaštitu životne sredine Kosova „*Životna sredina Kosova 2020 - Izveštaj o pokazateljima životne sredine*“, koji je pokazatelj stanja životne sredine i uticaja na životnu sredinu. I dalje nedostaje istraživanje nadležnih zdravstvenih institucija, koje bi kroz pokazatelje pokazale uticaj stanja životne sredine na javno zdravlje.

Povodom Svetskog dana životne sredine, Ombudsman je 5. juna 2020. godine, putem saopštenja za medije skrenuo pažnju institucijama u zemlji na potrebu dubljeg angažovanja radi preduzimanja konkretnih i neophodnih mera za zaštitu i očuvanje od propadanja životne sredine u zemlji, u cilju poštovanja prava građana na bezbednu i zdravu životnu sredinu. Ombudsman je naglasio da je pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu garantovano ustavom zemlje i, kao takvo, uvršteno među vrednostima na kojima počiva ustavni poredak, pozvao je institucije države i posebno Skupštinu Republike Kosovo da izvrši efikasnu kontrolu nad sprovođenjem standarda i zakona o životnoj sredini od strane Vlade u zemlji. Takođe je uputio poziv organima pravosuđa da građanima pruži efikasnu sudsku zaštitu u vezi sa tretiranjem slučajeva pokrenutih na sudu zbog ugrožavanja prava životne sredine.⁷⁵

Uprkos izazovima stvorenim merama pandemije, Ombudsman je, čak i tokom godine o kojoj se izveštava, nastavio da istražuje slučajeve koji se odnose na pravo na bezbedno i zdravo životno okruženje, kao i na promociju ovih prava.

Vazduh

Jedno od pitanja koje je Ombudsman evidentirao tokom godine o kojoj se izveštava je neuspeh nadležnih organa da sprovedu zakonodavstvo o planiranju, izgradnji i inspekciji za stavljanje pod kontrolu ventilacione infrastrukture i dimnjaka objekata i njihovog uticaja na životnu sredinu. Takođe, problemi prostornog planiranja i propusti u procesu kontrole

⁷⁴ Zakon br. 04/L-117 o putnoj i ekološkoj taksi vozila, član 1, stav 2.

⁷⁵ <https://www.oik-rks.org/2020/06/05/deklarate-e-avokatit-te-popullit-me-rastin-e-dites-boterore-kombetare-te-mjedisit/>

izgradnje ograničili su pravo na bezbedno i zdravo okruženje, pravo na privatnost i uživanje doma građana.

Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama Ž.br. 342/2018 u vezi sa povredom prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, kao posledicu uticaja zagađenja vazduha. Istraga u vezi sa ovim pitanjem je pokrenuta na osnovu individualne žalbe gđe L. P. u vezi sa zagađenjem vazduha, izazvanim dimnjakom kolektivne zgrade, koja se nalazi u blizini imovine podnosioca žalbe u naselju Mati 1, u Prištini. Izveštaj je imao za cilj da skrene pažnju nadležnim organima na potrebu preduzimanja hitnih mera, kao pozitivne obaveze države da zaštiti vazduh od zagađenja, kao neophodnost da se građanima obezbedi čista, bezbedna i zdrava životna sredina kao i pravo na privatnost. Ombudsman je kroz ovaj izveštaj preporučio Ministarstvu ekonomije i zaštite životne sredine i opštini Priština, kao nadležnim vlastima, u skladu sa nadležnostima i zakonskim ovlašćenjima, da preduzmu sve neophodne mere za uklanjanje uzroka zagađenja.

Voda

Uprkos zakonskim obavezama za zaštitu resursa vode, zagađenje, prekomerno korišćenje i zloupotreba reka nastavilo se gotovo istim ritmom. Nije zabeležena nijedna inicijativa za poboljšanje održivog korišćenja resursa vode, neophodnih za javno zdravlje, zaštitu životne sredine i socijalno-ekonomski razvoj zemlje.

Preventivne mere, mere za smanjivanje upotrebe i sprečavanje zagađenja, princip *zagađivač plaća i korisnik plaća* i dalje ostaju nesprovodljive zakonske odredbe. Moraju se preduzeti mere za smanjenje gubitaka vode, posebno komercijalnih gubitaka⁷⁶.

Nastavljeno je vađenje peska, šljunka, kamenja, odlaganje zemlje, odlaganje otpada, čvrstih materijala i ispuštanje neobrađenih tečnosti u potoke, jezera, akumulacione rezervoare i njihove obale. Nedostatak kontrole arbitrarnih i neselektivnih upada i bez kriterijuma rezultiralo je degradacijom korita reka, čak menjajući prirodni tok ovih reka i povećavajući rizik od poplava. Među rekama koje su pretrpele najveću štetu su Beli Drim, Bistrica u Peći, Erenik, Ibar itd.

Prema Agenciji za zaštitu životne sredine, još nije uspostavljena kontrola gubitaka u rekama⁷⁷. Na nadležnim institucijama je da preduzmu ozbiljne mere za poboljšanje kriterijuma bezbednosti i upravljanja.

Kvalitet rečne vode iz izvora varira, pogoršava se tokom toka. Zagađenje ispuštanja kanalizacije u reke i mirisi i dalje ograničavaju ne samo pravo na bezbedno i zdravo

⁷⁶ Izveštaj o Kosovu * 2020, Evropska komisija, 6.20 Životna sredina i klimatske promene, str. 106.

⁷⁷ Agencija za zaštitu životne sredine Kosova – Životna sredina Kosova 2020, Izveštaj o ekološkim pokazateljima: "...gubici tokom 2019. godine su iznosili oko 90 miliona m³ vode. U poređenju sa prethodnom godinom."

okruženje, već i privatnost građana i uživanje imovine. Procenjuje se da je nedostatak tretmana reka pre faze njihovog ispuštanja jedan od glavnih zagađivača površinskih voda.⁷⁸

Resurse vode u zemlji i dalje koriste i operateri ali i industrija. Najveći industrijski korisnici vode i dalje su KEK, Feronikel i Sharrcem.

Ombudsman je 9. juna 2020. godine objavio Izveštaj sa preporukama Ex-officio br. 631/2019 u vezi sa povredom prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu kao rezultat zagađenja reke Gračanke. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju nadležnim organima na potrebu preduzimanja hitnih mera kao pozitivne obaveze za zaštitu reke Gračanke od zagađenja, kao neophodnost zaštite zdravlja građana i zaštite životne sredine. Izveštaj argumentuje s jedne strane odgovornosti države da ukloni štetne efekte zagađenja reka, a s druge strane propust vlasti da ispune svoje obaveze da spreče uticaj zagađenja na ljudska prava, odnosno pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu i pravo na privatnost. Ombudsman je kroz ovaj izveštaj preporučio nadležnim vlastima da, u skladu sa nadležnostima i zakonskim ovlašćenjima, preduzmu sve neophodne i efektivne mere za zaštitu reke od zagađenja.

Hidroelektrane

Proces rada hidroelektrana u zemlji praćen je stalnim nedostacima u pogledu trodimenzionalnog proceduralnog aspekta, pristupa informacijama, učešća javnosti u donošenju odluka i pristupa pravdi. Proces je praćen nedostatkom transparentnosti institucija odgovornih za zakonitost rada, kao i nejasnoćama u pogledu postupaka za organizovanje javnih rasprava, kao oblika učešća javnosti u odlučivanju.

Dok se u javnosti vodila široka i sveobuhvatna rasprava o pitanju uticaja izgradnje hidroelektrana na životnu sredinu, degradaciji rečnih korita, prekoračenju dozvoljenog procenta korišćenja rečne vode, neispunjavanju ugovornih obaveza od strane operatora⁷⁹ i uticaja na ekosistemu, radnje institucija su i dalje slabe u pogledu rešavanja problema.

Kao rezultat neizvesnosti, reakcija građana i civilnog društva, posebno uticaja na životnu sredinu, Skupština Republike Kosovo je 14. avgusta 2020. godine formirala Parlamentarnu istražnu komisiju o procesu licenciranja, rada, nadzoru i radu za dozvole hidroelektrana, u cilju rešavanja nepravilnosti i neizvesnosti u vezi sa radom hidroelektrana u zemlji. Navedena komisija nije uspela da završi zadatak za koji je stvorena, krajem 2020. godine završila je svoj rad bez postizanja cilja formiranja, zbog političkih zbivanja.

Ombudsman sprovodi istrage u 11 slučajeva koji se odnose na pitanje hidroelektrana u zemlji.

⁷⁸ Na istom mestu.

⁷⁹ Ugovorni sporazum br. 937, od 16.3.12. godine, zaključen između opštine Dečani, Republika Kosovo, sa Kelkos Energy DOO, o korišćenju nepokretne imovine Dečana prema Ugovoru o službenosti za izgradnju i rad hidroenergetske proizvodne jedinice "Belaje", "Dečan" i "Lumbardhi II", str. br. 9, član 5, stav 1 - Obaveze Kelkos DOO: "Obezbeđivanje nove izgradnje rezervoara jezera Lumbardhi II, ..."

Zemljište

Nisu primećeni razvoji u kreiranju politike koji bi uticali na zaštitu zemljišta i održivi razvoj i koji bi sprečili ekološke i socijalno-ekonomske posledice degradacije zemljišta.

Neopredeljenje nadležnih organa za kontrolu brzog pretvaranja namene poljoprivrednog zemljišta u građevinsko, od izgradnje u suprotnosti sa kriterijumima predviđenim zakonom, i dalje predstavlja zabrinutost, uprkos zahtevima koji proizilaze iz Zakona o prostornom planiranju; za održivi i uravnoteženi razvoj; za zaštitu poljoprivrednog zemljišta i životne sredine; nastavlja se ozbiljno neangažovanje nadležnih organa centralnog i lokalnog nivoa za kontrolu brzog pretvaranja poljoprivrednog u građevinsko zemljište.

Podaci o zemljištu i dalje predstavljaju problem sam po sebi. Kao rezultat nedostatka koordinacije komunikacije između centralnog i lokalnog nivoa, još uvek nismo uspeli da imamo tačne podatke, koji bi bili pokazatelji pravilnog planiranja za korišćenje zemljišta, kao što su poljoprivredni proizvodi, građevinarstvo ili privredna aktivnost, potrebno je da imamo tačnu bazu podataka.

Deformacije zemljišnih površina od klizišta primećuju se u operativnim oblastima KEK-a.⁸⁰ Identifikovan je otpad u obliku radioaktivnih ulja, azbesta, metala itd. Trebalo bi što pre razmotriti zatvaranje i sanaciju takozvanog *plavog* jezera, gde se izliva hidraulik (prenos pepela)⁸¹, a i da se unapredi rekultivacija degradiranih prostora.

Seča i paljenje šuma i dalje je zabrinjavajuće. Nastavlja se degradacija šuma sečom šuma, požarima, divljom izgradnjom i izgradnjom puteva i hidroelektrana. Ponovno pošumljavanje i revitalizacija ne postiže se srazmerno degradaciji degradiranih površina. Neuspeh institucija da kontrolišu pojedinačnu izgradnju, kao i hidroelektrane, dovelo je do degradacije Šar planina, iako od 2012. godine imaju status Nacionalnog parka. Iako još uvek nema podataka o ilegalnoj seči, stanje šuma i proizvoljne intervencije ljudskog faktora zahtevaju ozbiljno angažovanje centralnih, lokalnih i institucija za sprovođenje zakona.

Rad kamenoloma u zemlji, posebno rad ilegalnih operatera,⁸² i dalje ostaje jedan od najvećih problema sa ozbiljnim uticajem na životnu sredinu. Situacija na terenu pokazuje da nadležni organi nisu uspeli da kontrolišu ekonomske operatere u pogledu primene pravila i kriterijuma koji proizilaze iz zakonodavstva o životnoj sredini. Kao rezultat nedostatka koordinacije delovanja Nezavisne komisije za rudnike i minerale (NKRM) i Ministarstva ekonomije i životne sredine (MEŽS), postupak licenciranja i opremanja dozvolama za rudarske aktivnosti

⁸⁰ Agencija za zaštitu životne sredine Kosova, Izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu za 2018-2019. godinu.

⁸¹ Izveštaj o Kosovu* 2020., Evropska Komisija, 6.20, Životna sredina i klimatske promene, str. 106.

⁸² <https://www.kosovo-mining.org/aktivitet/komunikate-per-media-prishtine-31-dhjetor-2019/>, "Tokom 2019. godine, Inspektorat NKRM-a u akciji za sprovođenje Operativnog plana za sprečavanje i zabranu ilegalnih operacija, zajedno sa Policijom Kosova, Inspektoratom za životnu sredinu, Inspektoratom za šumarstvo i opštinskim inspektoratima. Po završetku ove akcije, na 194 mesta ilegalnih operacija postavljene su trake za zaustavljanje rada, od kojih 99 separacija, 16 eksploatacija, 78 betonskih i asfaltnih baza, kao i jedna fabrika za preradu."

i dalje nije u skladu sa zemljama u kojima su koncentrisani građevinski i industrijski mineralni resursi zemlje, definisani Strategijom za rudarstvo Republike Kosovo 2012-2025 MEŽS-a. Pravna mogućnost da NKRM izdaje licencu i dozvolu za korišćenje samo uz ekološku saglasnost, bez ekološke dozvole koju izdaje MEŽS, vakuum je koji omogućava samovolju operatora i mogućnost da se izbegnu radnje nadležnih organa za nadzor i inspekciju delatnosti, posebno ekoloških uslova. Štaviše, pravo građana na bezbedno i zdravo okruženje, sa posebnim naglaskom na pravo na privatnost i uživanje u domu građana, povređeno je nepridržavanjem udaljenosti utvrđene Zakonom br. 03/l-163 o rudnicima i mineralima, 500 metara od objekata i infrastrukture za razvoj rudarskih aktivnosti. Takođe, ozbiljnu pretnju za javnu bezbednost predstavljaju gradilišta, koja nisu uvek ograđena, omogućavajući nesmetan pristup i istovremeno prenos peska, blata itd. na javne puteve.

Kriterijumi za programe sanacije područja korišćenih od strane operatera prilikom podnošenja zahtjeva za dozvolu moraju da ponovo ozbiljno budu procenjeni i razmatrani od strane nadležnih organa. Uprkos situaciji na terenu, nadležni organi: MEŽS i NKRM ne uspevaju da dovoljno nadgledaju i inspektuju sprovođenje kriterijuma, koji će držati pod kontrolom zaštitu životne sredine od rada operatora. Iako bi rekultivacija ili sanacija gradilišta kamenoloma trebalo da započnu tri meseca pre isteka licence i dozvole, stanje na terenu, sa izuzetkom nekoliko retkih slučajeva, pokazuje intervencije bez kriterijuma i ekološku štetu koja zahteva velika ulaganja u rekultivaciju i povratak na prvobitno stanje. Nesanacija prostora degradiranih rudarskim aktivnostima od strane operatera zahteva ozbiljan pregled nadležnih organa, pa čak i adresiranje od strane Skupštine Republike Kosovo.

Otpad

Iako se razvijaju pojedinačne inicijative za reciklažu otpada od metala, plastike i papira, zemlja još uvek nema organizovan sistem za preradu i reciklažu otpada koji bi dovoljno odgovorio na zahteve vremena i razvoj održivih metoda krajnjeg odlaganja otpada na prihvatljiv ekološki način.

Još uvek nije uspostavljen sistem podataka koji bi tačno pružio potpune podatke o proizvodnji, sakupljanju, tretmanu i odlaganju otpada. Sakupljanje, transport, tretman i krajnje odlaganje otpada, uključujući nadzor i brigu čak i nakon sprovođenja ovih aktivnosti, ostali su u istoj fazi.

Uzimajući u obzir da je ukupno pokrivanje usluga za otpad do kraja 2019. godine na nacionalnom nivou iznosio 77,70% ⁸³, podrazumeva da se 22.3% otpada u zemlji baca na zemlju i u reke. Iako se broj ilegalnih deponija smanjio⁸⁴, a i ostalih, postojanje 1489

⁸³ Agencija za zaštitu životne sredine Kosova, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu, 2018-2019, str. 43, ukupna količina proizvedenog industrijskog otpada bila je u godini 2.5 tona, (2.554.308kg)

⁸⁴ Agencija za zaštitu životne sredine Kosova, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu, 2018-2019: "Na osnovu izveštavanja opština, koje se zasniva na terenskim istraživanjima, u martu 2019. godine, u vezi sa

ilegalnih deponija pokazatelj je neuspeha nadležnih organa u postizanju održivih rešenja, kao i edukacije građana o važnosti pravilnog tretmana otpada.

Sanitarne deponije kojima upravlja KUDK: Miraš (Priština), Dumnica (Podujevo), Velekinca (Gnjilane) i Landovica (Prizren), kao i regionalne u Mitrovici (Grmovo), Peći i Dragašu, uprkos obavezama za pravilnu administraciju radi smanjenja rizika od otpada i zaštite životne sredine i zdravlje građana, i dalje rade sa problemima, kao što su: nefunkcionisanje sistema za pumpanje voda deponija, loša kompresija odlaganog otpada i nedovoljno pokrivanje otpada; ispuštanje neprečišćenih voda na zemlju, reke i njihovo prodiranje u podzemne vode.

Buka

Nadležne institucije na opštinskom i centralnom nivou čak ni ove godine nisu pružile građanima efikasnu zaštitu od buke i njenih efekata. Uprkos štetnim efektima na zdravlje ljudi, građani su se i dalje suočavali sa različitim izvorima buke. Nije zabeleženo značajno poboljšanje u postavljanju panela za zaštitu od buke na autoputevima, koji bi zaštitili naselja od buke. Trenutni Zakon br. 02/L-102 o zaštiti od buke nije postigao cilj sprovođenja mera za smanjenje buke.

Zona od posebnog ekonomskog interesa „Polje Novi Kop“

Ni ove godine nije rešeno pitanje eksproprijacije za stanovnike zone od posebnog ekonomskog interesa „Polje Novi Kop“. Iako je stanje životne sredine daleko od poželjnih standarda stope zagađenja prema postojećim izveštajima, često prevazilaze dozvoljena ograničenja postavljena lokalnim zakonodavstvom, uprkos pozitivnoj obavezi države, premeštaj, eksproprijacija ili premeštanje značajnog broja stanovnika iz tih prostora, kao proporcionalna i efektivna mera za rešavanje problema, i dalje nije završena od 2004. godine. Odluka o devijaciji linije kopa zaobilaskom preostalog dela sela Hade i Sibovac, ostavila je građane u tešku i nedovršenu situaciju ograničavajući im pravo na bezbedno i zdravo okruženje, pravo na život, privatnost i raspolaganje imovinom i slobodom kretanja.

Prostorno planiranje

Iako je životna sredina definisana kao vrednost na kojoj se zasniva ustavni poredak Republike Kosovo, uprkos stvorenoj haotičnoj situaciji sa negativnim uticajem na kvalitet života, nije preduzeta nijedna radnja koja bi značajno poboljšala koncept prostornog planiranja. Iako stvorena situacija ozbiljno utiče na neravnopravan tretman, ograničenje slobodnog kretanja, pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu, odgovorne institucije još uvek nisu rešile ovo pitanje.

Od zbivanja na terenu primećuje se da uprkos pravnim garancijama koje proizilaze iz Zakona o prostornom planiranju, nije bilo moguće promovisati zajedničke interese građana Kosova

2018. godinom na nacionalnom nivou identifikovano je 2529, odnosno iz terenskih istraživanja u junu 2020. godine u vezi sa 2019. godinom, identifikovano je 1489 ilegalnih deponija.”

za visok kvalitet života i održive sisteme za razvoj naselja i zaštiti prirodnih resursa i kulturnog nasleđa. Neobuhvatanje interesa svih građana, posebno potreba osoba sa ograničenim sposobnostima, starih, dece, mladih,⁸⁵ u detaljne regulatorne planove procenjuje se kao ozbiljan uticaj na ljudska prava.

Pitanje nepoštovanja uslova izgradnje⁸⁶, kao što su: *“dozvoljena visina u odnosu na udaljenosti od granice katastarske parcele duž javnog puta; dozvoljena visina u odnosu na udaljenosti od strane i pozadi granica katastarske parcele; procenat ukupne zelene površine za apsorpiranje atmosferskih padavina u odnosu na površinu katastarske parcele; procenat ukupne površine za gradnju unutar katastarske parcele, odobrene u odnosu na površinu katastarske parcele; minimalni zahtevi za parkiralište; pravo na dnevnu svetlost za postojeće prozore; uslovi pristupa javnim putevima i tehničkoj infrastrukturi; ograničenja na zagadivanje životne sredine i buke prema relevantnim zakonima na snazi; mere za zaštitu prirodnih, istorijskih i kulturnih vrednosti”* i njihov uticaj na ljudska prava sada moraju ozbiljno da razmotre ne samo organi za prostorno planiranje već i šire.

Uprkos nepravilnostima u izgrađenim objektima, vlada još uvek nije uspeła da usvoji Jedinostveni građevinski zakonik koji bi definisao *„Minimalne zahteve za zaštitu javnog zdravlja, sigurnosti i opšteg stanja putem potrebnog nivoa otpornosti strukture prostora za urgenciju, ravnoteže i stabilnosti, sanitarija, upravljanje građevinskim otpadom, adekvatne ventilacije i osvetljenja, mera za efikasnost i štednju energije, bezbednost za život i imovinu od požara i ostali opasnosti koje se odnose na građevinsku sredinu kao i da stvara sigurnost za vatrogasce i ostale u hitnim situacijama.”*⁸⁷

Pored toga, sloboda kretanja i pravo na bezbedno i zdravu životnu sredinu za osobe sa ograničenim sposobnostima neprestano se ograničavaju neuspehom da se poboljša infrastruktura za pristup objektima kolektivnog stanovanja, posebno javnim objektima, kako je predviđeno Administrativnim uputstvom br. 33/2007 o tehničkim uslovima građevinskih objekata za pristup osoba sa ograničenim sposobnostima.⁸⁸

Nekontrolisane usklađenosti građevinskih objekata u izgradnji i građevinskih objekata koji su završeni sa građevinskom dozvolom i neizdavanje dozvola/sertifikata o korišćenju, dokaz je neispunjavanja pozitivnih obaveza nadležnih organa za sprovođenje građevinskog zakonodavstva. Nedostatak nadzora i konačnog sertifikovanja o korišćenju objekata predstavlja neposrednu potrebu za preduzimanjem mera od strane nadležnih institucija za procenu bezbednosti objekata u skladu sa pravilima utvrđenim građevinskim

⁸⁵ Administrativno uputstvo MŽSPP br. 01/2018 o elementima i osnovnim zahtevima za izradu, sprovođenje i praćenje detaljnih regulatornih planova.

⁸⁶ Zakon br. 04/L-174 o prostornom planiranju, član 21: “Uslovi izgradnje”.

⁸⁷ Zakon br. 04/L – o izgradnji .

⁸⁸ Administrativno uputstvo br. 33/2007 o tehničkim uslovima građevinskih objekata za pristup osoba sa ograničenim sposobnostima.

zakonodavstvom, a pre svega sa pravilima bezbednosti od elementarnih nepogoda i od drugih nepogoda, i sa onima protiv zagađenja i degradacije životne sredine.

Prostori trotoara/staza i dalje su nedovoljni u poređenju sa brojem stanovnika; visina van određenih normi; nedostatak elemenata za nesmetan pristup i rampe koje bi omogućili nesmetanu vezu između različitih nivoa trotoara.

Opšta procena

Važno je napomenuti da je ove godine zabeležen porast reakcija građana i civilnog društva u pogledu poštovanja prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, kao i poštovanja ustavnog prava na učešće u odlučivanju o životnoj sredini. Reakcija građana i civilnog društva u vezi sa izgradnjom hidroelektrana nastavljena je snažnije.

Iako je pristup informacijama o životnoj sredini u zemlji pravo zagarantovano zakonodavstvom o životnoj sredini, kao i Zakonom o pristupu javnim dokumentima⁸⁹, Ombudsman je primetio da je pristup dokumentima sa sadržajem životne sredine ili procesima koji se odnose na životnu sredinu i dalje ostaje volja institucija.

Procesi organizovanja učešća javnosti u donošenju odluka prate se sa puno neizvesnosti. Iako je javnost reagovala na nedostatak informacija o organizaciji javnih rasprava, nadležne institucije nisu uspele da dokumentuju činjenicama da je poziv/pozivnica za učešće upućena putem dostupnih medija.

Zastarevanje, odbacivanje i odugovlačenje predmeta od strane domaćih tužilaštava i sudova je pitanje koje se stalno ponavlja. Kapaciteti tužilaca i sudija, Policija Kosova, posebno inspektorata na centralnom i lokalnom nivou, i dalje treba da se ojačaju u pogledu članova koji proizilaze iz Glave XXVIII - Krivična dela protiv životne sredine, životinja, biljaka i kulturnih objekata Krivičnog zakonika. Tužilački savet Kosova i Sudski savet Kosova još uvek nisu uspele da izgrade bazu podataka koja bi filtrirala slučajeve koji se odnose na zaštitu životne sredine.

Nastavljeno je nesprovođenje principa *zagađivač plaća*, sanacija degradiranih prostora i nesprovođenje drugih odredbi proizašlih iz Zakona o životnoj sredini protiv izazivaoca štete životnoj sredini.

Nefunkcionisanje zdravstvenog informacionog sistema (ZIS) utiče na nedostatak činjeničnih podataka, koji bi odražavali uticaj zagađenja životne sredine na život i zdravlje građana, a istovremeno bi bili pokazatelji kroz koje bi se identifikovale ekološke bolesti. Nedostatak

⁸⁹ Zakon o pristupu javnim dokumentima. Član 17, stav. 3.3, Zakona koji reguliše: "Dozvoljene osnove za odbijanje pristupa javnim dokumentima", izričito precizira da se pristup javnim dokumentima uvek dozvoljava, ako: ". zahtevani javni dokument se odnosi na životnu sredinu, otpad, opasne materije ili informacije o izveštajima o bezbednosti životne sredine, kao što je predviđeno relevantnim Zakonom o zaštiti životne sredine"

podataka iz ZIS-a utiče na nedostatak istraživanja Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova (NIJZK), koja bi jasno odražavala uticaj zagađenja na zdravlje građana.

Uprkos potrebi za efikasnim povratnim informacijama u različitim oblastima životne sredine, postupci inspekcije MEŽS-a i opštinskih inspektorata za životnu sredinu i dalje su slabi. Uprkos šteti i ozbiljnoj šteti koja je naneta životnoj sredini, inspekcije se često orijentišu na pokretanje prekršajnih postupaka umesto krivičnih, kao oblike sankcionisanja.

Saradnja i koordinacija nadležnih organa za zaštitu životne sredine treba da se poboljšaju u smislu jačanja i koordinacije aktivnosti između inspektorata, Policije Kosova, tužilaštva, sudova i drugih institucija u zemlji, u pogledu zaštite životne sredine.

Pravo na pristup javnim dokumentima

Pravo pristupa javnim dokumentima garantuje svakoj osobi pravo pristupa javnim dokumentima, sa izuzetkom pristupa informacijama ograničenim zakonom (član 41. Ustava i Zakon o pristupu javnim dokumentima). Ovo pravo nije apsolutno pravo, ali je pravo koje mora biti uravnoteženo sa drugim pravima, bez štete po druge interese.

Ovo pravo je takođe zagarantovano međunarodnim instrumentima, koji su direktno primenljivi u pravnom poretku zemlje: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli; i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i njegovi protokoli. Ovi međunarodni instrumenti, zagarantovani Ustavom Republike Kosovo, primenjeni direktno u pravnom poretku zemlje i sa prioritetom nad domaćim zakonodavstvom, u slučaju sukoba, garantuju pravo na informisanost, odnosno pravo na pristup javnim dokumentima.

Transparentnost i odgovornost poznata su kao najvažnija načela u demokratskom svetu, tako da oba ova načela su u službi odgovornog i funkcionalnog upravljanja. U demokratskoj državi cilja se da se transparentnost i odgovornost postižu promovisanjem javnog interesa. S tim u vezi, transparentnost u funkciji odgovornosti znači lak i nesmetan pristup javnosti podacima i dokumentima koje javne institucije proizvode, prihvate, održavaju ili kontrolišu.

Tokom 2020. godine i do dana kada izveštavamo, IO-u su podnete 62 žalbe koje se odnose na pristup javnim dokumentima, od kojih su dve proglašene neprihvatljivim, dok je ostalih 60 otvoreno za istragu. Od ovih žalbi, 39 su primljene od civilnog društva i medija, dok su druge bile pojedinačne žalbe. Odgovorne strane u ovim žalbama su uglavnom centralnog i lokalnog nivoa (19 za ministarstva i 19 za opštine).⁹⁰

Tokom istrage ovih žalbi primećuje se da su u većini slučajeva odgovori institucija za prihvatanje zahteva pravovremeni i u zakonskim rokovima. Međutim, vreme za donošenje

⁹⁰ Ostale: zdravstvene institucije, Policija Kosova, PTK, sudovi, tužilaštva, TSK, itd.

odluka o odobravanju ili odbijanju pristupa premašuje rokove predviđene zakonom, uprkos važnosti pružanja informacija blagovremeno.

Takođe je primećeno da su kašnjenja u odgovoru na odobravanje, ograničavanje ili odbijanje pristupa često posledica nedostatka ljudskih kapaciteta. U slučajevima kada javne institucije odbijaju pristup ili dozvoljavaju ograničeni pristup, u većini slučajeva ne donose odluku i ne daju obrazloženja zasnovana na zakonu.

Tada državne institucije, držaoci, sastavljači ili primaoci informacija, u većini slučajeva nisu na vreme klasifikovali dokumente ili ih uopšte nisu klasifikovali, kako je predviđeno Zakonom br. 03/L-178 o klasifikaciji informacija i verifikaciji bezbednosti. Nepostupanje prema ovom zakonu ustupa put arbitrarnosti pri odlučivanju da li će se dozvoliti ili odbiti pristup javnim dokumentima. Ombudsman je ovo prijavljivao i prethodnih godina.

Od proglašenja pandemijskog stanja, kao opravdanje za kašnjenje u odgovoru na zahteve za pristup takođe je korišćeno i pitanje da institucije rade sa smanjenim brojem osoblja i na daljinu - od kuće.

Prepreka u ostvarivanju prava na pristup, tokom godine za koju se izveštava, predstavljala je i nastavlja da predstavlja neizbor poverenika Agencije za informacije i privatnost (AIP). U julu 2019. godine stupio je na snagu Zakon br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, koji garantuje pravo svake osobe, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, na pristup javnim dokumentima. Ovaj zakon daje tražiocu informacija da se žalbom uputi AIP-u u roku od petnaest dana, u slučaju da je javna institucija ćutala, nije odgovorila ili je odbila zahtev za pristup javnim dokumentima. Izbor poverenika od strane Skupštine Republike Kosovo tri puta nije uspeo.⁹¹ Odsustvo poverenika AIP-a takođe je uticalo na nedonošenje podzakonskih akata za unutrašnju organizaciju AIP-a, ovi akti su neophodni za funkcionisanje AIP-a, koji prema Zakonu o zaštiti ličnih podataka moraju biti doneti 6 meseci nakon stupanje na snagu ovog zakona.

Važan je jednostavan i nesmetan pristup dokumentima i informacijama, što utiče na izgradnju poverenja između institucija i građana u transparentnost delovanja, u efikasnost i efektivnost javne uprave. Sprovođenje Zakona o pristupu javnim dokumentima je važno, pored transparentnosti i odgovornosti vlade, to je i za svest zaposlenih u administraciji i obavezu koju imaju u pružanju usluga građanima, ali i za svest građana za usluge koje očekuje od administracije.

⁹¹ Prvi put nijedan od kandidata nije uspeo da se kvalifikuje; drugi put, njegov izbor nije uspeo zbog raspuštanja Skupštine Republike Kosovo; dok treći put niko od kandidata nije uspeo da dobije potrebne glasove.

III. Dečija prava

III. Dečija prava

Dečija prava su sastavni deo ljudskih prava. Dakle, deca i mladi imaju ista opšta ljudska prava kao i odrasli i takođe posebna prava koja odgovaraju njihovim posebnim potrebama kao deca. Deca se smatraju nosiocima prava i aktivnim učesnicima u njihovom ostvarivanju. Ostvarivanje prava omogućava deci da se razvijaju u punoj meri, prepoznajući njihovo osnovno ljudsko dostojanstvo i hitnost za obezbeđivanje njihovog blagostanja. Bez sumnje, zdrav razvoj dece je presudan za buduće blagostanje svakog društva.

Budući da su deca zavisna od odraslih, osetljivija su na velike društvene promene, poput pandemije COVID-19. Stoga, delovanje ili nedelovanje institucija, društva i roditelja mogu uticati na decu više nego na bilo kojoj drugoj društvenoj grupi. Prema tome, važno je da ove radnje uzimaju u obzir najbolje interese deteta prilikom izrade politika i zakona.

Analiza situacije dece na Kosovu ove godine takođe pokazuje da se deca i dalje suočavaju sa poteškoćama u potpunom uživanju svojih prava. Te poteškoće se ispoljavaju u gotovo svim oblastima njihovog života, posebno u ostvarivanju prava na obrazovanje i socijalnu i zdravstvenu zaštitu. Život bez nasilja je osnovno pravo i neophodan preduslov za dobrobit i fizičko i mentalno zdravlje deteta. Uprkos tome, nasilje je i dalje prisutno na Kosovu. Deca sa ograničenim sposobnostima, deca u uličnoj situaciji, posebno su izložena riziku od kršenja njihovih prava, nasilja i diskriminacije. IO je u izveštaj uključio konkretne preporuke za svaku od oblasti adresiranih u izveštaju. Naravno da je suštinsko da ovi procesi uključuju glas i gledište deteta u skladu sa postepenim razvojem njegovih/njenih veština.

Ustav Republike Kosovo izričito štiti dečija prava i nameće zakonske obaveze državi da ih poštuje, štiti i ispunjava, direktnom primenom Konvencije o pravima deteta (KPD). Dopuna pravnog okvira sa Zakonom o zaštiti deteta i njegovo stupanje na snagu u julu 2020. godine predstavlja važan korak ka ostvarivanju njihovih prava. Tokom ove godine, IO je pokrenuo istragu po službenoj dužnosti 381/2020 u vezi sa ocenom Zakona o zaštiti deteta (ZZD), ZZD je ovlastio nadležne institucije da donesu 17 podzakonskih akata, a zapravo nijedan od njih nije usvojen. Međutim, usvajanje zakona ostaje samo simboličan korak ako ga ne prate konkretni koraci i uspešna primena. Izuzetno, IO je, na osnovu ovlašćenja ZZD-a i Zakona o Ombudsmanu, doneo Uredbu (IO) br. 01/2019 o posebnim procedurama za prijem, obradu i rešavanje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta. Uredbu će sprovesti službenici IO-a tokom žalbenih postupaka koji se odnose na dečija prava, zasnivajući se na principima nediskriminacije, zaštite najboljeg interesa deteta, poštovanja dostojanstva i ličnosti deteta, dobijanja njegovog mišljenja, adresirajući brzo i bez nerazumnih odlaganja, kao i pružajući personalizovane i specijalizovane usluge za svako dete.⁹²

Žalbe podnete u vezi sa dečijim pravima

⁹² IO, Uredba br. 01/2019 o posebnim procedurama za prijem, obradu i rešavanje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na prava deteta, 2019., član 3.

Institucija Ombudsmana tokom ove izveštajne godine primila je 55 žalbi, od kojih su jedan broj podneli uglavnom roditelji dece. Od ovog broja, 14 su proglašene neprihvatljivim, s obzirom da pitanja na koja se odnose su van nadležnosti Ombudsmana, nije bilo kršenje ljudskih prava, ili su ih podnosioci žalbe mogli koristiti ili su koristili pravne pouke. Od 41 žalbe odlučene za istragu, za 11 njih je započela istraga po službenoj dužnosti.

Dečija prava tokom pandemije COVID-19

Situacija stvorena globalnom pandemijom COVID-19 još više je istakla nedostatke u ostvarivanju dečijih prava i produbila postojeće nejednakosti. Socio-ekonomski efekti virusa i mere preduzete za suzbijanje pandemije uticali su na opstanak i zdravlje dece, bezbednost, učenje i potencijalno na rizik od siromaštva. Ovi efekti u interakciji sa drugim faktorima, kao što su: pol, etnička pripadnost, ograničena sposobnost i ekonomsko stanje, imali su različite efekte na decu. Primer je bio prelazak sa učenja u školama na online učenje, gde je primećeno da mnoga deca nisu imala pristup tehnološkoj opremi i internetu, posebno romska, aškalijska i egipćanska deca, kao i deca sa ograničenim sposobnostima. Naročito za decu sa ograničenim sposobnostima, ovaj pristup je bio teži jer nisu postojali odgovarajući nastavni programi za njihove potrebe.

Generalno, u to vreme bilo je poteškoća za decu da pristupe obrazovanju, socijalnim i zdravstvenim uslugama i povećalo se nasilje u porodici, a posledično i nasilje nad decom. Dalje, ograničenja normalnog života kao i psiho-socijalni stres izazvan zatvaranjem kod kuće ili izolacijom, uticali su na mentalno zdravlje dece. Ova pandemija je više nego ikad istakla značaj programa mentalnog zdravlja i pristupa sve dece psiho-socijalnim uslugama.

IO posebno zahteva od institucija da prilikom odobravanja paketa uključuju posebne mere za podršku deci u uličnoj situaciji, deci sa ograničenim sposobnostima i deci u teškom ekonomskom stanju. Ove mere treba da budu praćene održivim finansiranjem za odgovor na zdravstvenu, socijalnu i ekonomsku krizu izazvanu COVID-om19, uključujući ih kao dodatne mere u cilju obezbeđivanja života i zdravlja dece.

Pravo dece na obrazovanje

Slučajevi povezani sa pravom na obrazovanje, koje je Ombudsman istražio, uključujući i slučajeve pokrenute po službenoj dužnosti, tretirali su: nedostatak uslova za obrazovanje slepe dece; pristup predškolskim institucijama; reorganizaciju obrazovanja u opštini; prekid školovanja zbog velike udaljenosti od kuće do škole i rizika od prelaska puta kroz planinu; i diskriminacija zbog ograničene sposobnosti. Od 15 primljenih slučajeva koji se odnose na prava deteta u obrazovanje, 9 njih je pozitivno zatvoreno, dok se 6 istražuju.

U jednom od slučajeva primljenih nakon žalbe roditelja, IO je poslao pismo sa preporukama Opštinskoj direkciji za obrazovanje (ODO) u Vučitrnu da preduzme neophodne mere kako bi deci obezbedio odgovarajući javni prevoz iz jednog sela u blizini Vučitrna. Deca nisu išla u školu tri godine, napustila su školu jer je najbliža škola udaljena oko pet kilometara od kuće,

a put do škole prolazi kroz šumu, što predstavlja rizik za njihov život. Nakon procene relevantnih informacija i dokumenata, Ombudsman je utvrdio da je pitanje odlaganja odgovora ODO-a Vučitrna na zahteve podnosioca žalbe za obezbeđenje prevoza za učenike, osim što je u suprotnosti sa obavezama da se oni razmotre u zakonskom roku, u suprotnosti je i sa dečijim pravima, posebno sa pravom na obrazovanje, što je preduslov za ostvarivanje drugih dečijih prava, definisanih važećim zakonodavstvom, u vezi sa kojima će ODO u Vučitrnu morati da preduzme odgovarajuće mere. Žalilac je obavestio OI da deca sada pohađaju školu, jer je opština očistila učionicu u staroj školi i angažovala nastavno osoblje da podučava njegovu decu.

Dana 25. februara 2020. godine, predstavnik IO-a, u okviru informativne kampanje: „Upoznajte instituciju Ombudsmana“, posetio je školu „ Nëna Terezë “ u selu Vrani Do. Ovom prilikom primetio je da se dotična škola suočava sa nedostacima i poteškoćama u sprovođenju nastavnog procesa u svom starom aneksu i da je ugroženo pravo učenika na život, zdravlje i socijalnu zaštitu. Ombudsman je preporučio opštini Priština da hitno preduzme odgovarajuće mere za obnovu školske zgrade. Opština je obavestila IO da je započela izgradnja nove škole.

Deca sa ograničenim sposobnostima

Deca sa ograničenim sposobnostima i dalje se suočavaju sa ozbiljnim teškoćama i suočavaju se sa poteškoćama za potpuno uživanje prava predviđenih zakonom. Deca sa ograničenim sposobnostima pripadaju jednoj od najugroženijih grupa dece. Ova opasnost varira u zavisnosti od interakcije različitih faktora kao što su pol, stanovanje u ruralnim sredinama, etnička pripadnost ili biti dete na ulici. Devojke sa ograničenim sposobnostima često su još više ugroženije zbog polne diskriminacije. Zbog toga im treba posvetiti posebnu pažnju da se preduzmu potrebne mere, posebno u pogledu zaštite od rodno zasnovanog nasilja, kako bi im se obezbedio pristup svim uslugama i da su u potpunosti uključene u obrazovanje i društvo. Kosovo takođe ima za cilj da primeni socijalni model ograničene sposobnosti gde se ograničena sposobnost ne vidi u samoj ograničenoj sposobnosti, već u kombinaciji socijalnih, kulturnih i fizičkih prepreka sa kojima se deca sa ograničenim sposobnostima suočavaju u svom svakodnevnom životu. Takva definicija je takođe uključena u ZZD-u, koji sadrži određene posebne odredbe koje se bave zaštitom dece sa ograničenim sposobnostima. Uprkos ovoj zakonskoj zaštiti i brojnim drugim odredbama rasprostranjenim u različitim zakonima, izrada zakona nije dovoljna da bi deca uživala ta prava, već je potrebna njihova pravilna primena. Nedostatak podataka ostaje problematičan.

Ombudsman primećuje da nedostaje sveobuhvatno istraživanje i da nedostaje tačno i potpuno prikupljanje podataka, što odražava trenutnu situaciju dece sa ograničenim sposobnostima. Takvo istraživanje i prikupljanje podataka je od suštinskog značaja za stvaranje efikasnih politika i raspodelu resursa potrebnih za finansiranje programa.

Tokom postavljanja politika i donošenja odluka o deci sa ograničenim sposobnostima treba obezbediti da se deca saslušaju u svim postupcima koji ih pogađaju i da se njihovi stavovi

poštuju u skladu sa postepenim razvojem njihovih veština. Deci treba obezbediti sredstva komunikacije koja su im potrebna kako bi se olakšalo izražavanje njihovih stavova.

Tokom ove godine, Ombudsman je primio tri slučaja u vezi sa decom sa ograničenim sposobnostima, jedan otvoren po službenoj dužnosti. IO je po službenoj dužnosti pokrenuo istragu protiv opštine Peć u vezi sa pešačkim prelazom kod škole za slepe “Xheladin Deda”. Nedostatak pešačkog prelaza svakodnevno ugrožava živote slepih učenika svaki put kada pređu put, uprkos bezbrojnim zahtevima koje su roditelji uputili Opštini u poslednjih deset godina za izgradnju ove infrastrukture neophodne za povećanje bezbednosti učenika.⁹³

Dok su se drugi slučajevi odnosili na angažovanje nastavnika asistenata u nastavi za decu sa ograničenim sposobnostima, gde se u jednom slučaju podnosilac žalbe žalio protiv opštine Priština – ODO-a i Ministarstva obrazovanja i nauke (MON), u vezi sa zapošljavanjem nastavnika asistenta za njegovo dete sa ograničenim sposobnostima. U sličnom slučaju, IO je primio žalbu podnosioca žalbe protiv opštine Priština, u vezi sa neraspisivanjem konkursa za zapošljavanje na pozicijama *Asistenata za decu sa posebnim potrebama*. IO je započeo istrage da bi kontaktirao opštinu Priština i MON radi detaljnijih informacija.⁹⁴

IO je 2019. godine objavio Pismo sa preporukama Žalba 245/2012019 u vezi sa uskraćivanjem prava na obrazovanje dece sa ograničenim sposobnostima u Izvornom centru za nastavu i savetovanje „Xheladin Deda“ u Peći. Tokom 2020. godine IO je poslao MON-u tri pisma koja je ponovio, ali nije dobio odgovor.

Dečija prava u postupcima sudskih organa

I tokom ovog izveštajnog perioda, Ombudsman je primio niz žalbi protiv sudova i tužilaštava. Žalbe se uglavnom odnose na odugovlačenje sudskog postupka za izvršenje sudske odluke u vezi sa plaćanjem alimentacije, nepreduzimanje odgovarajućih radnji za donošenje odluke o krivičnoj prijavi u vezi sa nemogućnošću uspostavljanja ličnog kontakta deteta sa roditeljem itd.⁹⁵

Socijalna i zdravstvena zaštita dece

Ombudsman je tokom izveštajnog perioda istražio tri slučaja iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite deteta. Slučajevi su se odnosili na: zahtev za smeštaj maloletnika nakon završetka vaspitne mere, u vezi sa sumnjom za seksualni napad; kao i vršenje nasilja nad decom od strane roditelja.

U prethodnim izveštajima, Ombudsman je naveo da je primena člana 4. Zakona br. 04/L-096 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu, mnoge porodice u ozbiljnoj finansijskoj nevolji ostavila bez socijalne pomoći koju su koristile sve

⁹³ Slučaj 730/2020.

⁹⁴ Slučaj 536/2020.

⁹⁵ Slučajevi: A.br. 211/2020. 149/2020. 7/2020. 713/2020.

dok dete nije navršilo pet godina⁹⁶. Bez obzira na činjenicu da su izvršene izmene i dopune člana 4. ovog zakona, to u stvari nije poboljšalo položaj siromašnih porodica zbog činjenice da je starost dece ograničena. Štaviše, uslovi za socijalnu pomoć, sa važećim zakonskim odredbama, doprineli pogoršanju ekonomskog stanja mnogih porodica, uzrokujući prepreke i teškoće u vaspitanju dece i dobrobiti porodica uopšte. Ovi uslovi posebno otežavaju stanje porodica u teškim socijalno-ekonomskim okolnostima, a to posebno važi za marginalizovane zajednice. Ombudsman ponovo naglašava da član 4. Zakona bez sumnje krši najbolje interese deteta, pa čak i nedostatak socijalne pomoći za decu i porodice u nevolji i utiče na fizičko i mentalno zdravlje deteta, kao i na njegovo dalje obrazovanje i razvoj. Ombudsman je ustanovio da je član 4. Zakona u suprotnosti sa Ustavom Republike Kosova, sa međunarodnim standardima, naročito sa ZZD-om. Prema podacima do kojih su došli predstavnici MRSZ-a, Ombudsman je obavešten da je ministarstvo usvojilo koncept dokument za promenu šeme socijalne pomoći, koji eliminiše ovaj diskriminatorni kriterijum, a proces zakonskih promena odvijaće se tokom 2021. godine.

U decembru 2019. godine Ombudsman je objavio izveštaj sa *ex-officio* preporukama u kome je procenio da li je pružanje socijalnih usluga u Republici Kosovo u skladu sa standardima ljudskih prava i daje konkretne preporuke za poboljšanje trenutne situacije. Izveštaj je utvrdio da radnici socijalne pomoći i ekonomske pomoći, nisu socijalni radnici, sa izuzetkom nekoliko njih, i da je značajan broj njih završilo samo srednju školu. Takođe, njihov broj je nedovoljan za obavljanje radnih obaveza u CSR-u, kako je predviđeno zakonom. Posebno, u pogledu dece, većina CSR-a nije u stanju da ispuni zakonske obaveze u vezi sa Organom starateljstva. Nijedan CSR nema licenciranog psihologa koji može da daje profesionalno mišljenje o poveravanju dece, pitanjima usvojenja i druge oblasti. Takođe, CSR-i nisu uključeni na izradi opštinskog budžeta i opštine ne predviđaju sredstva za pokrivanje potreba dece, samohranih roditelja, žrtava trgovine ljudima itd. Posebno je problematičan nedostatak kontakt prostora/sobe za kontakt deteta i roditelja u slučajevima kada su roditelji rastavljeni ili razvedeni ili su u procesu rastavljanja ili razvoda, kao i u slučajevima porodičnog nasilja. Od 38 CSR-a, 22 njih uopšte nemaju prostoriju za kontaktiranje. Budući da sudska odluka obavezuje da se kontakt ostvari unutar prostora centra, da bi izvršio svoj zadatak, često se dešava da zaposleni mora da ostane sa roditeljem i detetom tokom kontakta ili da napusti kancelariju da oni ostanu zajedno. U nekim centrima radnici su često primorani da smeste decu sa roditeljem u nekoj prostoriji u kojoj se nalazi neka stolica i ništa drugo, ili u prostorijama bez grejanja i minimalnih uslova za boravka bilo za 1 sat ili duže, ili su prisiljeni da se ne održavaju potpuni kontakti sa decom zbog loših uslova. Izveštaj zaključuje da su CSR-i pretvoreni u administrativno-tehničke institucije zbog nedostatka stručnog osoblja i nedostatka pratećih objekata za pružanje adekvatnih usluga. Postoji nedostatak nadzora, planiranja, finansiranja i unapređenje usluga u skladu sa potrebama opština.

⁹⁶ Pored ostalog, pogledajte Godišnji izveštaj IO-a za 2019. godinu

Ombudsman je preporučio vladi Kosova, MRSZ-u i opštinama da reše identifikovane problem i tokom 2020. godine pratio je njihovo sprovođenje. Međutim, što se tiče preporuke za vraćanje nadzora, odgovornosti i upravljačkih nadležnosti CSR-ima pod nadležnim ministarstvom, vlada, odnosno MRSZ, ovu preporuku nije prihvatila uz obrazloženje, između ostalog, da nije u skladu sa zakonodavstvom i inicijativama vlade i MRSZ-a za unapređenje i razvoj socijalnih i porodičnih usluga. Što se tiče izmena/dopuna Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama, kroz koje bi mandat, uloga, nadležnosti, odgovornosti i struktura centara za socijalni rad bili u potpunosti regulisani, MRSZ je prihvatio preporuku i potvrdio da je nacrt zakona predviđen zakonodavnim programom za narednu godinu. Što se tiče ostalih preporuka, 29. decembra 2020. godine MRSZ je obavestio Ombudsmana da je prihvatio preporuke IO-a za sprovođenje. Između ostalog, obavestio je IO o rokovima za odobravanje inicijativa VRK-a i resornih ministarstava, koji će uticati na unapređenje socijalnih usluga i rešiti probleme prema izveštaju: Usvajanje Zakona o socijalnim uslugama od strane Vlada Republike Kosovo (2021); Usvajanje Zakona o finansijama lokalne samouprave od strane Vlade Republike Kosovo (2021); Izrada i usvajanje administrativnih uputstava prema novom Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama (2022-2023); Izrada i usvajanje Administrativnog uputstva o formuli finansiranja Posebni grant za socijalne usluge (2021); Izrada Pravilnika o unutrašnjoj sistematizaciji i reorganizaciji MRSZ-a (2021); Izrada Zakona o šemi socijalne pomoći na Kosovu (2021); Izrada i usvajanje administrativnih uputstava prema novom Zakonu o socijalnoj pomoći (2022); i Primena zakona i podzakonskih akata prema novom zakonodavstvu (2022-2023).

Što se tiče opština, predsednik opštine Junik je obavestio Ombudsmana: „(...) CSR u opštini Junik je u potpunosti funkcionalan, gde se građanima pružaju sve usluge ... i funkcionise organ starateljstva koji deluje u okviru CSR-a (...).“ Opština Parteš je obavestila Ombudsmana da je započela postupak za izmenu i dopunu statuta opštine, gde je, između ostalog, predviđeno stvaranje nove uprave/direkcije za zdravstvenu i socijalnu zaštitu, gde će u okviru ove direkcije funkcionisati i Centar za socijalni rad i Centar za porodičnu medicinu. Opština je u budžetu za 2020. godinu predvidela broj potrebnog osoblja i finansijsku podršku za obavljanje poslova i radnih zadataka u ova dva centra i svaka promena statuta zavisiće od usvajanja državnog budžeta, odobrenja zahteva za osoblje i finansijsku podršku. Opština Klokot je obavestila: „Objekat za Centar za socijalni rad je izgrađen, ali još uvek nije u funkciji, jer otvaranje ovog centra ne zavisi od opštine, već od resornog ministarstva“. Opština Gračanica je odgovorila, ali ne o sprovođenju preporuke, već je zatražila dodatne sastanke sa IO-om; i Opština Mamuša, koja, uprkos slanju dva ponovljenih pisma, uopšte nije odgovorila⁹⁷.

⁹⁷ S obzirom da Institucija Ombudsmana nije dobila odgovor od opštine Mamuša, kao odgovor na navedene preporuke, ni na ponovljeno pismo, 12. novembra 2020. godine, drugo ponavljano pismo je upućeno opštini Mamuša podsećajući je na član 132. stav 3. Ustava Republike Kosovo i članove 18. i 25. Zakona br. 05 / L-019 o narodnom advokatu

Pravda za maloletnike

Pravda za maloletnike na Kosovu regulisana je Zakonikom pravde o maloletnicima (ZPM) koji je usvojen u Skupštini Republike Kosovo u septembru 2018. godine. ZPM reguliše krivični postupak za maloletnike obezbeđujući da se poštuje njihov najbolji interes na osnovu ljudskih prava i osnovne slobode, zabrane diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao i poštovanje prava dece da slobodno izražavaju njihovo mišljenje. ZPM takođe ima za cilj da izbegne ograničavanje lične slobode maloletnika što je više moguće i promoviše pristup prijateljskoj pravdi. ZPM je usmeren na davanju prioriteta sprovođenju obrazovnih mera nasuprot zatvorskih kazni sa fokusom na davanje prioriteta obrazovanju i resocijalizaciji, kao i osposobljavanju i specijalizaciji kroz multidisciplinarni pristup i institucionalnu saradnju. Pristup obrazovnom sistemu je posebno važan za resocijalizaciju i reintegraciju maloletnika u društvo.

S obzirom na situaciju koju je stvorila pandemija COVID-19, u maju ove godine IO, UNICEF-ova kancelarija na Kosovu i KOMF uputili su Zajedničku izjavu o zaštiti zdravlja i života osuđenih maloletnika: predsedniku, predsednici Skupštine, Parlamentarnoj Komisiji za zakonodavstvo, mandate, imunitete, Poslovnik Skupštine i nadzor Agencije za borbu protiv korupcije, Sudskom savetu, Tužilačkom savetu i Ministarstvu pravde.⁹⁸ Deklaracija poziva institucije da u što je moguće kraćem roku, razmotre mogućnosti koje su u okviru važećih zakona, tamo gde su ispunjeni zakonski uslovi, da se donesu odluke, bilo o zameni ili preispitivanju institucionalnih vaspitnih mera, zameni pritvora, prevremenom puštanju, uslovnom puštanju ili čak o pomilovanju.

Pozitivne obaveze države u pogledu prava na život

Tokom 2020. godine Ombudsman je pratio sprovođenje Izveštaja sa ex-officio preporukama o kršenju pozitivnih obaveza države za zaštitu prava na život u slučaju K. V., kome je život oduzela druga osoba⁹⁹. Glavni tužilac Osnovnog tužilaštva u Prištini obavestio je IO da je protiv dvojice osumnjičenih u slučaju K. V. pokrenut disciplinski postupak, u skladu sa Zakonom o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca. Nakon razmatranja predmeta, Tužilački savet je jednom tužiocu izrekao disciplinsku meru *Privremeno smanjenje plate za trideset procenata (30%) u periodu od šest (6) meseci*, dok je utvrdio da drugi tužilac nije izvršio navodni disciplinski prekršaj. Što se tiče policije, IO je obavesthen da Policija Kosova (PK) na godišnjem nivou izrađuje plan obuke za svoje zaposlene sa ciljem da svi zaposleni

⁹⁸ Pogledajte: Zajednička izjava Ombudsmana, UNICEF-a i KOMF-a (Koalicija NVO-a za zaštitu dece – Poziv za akciju “Dajmo šansu maloletnicima”, 2020. na: <https://www.oik-rks.org/2020/05/22/deklarate-e-perbashket-e-avokatit-te-popullit-unicef-dhe-komf/> .

⁹⁹ IO, Izveštaj sa Ex-Officio preporukama 567-2019 o pozitivnim obavezama države zagaranovane Ustavom Republike Kosovo kao i članom 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava u slučaju K. V., 2019. godine, na: <https://www.oik-rks.org/2019/12/09/raporti-me-rekomandime-ex-officio-567-2019-ne-lidhje-me-detyrimet-pozitive-te-shtetit-te-garantuara-me-ushtetuten-e-republikes-se-kosoves-si-dhe-me-nenin-2-te-konventes-evropjane-per-mbrojtjen-e-te-d/> .

prođu odgovarajuću obuku u zavisnosti od položaja koji obavljaju. U ovom slučaju, svaki istražitelj koji je imenovan za istragu slučaja u kojem je dete žrtva seksualnog nasilja, prethodno je obučan u ovoj oblasti i imao je osnovne i napredne obuke. Samo tokom 2019. godine, PK je bila fokusirana na održavanje obuka u saradnji sa Savetom Evrope o ESLJP-u, posebno na pozitivnim obavezama države prema zaštiti ovih prava, uključujući pravo na obrazovanje i ostale obuke o seksualnom iskorišćavanju dece. Takođe, PK je naglasila da Odeljenje za obuku neprestano održava aktivnosti sa lokalnim i međunarodnim organizacijama u ovoj oblasti. Iako je u svom odgovoru PK obavestila da je obaveštavanje Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama u slučajevima kada je dete žrtva seksualnog nasilja je praksa koja se kontinuirano primenjuje, IO još jednom podseća da se to nije dogodilo u slučaju K.V. i zapravo ovo pokazuje da se ova praksa ne poštuje uvek. Svakako, PK je naglasila da će se uzeti u obzir preporuke IO-a i da će one podstaći PK da više zahteva izgradnju kapaciteta policijskih službenika u različitim oblicima. Dana 31.08.2020. godine, IO je dobio objašnjenje u vezi sa EX-officio Preporukom br. 567/2019 Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ), koje ne adresira posebne preporuke izveštaja, već ih samo uopšteno raspravlja. Zbog toga je 20. novembra 2020. godine, MRSZ-u ponovo poslato pismo u kojem je podseća na član 132. stav 3. Ustava Republike Kosovo i članove 18. i 25. Zakona br. 05/L-019 o narodnom advokatu, ali do sada odgovor nije primljen.

Sprečavanje dečijih brakova

Ombudsman je objavio Izveštaj sa ex-officio preporukama o sprečavanju dečijih brakova, radi izmene i dopune člana 16. stavovi 2. i 3. Zakona o porodici.¹⁰⁰ Član 16. Zakona o porodici predviđa da nadležni sud može da dopusti sklapanje braka maloletnoj osobi starijoj od 16 godina ako zaključi da je ta osoba dostigla potrebnu fizičku i psihičku zrelost za ostvarivanje bračnih prava i obaveza.

Brojne studije pokazuju da rani brakovi imaju negativan uticaj na razvoj i dobrobit dece. Rani brak utiče na moć devojčica u odlučivanju i čini ih podložnijima nasilju i seksualnom zlostavljanju¹⁰¹. Na Kosovu, ovaj fenomen nesrazmerno utiče na devojke iz zajednice Roma, Egipćana i Aškalija, jer se više dece iz ovih zajednica venčava ranije, a više devojčica nego dečaka. Prema anketi Agencije za statistiku Kosova u periodu 2013-2014. godine, 10,0% devojčica i 1,0% dečaka uzrasta 20-49 godina, prvi put su venčani ili su stupili u zajedničko življenje pre navršene 18 godine života. Dok se 12% devojaka iz zajednica Aškalija, Egipćana i Roma udalo pre 15. godine starosti i 43% pre 18. godine starosti. Takođe, Rodna analiza Kosova izveštava da je 2014. godine stupilo u brak 95 devojčica mlađih od 18 godina, zatim

¹⁰⁰ Institucija Ombudsmana, Izveštaj sa ex-officio preporukama, Slučaj br. 206/2019 u vezi sa sprečavanjem ranih brakova, 2020. godine, na: <https://www.oik-rks.org/2020/08/13/raport-me-rekomandime-ex-officio-rasti-nr-2062019-ne-lidhje-me-parandalimin-e-martesave-te-femijeve/>.

¹⁰¹ Na istom mestu, str. 20.

109 u 2015. godini i 63 u 2016. godini, dok među maloletnim dečacima nije zabeležen nijedan slučaj braka.¹⁰²

Konvencija o pravima deteta (KPD) izričito ne zabranjuje dečiji brak, ali Komitet za prava deteta, kao organ tumačenja Konvencije, istakao je da bi minimalna starost za stupanje u brak trebala biti 18 godina kako za dečake tako i za devojke. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena i Komitet za prava deteta, u zajedničkoj preporuci, rani dečiji brak definišu kao štetnu praksu i preporučuju državama da uspostave efikasne politike i mehanizme za njihovo sprečavanje.¹⁰³ Između ostalog, u preporuci se navodi da su dečiji brakovi vrlo često povezani sa ranom trudnoćom i ranim porođajem, doprinosi povećanju stope napuštanja škole, posebno kod devojčica, prinudnom napuštanju škole i povećanom riziku od nasilja u porodici, pored ograničavanja uživanja prava na slobodu kretanja. Skupština Saveta Evrope dalje je tražila od Skupština država članica da regulišu ili povećaju minimalnu starost za stupanje u brak za žene i muškarce, do 18 godina.

Pravo na pravni identitet

Svako dete ima pravo na identitet. Član 8. Konvencije o pravima deteta, koji se odnosi na ime, državljanstvo i porodične odnose deteta ili mlade osobe, navodi da se vlada ne sme mešati u pravo deteta ili mlade osobe na bilo koju od ovih. Takođe, navodi da bi vlada trebala da pomogne ako se ovo pravo deteta krši. ZZD je takođe predvideo da dete ima pravo da sačuva svoj identitet, uključujući određivanje prezimena, sticanje državljanstva i priznavanje porodičnih veza, u skladu sa važećim zakonodavstvom, bez nezakonitog uplitanja¹⁰⁴.

U vezi sa ovim pravom, IO je objavio izveštaj sa Ex-officio preporukama, slučaj br. 148/2020 u vezi sa pravnim identitetom neregistrovanih lica¹⁰⁵, pozivajući državne institucije da tretiraju i preduzmu mere u okviru zakonskih nadležnosti i odgovornosti koje se odnose na pravni identitet neregistrovanih lica. Ombudsman, na osnovu informacija dobijenih na terenu i pritužbi primljenih od građana, identifikovao je 84 osobe bez pravnog identiteta, koje ne mogu imati pristup osnovnim ljudskim pravima. Do objavljivanja ovog izveštaja, 61 pojedinac različitog uzrasta čekao je rešenja na administrativnom nivou, 23 na pravosudnom nivou. Registracija rođenja, sticanje državljanstva i pribavljanje ličnih dokumenata iz civilnog stanja (civilna registracija) je osnovno pravo, koje je regulisano mnogim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, istovremeno je ovo pitanje regulisano domaćim zakonskim i podzakonskim aktima. Upis u Građanski registar i opremanje ličnim dokumentima je od posebne važnosti za ove pojedince, jer bi na taj način služio kao veza za

¹⁰² Mreža žena Kosova, Rodna analiza Kosova, 2018. godine, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf>.

¹⁰³ Zajednička preporuka br. 31 Komiteta KESODŽ-a / Opšti komentar br. 18 Komiteta za prava deteta o štetnim postupcima, 14. novembar 2014. godine

¹⁰⁴ ZZD, član 33.

¹⁰⁵ IO, Izveštaj sa Ex-officio preporukama, Slučaj br. 148/2020 u vezi sa pravnim identitetom neregistrovanih lica, 2020.

pristup i uživanje drugih prava i pogodnosti predviđenih nacionalnim pravnim aktima za državljane, kao što su npr.: građanska politička prava, ekonomsko-društvena prava, kulturna prava itd. Dakle, kao za osobe koje imaju lična dokumenta, putem kojih se dokazuje državljanstvo države. ESLJP, u slučaju Kurić i ostali protiv Slovenije¹⁰⁶, utvrdio je kršenje prava na poštovanje „privatnog ili porodičnog života“ ili oba (član 8. Konvencije), prava na efikasnu pravnu pouku (član 13.) i zabrane diskriminacije (član 14., u vezi sa članom 8.) u vezi sa brisanjem slovenačkih vlasti iz registra stalnih stanovnika, u kom slučaju je to rezultiralo gubitkom pravnog statusa podnosilaca. ESLJP je utvrdio da je kršenje suštinski započelo produženim neuspjehom slovenačkih vlasti da regulišu status prebivališta podnosilaca zahteva nakon njihovog nezakonitog „brisanja“ iz registra stalnih stanovnika i da im pružaju odgovarajuće rešenje. Sud takođe navodi da podnosioci predstavke mogu tvrditi da su, prema članu 34. Konvencije, „žrtve“ navedenih povreda njihovih prava koja proizilaze iz Konvencije. Nakon pregleda relevantnog zakonodavstva, međunarodnih instrumenata, dokumentacije slučaja, informacija i podataka koje je imao, IO je utvrdio da u ovom slučaju nepružanje pravnog identiteta dotičnim licima sadrži kršenja prava i sloboda osnovnih ljudskih prava, naime prava deteta, jer nadležne vlasti nisu ispunile ustavne i zakonske obaveze niti međunarodne standarde koji se primenjuju u Republici Kosovo u vezi sa obezbeđivanjem pravnog identiteta za svoje građane. IO je preporučio opštinama Priština, Gračanica, Kosovo Polje, Lipljan, Južna Mitrovica, Vučitrn, Severna Mitrovica, Peć, Uroševac, Đakovica, Klina i Istok da preduzmu potrebne administrativne i pravne mere da omogućue ovim licima da registruju činjenicu rođenja i državljanstva.

S tim u vezi, IO je uputio i Pravno mišljenje u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae): Apelacionom sudu, Osnovnom sudu u Prištini, Osnovnom sudu u Peći i Osnovnom sudu u Mitrovici.¹⁰⁷

Opasnost od pasa lutilica

Tokom 2019. i 2020. godine IO je primio nekoliko žalbi građana i roditelja, zabrinutih zbog zdravlja i života njihove dece od opasnosti koju predstavljaju psi lutilice. Takođe, na zajedničkim sastancima, Ombudsmana su i sama deca obavestila da se zbog prisustva pasa osećaju stalno ugroženima i zabrinutima za svoj život.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Kurić i ostali protiv Slovenije, Zahtev br. 26828/06, Savet Evrope: Evropski sud za ljudska prava, 26. jun 2012. godine, na: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4fe9c88c2.html>.

¹⁰⁷ IO, Pravno mišljenje IO-a u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae) upućeno Apelacionom sudu, Osnovnom sudu u Prištini, Osnovnom sudu u Peći i Osnovnom sudu u Mitrovici, 2020. godine, na: <https://www.oik-rks.org/2020/08/11/mendim-juridik-ne-cilesine-e-mikut-te-gjykates-amicus-curiae-ex-officio-a-nr-1482020-drejtuar-gjykates-se-apelit-gjykates-themelore-ne-prishtine/>.

¹⁰⁸ Dana 21. juna 2019. godine, Ombudsman je dočekao na sastanku 20 dece iz zajednice Roma, Aškalijska i Egipćanska opštine Podujevo. Na ovom sastanku deca su imala priliku da ih Ombudsman sasluša. Dana 27. septembra 2019. godine, Ombudsman je posetio osnovnu školu “Shtjefën Gjeçovi” u Janjevu gde su ga primili direktor i nastavnici škole. Na ovom sastanku oni su obavestili Ombudsmana o radu i aktivnostima osnovne škole “Shtjefën Gjeçovi”, gde nastavu istovremeno odvijaju učenici iz sve tri zajednice (albanske, hrvatske i romske).

Sve veći broj pasa lutilica predstavlja značajan problem za javno zdravlje i dobrobit ljudi i životinja. Opasnost od pasa lutilica, koja pretil deci, je stvarna i ozbiljna opasnost, kojom se moraju pažljivo baviti sve institucije. Problem pasa lutilica takođe je razmatrao Evropski sud za ljudska prava u presudi *Georgel and Georgeta Stoicescu v. Rumani*. U ovom slučaju, podnosilac zahteva se žalio da ga je napala gomila pasa lutilica i da državni organi nisu pravilno primenili mere protiv brojnih pasa lutilica, što je predstavljalo pretnju bezbednosti stanovnika. Sud je utvrdio da nedostatak dovoljnih mera koje su vlasti preduzele u rešavanju ovog pitanja, zajedno sa njihovim propuštanjem da obezbede odgovarajuću nadoknadu za trajnu štetu, predstavlja kršenje pozitivnih obaveza države predviđenih članom 8 - „Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života“ Evropske konvencije o ljudskim pravima.¹⁰⁹

Shodno tome, da bi adresirao ovaj problem, Ombudsman je u novembru objavio izveštaj sa preporukama, koji je, nakon analize situacije, međunarodne prakse i domaćeg i međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima, utvrdio da u ovom slučaju *postoje povrede osnovnih ljudskih prava i sloboda*, odnosno prava deteta, jer nadležne vlasti nisu ispunile ustavne i zakonske obaveze, niti međunarodne standarde primenljive u Republici Kosovo u vezi sa preduzimanjem svih zaštitnih mera.¹¹⁰

Mere koje su institucije preduzele do objavljivanja izveštaja nisu dovoljne za efikasno upravljanje porastom pasa lutilica i njegovo držanje pod kontrolom, sprečavajući opasnosti po zdravlje i dobrobit ljudi. IO je primetio da se uprkos naporima nekih opština da tretiraju pse lutilice, situacija se nije mnogo promenila, u odsustvu nacionalnog plana i međuopštinske i međuinstitucionalne koordinacije. Konačni program upravljanja treba prilagoditi potrebama i karakteristikama lokalne grupe pasa, izbegavajući jedinu intervenciju u svim situacijama, a bilo koja metoda koja se koristi treba da se zasniva na etičkim i pravnim stavovima, izbegavajući patnju pasa. Izveštaj pruža konkretne preporuke o radnjama koje bi institucije trebale preduzeti da bi adresirali ovu opasnost po građane i decu i zaštitili ih od mogućih kršenja njihovih prava.

¹⁰⁹ *Georgel and Georgeta Stoicescu v. Rumani*, Aplikacija br. 9718/03, ESLJP, 26. jul 2011. godine, st. 62.

¹¹⁰ IO, Izveštaj sa Ex-Officio preporukama, Slučaj br. 517-2019 u vezi sa opasnošću koja građanima pretil od pasa lutilica, 2020. godine, na: <https://www.oik-rks.org/2020/11/02/raport-me-rekomandime-ex-officio-rasti-nr-517-2019-ne-lidhje-me-rrezikun-qe-i-kanoset-qytetareve-te-republikes-se-kosoves/> .

IV. Jednakost pred zakonom

IV. Jednakost pred zakonom

Institucija Ombudsmana kao mehanizam zaštite od diskriminacije

Ombudsman je mehanizam ravnopravnosti za promociju, praćenje i podršku jednakog tretmana, bez diskriminacije po osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova, Zakonom o zaštiti od diskriminacije i Zakonom o Ombudsmanu, gde ovi zakoni čine paket zakona o ljudskim pravima i na snazi je od jula 2015. godine.

U IO je od 1. januara 2020. do 31. decembra 2020. godine, tretirano 145 pojedinačnih žalbi, gde žalioци tvrde da su žrtve diskriminacije. Od ovih žalbi radi istrage zbog navoda žalilaca na diskriminaciju, otvoreno je 107 slučajeva, dok je 38 žalbi proglašeno neprihvatljivim.

Takođe, Ombudsman ima ovlašćenje da istražuje ili deluje na sopstvenoj inicijativi po službenoj dužnosti kada postoji osnova za sumnju da su subjekti javnog sektora izvršili diskriminaciju. Stoga je na tu osnovu, tokom godine o kojoj se izveštava, otvorio 10 slučajeva za istragu.

Nakon istrage slučajeva otvorenih samo u 2020. godini, gde žalioци tvrde da su žrtve diskriminacije, 26 slučajeva je zatvoreno, dok je ukupno 108 slučajeva u proceduri istrage, koji su zatvoreni nakon istraga tokom godine o kojoj se izveštava.

Tokom ovog perioda, Ombudsman se obratio sudovima u dva slučaja sa pravnim mišljenjima, poslao im tri izveštaja sa preporukama i dva pisma sa preporukama.

Sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije

Sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije, 2020. godine, osporeno je zbog globalne pandemije, virusa COVID-19, koji je uticao na produbljivanje poteškoće u vezi sa garancijom ljudskih prava na Kosovu, otvarajući put novim izazovima za institucije u pogledu ispunjavanja zakonskih obaveza, ali i u smislu ublažavanja socijalnih nejednakosti.

Vredi napomenuti da je, uprkos poteškoćama predstavljenim tokom pandemije COVID-19, Vlada Republike Kosovo posvetila povećanu pažnju pozitivnim obavezama države u odnosu na realizaciju ljudskih prava. Tokom godine o kojoj se izveštava, Ombudsman je pratio sve institucije na centralnom nivou, u pogledu sprovođenja preporuka Ombudsmana. U ovom kontekstu, Ombudsman je primetio spremnost Vlade da poštuje zakonske rokove za davanje odgovora IO-u, poboljšavajući sprovođenja preporuka.

Što se tiče sudske vlasti, slučajevi diskriminacije u sudskim postupcima i dalje nastavljaju da budu malobrojni. Kao što je navedeno u prethodnom godišnjem izveštaju, sistem za pravilno praćenje slučajeva diskriminacije i dalje nedostaje. Još uvek nije urađena adekvatna identifikacija i kategorizacija slučajeva diskriminacije. Ombudsman smatra neophodnim da redovni sudovi uzimaju u obzir praksu Evropskog suda za ljudska prava¹¹¹ prilikom

¹¹¹ Vidi član 53. Ustava Republike Kosovo.

odlučivanja o slučajevima diskriminacije, u cilju uspostavljanja održive prakse protiv diskriminacije, zasnovane na primarnim principima međunarodnih instrumenata za ljudska prava, koja su stvarni sastavni deo pravnog sistema Kosova. Ombudsman je i dalje posvećen razvoju odnosa koji doprinose promociji ravnopravnosti daljim jačanjem saradnje sa organizacijama civilnog društva, poput regionalnih i međunarodnih, koje deluju na polju zaštite i promocije nediskriminacije.

Diskriminacija na radu

Ustav Republike Kosovo garantuje jednaku zakonsku zaštitu i nediskriminaciju, pravo na rad i slobodan izbor profesije i slobodu udruživanja, uključujući slobodu osnivanja sindikata.¹¹² Kosovo ima osnovni zakonski okvir koji reguliše pitanja radnih odnosa¹¹³, ali tokom sprovođenja postojećeg zakonodavstva o radu identifikovani su određeni nedostaci.

Imajući u vidu da je Kosovo zemlja sa jasnim težnjama da se pridruži Evropskoj uniji, vlada je već započela proces reforme, kako bi se eliminisali svi identifikovani nedostaci u oblasti radnog zakonodavstva i kroz zakonodavni proces da uskladi sa relevantnim zakonodavstvom EU-a, kako bi se ubrzao proces približavanja zakona.

To i dalje podrazumeva povećanje kapaciteta nadzornih institucija, jačanje pravosuđa i preduzimanje drugih relevantnih mera, koje će efikasno i efektivno doprineti sprovođenju zakonodavstva.

Što se tiče zakonodavne reforme vezane za rad, Ombudsman ceni činjenicu da nije bilo odlaganja i, tokom ovog perioda, Pravna kancelarija Vlade je pripremila četiri nacrti zakona: Nacrt zakona o inspektoratu rada, Nacrt zakona o radu, Nacrt zakona o porodijskom i roditeljskom odsustvu i Nacrt zakona o penzijskim šemama finansiranim od države, a koji su poslali vladi na razmatranje i usvajanje. Takođe, u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu izrađeno je nekoliko podzakonskih akata, odnosno nacrti relevantnih propisa.¹¹⁴ Ombudsman podvlači neophodnost što bržeg usvajanja i stupanja na snagu ovih pravnih akata.

¹¹² Ustav Republike Kosovo, beleška 2, članovi 24., 44., 49.

¹¹³ Zakon o radu (1. decembar 2010); Zakon br. 04/L-161 o bezbednosti zdravlja na radu (14. jun 2013); Zakon br. 04/L-219 o strancima (5. septembar 2013); Zakon br. 05/L-023 o dojenju (23. novembar 2015); Zakon br. 04/L-011 o sindikalnom organizovanju na Kosovu (26. avgust 2011); Zakon br. 03/L-200 o štrajku (24. avgust 2010); Zakon br. 04/L-008 o ekonomsko-socijalnom savetu (10. avgust 2011); Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta (17. jul 2019); Zakon br. 2002/9 o Inspektoratu rada (19. decembar 2002), sa izmenama - Zakon br. 03/L-017 (10. septembar 2008).

¹¹⁴ Nacrt-Pravilnika za izmene u Pravilniku br. 04/2014 za minimalne zahteve za bezbednost i zdravlje na radnom mestu; Nacrt-Pravilnika za izmene u Pravilniku br. 05/ za minimalne zahteve bezbednosti i zdravlja pri korišćenju opreme za rad na radnom mestu; Nacrt-Pravilnika za sertifikaciju i licenciranje lica i institucija koje vrše rad u vezi bezbednosti i zdravlja na radu; Nacrt-Pravilnika o proceni rizika.

Zaštita prava radnika tokom globalne pandemije COVID-19

Ombudsman je tokom perioda o kojem se izveštava, pratio sprovođenje prava u radnim odnosima, dobijao informacije od relevantnih institucija i prikupljao informacije sa terena.

Proglašenje globalne pandemije zbog COVID-19 teško je pogodilo i našu zemlju i uticalo na pravilno funkcionisanje mnogih društvenih sektora, posebno ekonomskog.

Državne vlasti su, zbog pozitivne obaveze u pogledu obezbeđivanja prava na zdravlje u zemlji, radi sprečavanja širenja virusa, izradili i uspostavile pravila ponašanja i uvele zaštitne mere tokom pandemije. U tom cilju, vlada je usvojila predloge Ministarstva zdravlja, zajedno sa Priručnikom za zaštitu od širenja virusa COVID-19, koji precizira način organizovanja rada u svim privatnim preduzećima, javnim preduzećima, javnim institucijama i tokom bilo koje druge aktivnosti.¹¹⁵

Tokom pandemije COVID-19, pravo na rad, a posebno prava koja proističu iz radnog odnosa¹¹⁶, usko su povezani sa pravom na zdravlje.

Shodno tome, Ombudsman primećuje da je ključno osoblje u nekim profesijama radilo više nego ikad i da je bilo više od drugih izloženo riziku od zaraze na poslu. Zaposleni u određenim profesijama pretrpeli su nesrazmeran teret pokušavajući da zaustave širenje virusa, zaštite ljudskog zdravlja i života i obezbede zadovoljenje osnovnih životnih potreba.

Zaposleni u zdravstvenim objektima, odnosno medicinsko osoblje i nemedicinsko osoblje na radnim mestima izloženim zaraženim pacijentima¹¹⁷, uključujući policajce Policije Kosova, čuvare Korektivne službe, vatrogasce Agencije za upravljanje u vanrednim situacijama, vojnike KBS-a, radnike koji su radili u karantinu - Studentski centar u Prištini, inspektori Inspektorata rada, inspektori Poreske administracije Kosova, carinici Carine Kosova, inspektori Inspektorata tržišta i relevantne opštinske inspekcije, kao što su: zaposleni u Inspektoratu medicine rada, socijalni radnici, policajci, radnici u prehrambenim prodavnicama, u proizvodnji i preradi hrane, dobavljači hrane, vozači u javnom prevozu, vozači taksija i kamiona, uprkos utvrđenim merama zaštite, bili su u većem riziku od zaraze, jer opisana zaštita nije uvek bila pristupačna, prikladna, niti je mogla da im obezbedi garancije potpune zaštite od infekcije. Međutim, nema sumnje da su neki radnici u zdravstvenom sektoru na Kosovu, zbog svog direktnog učešća u borbi protiv pandemije, bili izloženi visokom riziku za svoje zdravlje. Rad zdravstvenih institucija i zaposlenog osoblja, koje je u

¹¹⁵ Tromesečni izveštaj Vlade RK, 3. jun -10. septembar 2020. godine, stranica 12.

¹¹⁶ Pravo na dostojanstvene uslove rada, pravo na slobodan izbor ili prihvatanje rada, pravo na adekvatnu naknadu, pravo na ograničen radni dan i plaćeno odsustvo, pravo na jednaku platu za rad koji vredi jednako, pravo na jednak tretman i pravo na pravo na bezbedne i higijenske uslove rada.

¹¹⁷ Uključuje lekare i medicinske sestre, ali i respiratorne terapeute i sve ostale zdravstvene radnike, kojima je potrebno da uđu u prostoriju u kojoj borave zaraženi pacijenti, kao i osnovno nemedicinsko osoblje, koje svakodnevno održava higijenu prostorija u kojima borave zaraženi pacijenti, radnici na održavanju prostorija za pripremu hrane, pomoćnici za brigu o pacijentima, tehničari za negu pacijenata i administracije; svi oni koji redovno dolaze na rad u institucije sa zaraženim pacijentima radi obavljanja životnih usluga.

ovom periodu radilo gotovo neprekidno, dodatno je otežavalo zbog velikog broja radnika koji su se zarazili sa COVID-19.

Vlada je svojim hitnim paketom mera obezbedila i određena povećanja plata zaposlenima u javnim institucijama, koji su direktno izloženi riziku od zaraze na radu.

Kada govorimo o privatnom biznisu, on je bio gotovo paralizovan zbog odluka Vlade Republike Kosovo u cilju zaštite stanovništva od širenja virusa, što je uticalo na prihode mnogih privatnih biznisa, jer je ovaj sektor gotovo potpuno zavisan od unutrašnjeg tržišta. Imajući u vidu da privatni sektor prednjači u broju zaposlenih,¹¹⁸ poteškoće izazvane pandemijom najčešće pogađaju zaposlene u ovom sektoru.

Vlada je odlukom¹¹⁹ ograničila aktivnosti pojedinih biznisa, kao što su: kafići, barovi, restorani, tržni centri, otvorene pijace za životinje i vozila, kako bi se izbeglo širenje virusa među građanima, što je prouzrokovalo manjak od njihovih prihoda.

Oni biznisi koji su poslovali čak i tokom vremena pandemije pogođeni su drugim odlukama vlade, kojima je ograničena sloboda kretanja građana na određene časove, a ova restriktivna mera uticala je i na rad ovih biznisa.¹²⁰

Zbog pogoršanja situacije, reakcije civilnog društva i Privredne komore Kosova, Vlada je usvojila Hitni fiskalni paket¹²¹ za prevazilaženje krize, koji je pored javnog sektora obuhvatio i privatni sektor. Ovim paketom vlada je obuhvatila tri kategorije radnika pogođenih ili oštećenih zbog zatvaranja biznisa ili nedostatka prihoda za te biznise.

Ombudsman ističe da su u vreme pandemije svi institucionalni mehanizmi za zaštitu prava radnika, iako sa smanjenim brojem osoblja, redovno radili i bili na raspolaganju zaposlenima da podnesu žalbe na kršenje radnih prava, koje se odnose na pregled zakonitosti odluka poslodavaca.

Kako bi se ojačao kapacitet javnih zdravstvenih institucija tokom pandemije, zaposlen je određen broj zdravstvenih stručnjaka. Nedostatak zdravstvenih radnika predstavlja ozbiljan izazov, kada je u pitanju adekvatan tretman pacijenata ne samo onih sa COVID-19, već i onih sa drugim bolestima. U tom pravcu, vlada je najavila zapošljavanje još većeg broja zdravstvenih radnika.¹²² Ombudsman pozdravlja usvajanje Zakona br. 07-L-016 o

¹¹⁸ Agencija za statistiku Kosova, Statistike spoljne trgovine, februar 2020. godine, 23.3.2020. godine, pristup na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/add-news/statistikat-e-tregtisese-jejashatme-stj-shkurt-2020>, pregledano od IO-a dana 22.4.2020. godine.

¹¹⁹ Odluka broj 01/09, dana 13.3.2020. godine. <https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/2020/03/Scan-14Mar-2020.pdf>.

¹²⁰ Odluka 01/15, dana 23. mart 2020. godine.

¹²¹ Odluka broj 01/19, dana 30.3.2020. godine: <https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/2020/03/Vendimii-Qeveris%C3%AB-nga-Mbledhja-e-19.pdf>

¹²² Tromesečni izveštaj Vlade RK, 3. jun -10. septembar 2020. godine, strana 14.

privrednom oporavku od strane Skupštine Republike Kosovo, ocenjujući da je to važno za ekonomiju i njen oporavak od posledica pandemije.

Ombudsman je razmotrio žalbu¹²³ koju su neki zaposleni podneli protiv Autoriteta civilnog vazduhoplovstva Kosova (AAC), zbog kršenja principa jednakih mogućnosti, zasluga, transparentnosti, profesionalnosti i nepristrasnosti, u funkciji i u plati. Po tom pitanju, Ombudsman je našao kršenja, ističući da prema presudama ESLJP-a: „*Pravo da se ne bude diskriminisano krši se kada države tretiraju ljude na nejednaki način [...] bez davanja objektivnih i razumnih opravdanja. Da bi takvo obrazloženje bilo „objektivno i razumno“, moraju se preduzeti dva koraka: Prvo, mora postojati „legitimni cilj“ za predmetnu nejednakost i drugo, mora postojati „razumni odnos proporcionalnosti između upotrebljenih sredstava i svrhe, za koji se namerava da se postigne“.*

Ombudsman je, postupajući po žalbama žalilaca¹²⁴ protiv Poreske administracije Kosova (PAK), podneo mišljenje Osnovnom sudu u Prištini, u svojstvu prijatelja suda (amicus curiae),¹²⁵ i argumentovao zakonski osnov u ovaj slučaj. Priroda žalbe odnosi se na diskriminaciju na osnovu političke pripadnosti i političkog mišljenja prilikom promene radnog mesta.

Na osnovu izvedenih dokaza i činjenica prikupljenih u vezi sa slučajem, kao i relevantnih zakona, Ombudsman je pružio zakonsku analizu ovih slučajeva i izneo obrazloženo mišljenje da je u postojećim okolnostima slučajeva, sistematizacija radnih mesta žalilaca od strane PAK-a je diskriminatorni akt i u suprotnosti je sa članom 28. Zakona br. 03/L-149 o državnoj službi u Republici Kosovo, jer PAK nije pružila uverljive dokaze da je u slučaju reorganizacije PAK-a, u skladu sa unutrašnjom uredbom, usvojenom 17. maja 2019. godine, prema podnosiocima žalbe je postupano bez diskriminacije i u skladu sa važećim zakonom. Štaviše, kada je PAK raspisala konkurs za tri pozicije zamenika generalnog direktora, a zatim imenovala nekoliko direktora za vršioce dužnosti, ne sistematizujući dosadašnje direktore, koje je smatrala viškom radnika, uključujući i podnosiocima žalbi. Shodno tome, takva praksa PAK-a u ovom slučaju predstavlja diskriminaciju, jer je PAK drugačije tretirala podnosiocima žalbe, zbog činjenice da nisu postavljeni na ekvivalentna radna mesta, koja su bila upražnjena i za koja je PAK raspisala konkurs. Takođe su ove postupke PAK-a suprotne principu zakonitosti i principu pravne sigurnosti. Takođe je zaključeno da unutrašnja uredba PAK-a od 17. maja 2019. godine nije u skladu sa Zakonom br. 06/L-113 o organizaciji i funkcionisanju državne uprave i nezavisnih agencija.¹²⁶

¹²³ Ž.br. 993/2019.

¹²⁴ Ž.br. 520/2019 i Ž.br. 530/2019.

¹²⁵ <https://www.oik-rks.org/2020/09/24/mendim-juridik-i-avokatit-te-popullit-te-republikes-se-kosoves-necilesine-e-mikut-te-gjykates-amicus-curiae-drejtuar-gjykates-themelore-ne-prishtine-a-nr-5292019-hamdi-hoxha-dhe-a-nr-5302019-flu/>

¹²⁶ Zakon br. 06/L-113 o organizaciji i funkcionisanju državne uprave i nezavisnih agencija, član 28., stav 3., definiše: “[...] 3. Unutrašnja organizacija ministarstava i izvršnih agencija se odobrava podzakonskim aktom

Ombudsman je, nakon razmatranja žalbe¹²⁷ protiv Kosovske agencije za privatizaciju (KAP), takođe utvrdio da postoji rodno zasnovana diskriminacija kada je reč o zapošljavanju na postojećim rukovodećim pozicijama državnih službenika u KAP-u. O ovom pitanju se detaljnije govori u delu ovog izveštaja koji se odnosi na rodnu ravnopravnost.

Položaj penzionera u vreme pandemije

Vlada Republike Kosovo, između ostalog, putem Hitnog fiskalnog paketa je podržala penzionere i korisnike svih socijalnih šema. Tokom ovog perioda nije bilo kašnjenja ili poteškoća u isplati penzija i sve koristi su ostvarene na osnovu odluka vlade o borbi protiv COVID-19.

Da bi se izbegla okupljanja ispred šaltera kako bi se zaštitilo zdravlje penzionera, relevantno ministarstvo je odlučilo da ih ne obavezuje da se javljaju u penzijsku administraciju tokom pandemijske situacije. Takođe, svi penzioneri koji prvi put stiču pravo na penziju, ukoliko nemaju mogućnost da se fizički prijave u penzione kancelarije, imaće pravo na isplatu penzije od dana penzionisanja.¹²⁸

Iako je vlada već preduzela neke korake u reformi sistema penzija i naknada, ona planira da izradi jedinstveni zakon o penzijama, koji će pokriti i tretirati sva penzijska prava u jednom dokumentu, kao i osnivanje Fonda za socijalno osiguranje, zakon koji će odrediti organizacionu strukturu, oblik upravljanja, stopu doprinosa i invalidsku penziju, a sve u cilju usklađivanja sa evropskom praksom, ali ostaje nejasno kada će se ova reforma u potpunosti sprovesti.

Ombudsman je tokom perioda o kojem se izveštava, 26. maja 2020. godine, objavio izveštaj u vezi sa žalbom¹²⁹ koju je podneo veliki broj žalilaca na nedostatak efikasnih istraga i povredu dostojanstva relativno velikog broja policijskih službenika pod istragom.

Ovim izveštajem, Ombudsman je ocenio da su žalioци bili predmet osnovne neefikasne istrage, praćene stalnim pisanjima u medijima bez osnova adekvatnog tretmana/analize kako bi se osiguralo da sloboda izražavanja, odnosno sloboda medija ne bude zloupotrebljena u razumevanju povrede ljudskog dostojanstva, privatnosti, širenja govora mržnje, netrpeljivosti i drugih štetnih posledica.

Takođe, objavljivanje putem medija ličnih podataka i posebno otkrivanje identiteta osumnjičenih lica, bez povećanog opreza, ugrožava dostojanstvo strana u krivičnom postupku i krši princip pretpostavke nevinosti okrivljenih.

Vlade na osnovu predloga nadležnog ministra i preliminarnog odobrenja ministra nadležnog za javnu upravu i mišljenja ministra nadležnog za finansije.“

¹²⁷ Ž.br. 550/2018.

¹²⁸ <https://mpms.rks-gov.net/sr/njoftim-i-mpms-per-te-gjithe-pensionistet-e-kosoves/>, pristup dana 01.12.2020. godine.

¹²⁹ Ž.br. 717/2019

Izveštaj utvrđuje kršenja prava ovih lica pod istragom i preporučuje Državnom tužilaštvu Republike Kosovo i Policijskom inspektoratu Kosova, da u skladu sa nadležnostima i zakonskim ovlašćenjima, dovrše istragu u slučaju policijskih službenika i zakonskim ovlašćenjima, što je pre moguće, zatvore istrage u vezi sa pitanjem policijskih službenika koje je tretirao ovaj izveštaj, tako da ovo pitanje dobija epilog.

Tokom perioda za koji se izveštava, Ombudsman je primetio da su obrasci aplikacije za penziju svih penzijskih šema na Kosovu dostupni samo na albanskom jeziku. Dalje, obavешteno je da se odluke o penzijama za penzionere iz srpske zajednice podnose samo na albanskom jeziku. Kako svi građani imaju jednaka prava u pogledu upotrebe službenih jezika u institucijama Republike Kosovo, u vezi sa predstavljanim nedostacima, Ombudsman je obavestio Poverenika za jezike, kao mehanizam za praćenje ostvarivanja jezičkih prava na Kosovu i sprovođenje Zakona o upotrebi jezika.

Osobe sa ograničenim sposobnostima

Zakonski okvir Republike Kosovo na jasan način zabranjuje diskriminaciju na osnovu ograničene sposobnosti.¹³⁰ Pored posebnih zakona¹³¹ koji regulišu pitanja osoba sa ograničenim sposobnostima, Kosovo još uvek nema sveobuhvatan harmonizovan zakon, koji bi adresirao sve kategorije osoba sa ograničenim sposobnostima, kako bi se uskladilo zakonodavstvo Kosova sa međunarodnim instrumentima, neophodnim za pristupanje Evropskoj uniji. Međutim, uprkos činjenici da je resorno ministarstvo započelo izradu sveobuhvatnog zakonskog dokumenta u ovoj oblasti, u tom pogledu nema značajnog napretka.

Međutim, uprkos postojećem zakonodavnom okviru, osobe sa ograničenim sposobnostima i dalje se suočavaju sa diskriminacijom i višestrukim poteškoćama u zapošljavanju, pristupu javnim prostorima i institucijama, jednakom pristupu obrazovanju, javnom prevozu i drugim uslugama.

Ukupan broj osoba sa ograničenim sposobnostima na Kosovu nije poznat i teško ga je utvrditi zbog različitih definisanja ograničene sposobnosti i neodgovarajuće i zastarele terminologije.

Zdravstvene i rehabilitacione usluge, socijalna pomoć i pomagala za osobe sa ograničenim sposobnostima i dalje su neadekvatni. Kosovu i dalje nedostaje adekvatan sistem za smeštaj i tretman pritvorenika sa problemima mentalnog zdravlja, a objekti za mentalno zdravlje ne ispunjavaju osnovne standarde i uglavnom su prenatrpani. Zdravstvene usluge za decu sa

¹³⁰ Vidi član 24. Ustava i član 1. Zakona o zaštiti od diskriminacije. Zakon br. 03/L-019 o profesionalnom osposobljavanju, prekvalifikovanju i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima, na jasan način zabranjuje izvršenu diskriminaciju od poslodavaca i ističe jednake potrebe i tretman osoba sa ograničenim sposobnostima u zapošljavanju, obuku i prekvalifikaciju i garantuje njihovu zakonsku zaštitu.

¹³¹ Zakon br. 2003/23 o osobama sa ograničenim sposobnostima; Zakon br. 03/L-022 o materijalnoj podršci porodicama dece sa stalnim ograničenim sposobnostima; Zakon br. 03/L-019 o profesionalnom osposobljavanju, prekvalifikovanju i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima; Zakon br. 04/L-092 o slepim licima; Zakon br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom.

smetnjama u razvoju takođe nisu prihvatljivog kvaliteta i zdravstveni sistem se i dalje bori da im obezbedi osnovne lekove i medicinsku opremu.¹³²

Prepreke za ostvarivanje prava na informaciju, u smislu pribavljanja informacija Brajevom azbukom za osobe sa oštećenim vidom i slepe osobe, kao i nedostatak tumača za znakovni jezik za osobe sa oštećenim sluhom u toku emitovanja televizijske emisije, uskraćuju im pristup važnim dnevnim informacijama i donekle utiče na njihovo potpuno socijalno uključivanje, kao ravnopravni članovi društva. Ljudi sa posebnim potrebama i dalje pate od društvene stigmatizacije.

Među ostalim ugroženim grupama, i osobe sa ograničenim sposobnostima takođe su se suočile sa ogromnim izazovima zbog pandemije COVID-19.

Što se tiče zaštite prava osoba sa ograničenim sposobnostima, tokom perioda pandemije, vlada je u Hitnom fiskalnom paketu¹³³ obezbedila redovne mesečne isplate. Za one koji primaju manji iznos od 100 evra mesečno, doplaćivalo se 30 evra za mesece: april, maj i jun, pod uslovom da su korisnici jedinstvene šeme. Međutim, Ombudsman je primetio da su nadležni organi zanemarili svoje druge potrebe, što je otkrilo nejednakosti u odnosu na ovu specifičnu grupu, kao što su: uticaj na njihovu zdravstvenu zaštitu i pristup obrazovanju.

S obzirom na ekonomsku situaciju u zemlji, većina osoba sa ograničenim sposobnostima živi u teškim uslovima i zavisi od socijalne pomoći, što dodatno povećava njihovu ranjivost tokom ovog pandemijskog perioda. Čak i u normalna vremena suočavaju se sa značajnim preprekama u pristupu zdravstvenoj zaštiti i uslugama socijalne zaštite, koje još uvek nisu odgovarajućeg kvaliteta ili prilagođene njihovim specifičnim potrebama, pa mere socijalne distance i samoizolacije predstavljaju dodatni izazov, pored redovnih izazova, jer značajan broj osoba sa ograničenim sposobnostima ili nije nezavisan, ili na razne načine zavisi od podrške drugih. U međuvremenu, može se očekivati da će negativni uticaj pandemije na ovu ugroženu populaciju još više porasti.

Tokom perioda o kojem se izveštava, Ombudsman je 5. avgusta 2020. godine objavio izveštaj sa preporukama¹³⁴, prema žalbi protiv Ministarstva infrastrukture, u vezi sa nedostatkom jednakog pristupa međugradskom prevozu za slepa lica, u skladu sa Zakonom br. 04/L-092 o slepim licima na Kosovu. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju MI-a na potrebu da se slepim licima na Kosovu obezbedi jednak pristup međugradskom prevozu, u skladu sa Zakonom br. 04/L-092 o slepim licima, odnosno članom 13., st. 1. i st. 2.

Ombudsman, na osnovu izvedenih dokaza i činjenica prikupljenih o slučaju, kao i na osnovu važećeg zakonodavstva, zaključuje da je žalba osnovana i da postoje kršenja ljudskih prava i

¹³² O tome se detaljnije izveštava u određenim odeljcima ovog izveštaja o pravima deteta i Nacionalnom mehanizmu za zaštitu od torture.

¹³³ Odluka br. 31/2020, dana 3.4.2020. godine.

¹³⁴ Ž.br. 899/2018, pristup na <https://www.oik-rks.org>, odeljak "Izveštaji".

sloboda i da je u konkretnom slučaju došlo do kršenja člana 24., stav 1., Ustava Republike Kosovo i naglasio da *svi su dužni da poštuju prava i osnovne slobode ostalih*, kako je definisano članom 21., st. 3, Ustava Republike Kosovo.

Takođe, Ombudsman utvrđuje da su slepa lica u ovom slučaju dovedena u diskriminatorni položaj na osnovu „ograničene sposobnosti“ u odnosu na ostale putnike u međugradskom prevozu (autobusom), uskraćujući im pravo da uživaju koristi koje proizilaze iz Zakon br. 04/L-092 o slepim licima, član 4, st. 1.¹³⁵

Kroz ovaj izveštaj, Ombudsman preporučuje MI-u da izvrši izmenu i dopunu Administrativnog uputstva br. 07/2015 za licenciranje operatera drumskog prevoza putnika autobusom, kako bi se utvrdilo da usluge međugradskog prevoza za osobe sa ograničenim sposobnostima moraju da se obavljaju na 50% vrednost karte, u skladu sa Zakonom br. 04/L-092 o slepim licima; u kriterijumima za licenciranje operatera drumskog prevoza putnika autobusom odrediti rezervaciju dva (2) mesta za osobe sa invaliditetom, zajedno sa ostalim pratećim signalnim uređajima; da MI određuje minimum koliko puta tokom meseca je potrebno izvršiti inspekciju svih operatera drumskog prevoza putnika od strane Odeljenja za inspekciju MI-a. Ombudsman je takođe preporučio da se dovrši izmena Administrativnog uputstva br. 07/2015 za licenciranje operatera drumskog prevoza putnika autobusom, Odeljenje za inspekciju da izvrši češće kontrolne inspekcije operatera drumskog prevoza putnika gradskog i međugradskog autobusa, u cilju potpunog sprovođenja zakonskih obaveza utvrđenih Zakonom br. 04/L-092 o slepim licima i drugim podzakonskim aktima.

Takođe tokom perioda o kojem se izveštava, Ombudsman je razmotrio žalbu u vezi sa diskriminacijom po osnovu ograničene sposobnosti, podnetu protiv opštine Priština, zbog neuspeha opštinskih vlasti da izgrade i regulišu ulaz za osobe sa ograničenim sposobnostima, u zgradu zajedničkog objekta br. 14/2, u Dardaniji, Priština, koja nema odgovarajući pristup za ljude ove kategorije. Međutim, osoba sa posebnim potrebama, koja živi u ovoj zgradi, više puta se obraćala opštini Priština sa zahtevima za prilagođavanje nesmetanog pristupa objektu, u skladu sa potrebama osoba sa posebnim potrebama, Opština nije preduzela nikakvu radnju.

Nakon što se Ombudsman pozabavio ovim pitanjem, opština Priština je saopštila da je projekat izgradnje pristupa osobama sa ograničenim sposobnostima relevantnom objektu realiziran i pristup prilagođen potrebama podnosioca žalbe.

¹³⁵ Zakon br. 04/L-092 o slepim licima, član 4. stav 1: “Slepa lica su zaštićena od svih vrsta eksploatacije, diskriminacije, zloupotrebe, uvrede, ismevanja i uživaju svoja prava i sloboda ravnopravno sa drugima, na osnovu međunarodnih standarda o ljudskim pravima.” i predstavlja kršenje Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije na Kosovu (član 3., stav 1., koji definiše koncept diskriminacije: “Princip jednakog tretmana znači da neće biti nikakve neposredne ili posredne diskriminacije, u pogledu bilo kojeg navedenog osnova koji je određen u članu jedan (1) ovog zakona”).”

Rodna ravnopravnost

Uprkos poboljšanim zakonodavnim i strateškim rešenjima, žene u društvu i dalje se suočavaju sa nizom problema u raznim sferama privatnog i javnog života, pa postizanje ravnopravnosti žena u svim sferama društvenog i političkog života mora ostati prioritetni cilj države. Rodna nejednakost se manifestuje kroz još uvek nedovoljno učešće žena u političkom životu, u ekonomskoj nejednakosti, u nejednakoj podeli odgovornosti u porodici, razlikama u vlasništvu nad imovinom itd.

Skupština Republike Kosovo, na predlog 65 poslanika, na plenarnoj sednici od 25. septembra 2020. godine, usvojila je Ustavni amandman br. 26, kojom Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ili kako se još naziva i Istambulska konvencija) postaje sastavni deo Ustava.¹³⁶ Ombudsman, budući da je u prethodnim izveštajima pokrenuo potrebu da se ova konvencija uvrsti u Ustav, smatra to pozitivnim korakom i pokazateljem procene značaja koji je ovom pravu dala Skupština. Konvencija nameće državama potrebu da preduzmu mere u prevenciji, zaštiti, krivičnom gonjenju i izradu integrisanih politika, što će sigurno imati pozitivan uticaj na borbu protiv nasilja nad ženama.

Istambulska konvencija najnapredniji je međunarodni ugovor za rešavanje takvih ozbiljnih kršenja ljudskih prava. Cilj konvencije je da obezbedi nultu toleranciju za ovu vrstu nasilja i veliki je korak napred da Evropu čini sigurnijom.¹³⁷

Ciljevi ove konvencije su: zaštita žena od svih oblika nasilja i sprečavanje, krivično gonjenje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici; doprinos prema eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena i promovisanje temeljne jednakosti muškaraca i žena, uključujući načine osnaživanja žena; izrada sveobuhvatnog okvira politike i mera za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici; promovisanje međunarodne saradnje, sa ciljem uklanjanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici; pružanje podrške i pomoći organizacijama i agencijama za sprovođenje zakona da efikasno saraduju, sa ciljem usvajanja integrisanog pristupa za eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Slučajevi rodne diskriminacije retko se prijavljuju bilo zbog nepriznavanja prava ili zbog nepoverenja u institucije. Sudska praksa još uvek nije razvijena do te mere da je stvorila standard koji bi mogao poslužiti kao referentni vodič za rešavanje analognih slučajeva. Tokom ove godine, Ombudsman je primio 43 slučaja u vezi sa rodnim pitanjima.

Visoki nivo nezaposlenosti, tradicionalne rodne uloge i ekonomski faktori ključni su elementi koji koče položaj žena na tržištu rada. Siromaštvo, nezaposlenost i mentalitet koji su preneti iz prošlosti nesumnjivo utiču na ravnopravno uključivanje na tržište rada. Usvajanjem Administrativnog uputstva (VRK) br. 02/2019¹³⁸, kao afirmativna mera sa ciljem da uspostavi

¹³⁶ <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=31730>

¹³⁷ <https://rm.coe.int/168064d3f6>

¹³⁸ <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=19524>

jednake odnose između dva supružnika i unapređenje prava žene u vezi sa pitanjem imovine i njenim upisom na ime oba supružnika, čini se da je imala pozitivan uticaj. Vlada Republike Kosovo je na sednici od 17. aprila 2020. godine, Odlukom br. 03/25 usvojila je izmene u ovom Administrativnom uputstvu, produžavajući rok važenja sprovođenja sa jednogodišnjeg na petogodišnji period.¹³⁹

Na osnovu našeg tradicionalnog društva, pitanje odricanja od nasledstva u korist naslednika se i dalje praktikuje, takva situacija je prisutna u svim zajednicama na Kosovu. U mnogim slučajevima žene se odriču nasledstva iz različitih razloga, uključujući i želju da održe njihove veze sa porodicama porekla.

Prava zajednice LGBTI

Uprkos činjenici da postoji zakonski okvir koji štiti prava ove zajednice, LGBTI, kao deo društva na Kosovu, smatraju se marginalizovanom kategorijom. Evidentno je da su homofobični stavovi i dalje izraženi u društvu Kosova. Čak je i u godišnjim izveštajima Ombudsman zaključio da se poštovanje ljudskih prava uopšte može uzeti kao pokazatelj demokratskog razvoja zemlje, bilo na zakonodavnom, tako i na praktičnom nivou. LGBTI osobe i dalje žive u strahu od izražavanja svoje seksualne orijentacije, zbog društvenog pristupa i homofobije predstavnika društva prema njima, i zbog toga su diskriminisane u svakodnevnom životu.

Što se tiče postojećeg zakonodavstva, koje reguliše prava LGBTI osoba, evidentno je da je potrebno dopunjavanje u pogledu dalje zaštite ljudskih prava zasnovanih na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu. Drugi problem stoji u činjenici da se relevantni zakoni u ovoj oblasti ne sprovode na odgovarajući način. Posebna je obaveza države da zaštiti ljudska prava, uglavnom kroz svoj zakonski sistem, pružajući dodatne garancije za pojedinca, kako bi uživao ta prava.

Novi građanski zakonik, koji je vladi dostavilo Ministarstvo pravde, predvideo je neke zakonske promene u vezi sa daljom zaštitom ljudskih prava zasnovanih na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.

Na Međunarodni dan borbe protiv homofobije, održana je „Parada ponosa“ u organizaciji nevladinih organizacija koje štite interese građana ovih zajednica. Međutim, pandemija je promenila oblik marša u 2020. godini, a pod sloganom „Da, želim“, ove godine je „Parada ponosa“ organizovana sa prolaskom vozila ulicama Prištine. Ova parada okupila je LGBTI osobe i pristalice zajednice da zahtevaju jednaka prava za ovu zajednicu.

U okviru obeležavanja „Nedelje ponosa na Kosovu“, Ombudsman je izjavom zatražio pažnju za garantovanje osnovnih ljudskih prava za članove LGBTI zajednice. U ovoj izjavi, Ombudsman je naglasio da je ova zajednica i dalje jedna od najranjivijih grupa u našem

¹³⁹ <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=27729>

društvu. Takođe je podsetio da svrha promovisanja prava LGBTI zajednice mora biti efikasna i stoga mora biti podržana kontinuiranim sankcionisanjem bilo kog dela počinjenog iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije.

Tokom perioda o kojem se izveštava, Ombudsman i njegovi saradnici bili su angažovani na promociji prava osoba iz ovih zajednica kroz učesće na nekoliko sastanaka, poput sastanaka Savetodavne i koordinacione grupe na nacionalnom nivou u Republici Kosovo za prava LGBTI zajednice, koju organizuje Kancelarija za dobro upravljanje, u okviru Kancelarije premijera.

Nasilje u porodici

Tokom perioda pandemije prijavljen je porast broja slučajeva nasilja u porodici.¹⁴⁰ U izjavi objavljenoj 30. aprila 2020. i 25. novembra 2020. godine, Ombudsman je naglasio da, iako je hitna zdravstvena situacija usporila rad sudova, bezbednost žrtve i njene dece treba da ostane primarna briga za institucije za sprovođenje zakona i zakonske i sudske organe za neposredni postupak, sprečavanje i zaštitu.

Ombudsman je primetio da u prijavljenim slučajevima reakcije i radnje nadležnih organa (policije, tužilaštva i suda) i dalje nisu na odgovarajućem nivou. Ovo je dokumentovano žalbama koje je IO primila zbog odlaganja sudskih postupaka u vezi sa slučajevima nasilja u porodici. Ali postoje i slučajevi u kojima žrtve porodičnog nasilja nerado prijavljuju slučajeve iz različitih razloga, uključujući zbog emocionalne povezanosti sa počiniocem ili zato što društvo nastavlja da nasilje u porodici shvata kao privatnu stvar, koja ne bi trebalo da bude predstavljena izvan porodičnog kruga.

Na Kosovu postoji osam prihvatilišta za žrtve porodičnog nasilja, a postoje još dva prihvatilišta, gde je jedno posvećeno deci koja su izložena porodičnom nasilju i drugom zlostavljanju, dok je drugo prihvatilište za žrtve trgovine ljudima. Prihvatilišta igraju važnu ulogu u rehabilitaciji i reintegraciji žrtava porodičnog nasilja. Međutim, Ombudsman je zabrinut zbog nedostatka institucionalne podrške ovim prihvatilištima, posebno zbog nerešenog problema održivog finansiranja, jer je nedostatak održivog finansiranja prihvatilištima glavni izazov njihovog rada u pružanju usluga žrtvama porodičnog nasilja.

Razni socijalni, ekonomski i kulturni faktori uticali su da nivo nasilja na Kosovu ostane nepromenjen. Međutim, na osnovu žalbi žalilaca podnesenih u IO-u, ispada da je jedan od glavnih problema koji komplikuje poziciju žrtava ekonomska zavisnost. Iako postoji solidan zakonski osnov za zaštitu od nasilja u porodici, treba napomenuti da sprovođenje zakona nije na pravom nivou. Vredi napomenuti da je odugovlačenje sudskih postupaka u tretiranju slučajeva koji se odnose na nasilje u porodici prilično obeshrabrujuće da se takvi slučajevi

¹⁴⁰ Izjava Ombudsmana povodom porodičnog nasilja, 30. aprila 2020. i 25. novembra 2020. godine.

pojave. U većini slučajeva žene ostaju žrtve ne samo nasilja koje čine njihovi muževi, već i nečinjenja i nemara institucija čiji je mandat da im pruže zaštitu i pomoć.

Zakon o nadzoru lica kojima se odlukom suda ograničava kretanje i dalje nastavlja da se ne sprovodi. Za sprovođenje ovog zakona u ostvarivanju elektronskog nadzora i izveštavanja od strane policije Kosova o licima kojima se ograničava kretanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova je izdalo administrativno uputstvo. Međutim, ovaj zakon i danas nije sprovodljiv.¹⁴¹ Ombudsman je prema svojoj službenoj dužnosti izvršio istragu u vezi sa ne sprovođenjem ovog zakona, što bi direktno uticalo na zaštitu žrtava porodičnog nasilja.

Tokom perioda o kojem se izveštava, IO je takođe primala slučajeve koje se odnose na nasilje u porodici.¹⁴² Na zahtev žalilaca, IO je pratila sudske postupke za žrtve porodičnog nasilja.

Ohrabrujuća je činjenica što je Skupština Republike Kosovo 20. septembra 2020. godine usvojila izmenu Ustava Republike Kosovo, kojom je Istambulska konvencija uključena u Ustav. Uključivanjem ove konvencije, pored sprovođenja preporuke Ombudsmana, završen je zakonski okvir i primena međunarodnih instrumenata za zaštitu od nasilja u porodici. Ova promena obavezuje državne organe da se u budućnosti obavežu da će preduzeti neophodne mere i druge mere za stvaranje efikasnog, sveobuhvatnog i koordiniranog sistema za sprečavanje i zaštitu od nasilja u porodici.

Zdravstvena i socijalna zaštita

Ombudsman, kao i u prethodnim godišnjim izveštajima, nastavlja da izražava svoju zabrinutost što Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima nije deo Ustava Republike Kosovo.¹⁴³

Ombudsman ocenjuje da je ekonomska i socijalna situacija na Kosovu i dalje zabrinjavajuća. Javne institucije treba da ulože veće napore da poboljšaju situaciju u socijalnom aspektu za grupe koje se smatraju marginalizovanim na Kosovu.

Ombudsman utvrđuje da sistem socijalne zaštite na Kosovu nije na zadovoljavajućem nivou, kao rezultat neadekvatnog funkcionisanja centara za socijalni rad (CSR) u odnosu na pružanje profesionalnih socijalnih usluga svim građanima zemlje, bez razlike.¹⁴⁴

Kosovo i dalje nastavlja da ima visoku stopu nezaposlenosti i nedostatak zakonodavstva o zdravstvenom osiguranju. Tokom ovog izveštajnog perioda, ekonomska i socijalna situacija na Kosovu pogoršala se kao rezultat globalne pandemije COVID-19. Ombudsman ove godine takođe naglašava potrebu da Vlada Republike Kosovo hitno preduzme mere u vezi sa

¹⁴¹ Zakon br. 05/L-003 Zakon o nadzoru lica kojima se odlukom suda ograničava kretanje.

¹⁴² Ž.br. 692/2020, Ž.br. 674/2020, Ž.br. 641/2020, Ž.br. 385/2020, Ž.br. 105/2020, Ž.br. 36/2020.

¹⁴³ Vidi <https://www.oik-rks.org/2020/04/02/raporti-vjetor-2019/> Godišnji izveštaj Ombudsmana, 2019. godine, str. 74.

¹⁴⁴ Slučaj Ex-officio br. 59/2019 u vezi sa ocenom sistema pružanja socijalnih usluga na Kosovu, Priština, 17. decembra 2019. godine.

praktičnim sprovođenjem zakona o zdravstvenom osiguranju, koji je u aprilu 2014. godine usvojila Skupština Republike Kosovo, tj. koji se i dalje ne sprovodi u praksi.¹⁴⁵

Skupština Republike Kosovo je 14. avgusta 2020. godine usvojila Zakon br. 07/L-006 o sprečavanju i suzbijanje pandemije COVID-19 na teritoriji Republike Kosovo.¹⁴⁶ Član 10. stav 2, predviđa da svako lice ima pravo da ima koristi od mera zaštite COVID-19. U okviru zaštite stanovništva od pandemije COVID-19, Vlada Republike Kosovo obezbeđuje dodatna materijalna sredstva za vanredne situacije, uključujući pokrivanje troškova izolacije, pregleda i lečenja u javnim zdravstvenim institucijama bolesnih osoba i osoba za koje se sumnja da boluju od COVID-19. Međutim, prema informacijama kojima raspolaže Ombudsman, ovo se ne sprovodi u praksi.

Ombudsman je 21. avgusta 2020. godine pokrenuo slučaj po službenoj dužnosti (ex-officio) protiv Ministarstva finansija i Ministarstva rada i socijalne zaštite, u vezi sa Odlukom br. 31/2020 od 3. aprila 2020. godine, prema kojoj je odobren Operativni plan za Hitni fiskalni paket.¹⁴⁷ U okviru ovog plana predviđene su mere pomoći za fizička i pravna lica, uključujući i Meru br. 15, koja se odnosi na isplatu mesečne pomoći u iznosu od 130 evra za građane sa teškim socijalnim uslovima, koji su prijavljeni u nadležnim institucijama kao nezaposleni, koji nisu korisnici bilo kakvih mesečnih prihoda iz budžeta Republike Kosovo, za mesece: april, maj i jun, u iznosu do tri miliona evra. Da bi ispunjavale uslove za ovu meru, porodice u nevolji moraju da podnesu pismene zahteve i moraju da ispunjavaju kriterijume navedene u ovoj meri. Prema informacijama koje su dostupne Ombudsmanu, pregled pismenih zahteva koje su podnele porodice u nevolji obavili su centri za socijalni rad u opštinama iz kojih potiču porodice koje apliciraju, koji su bili obavezni na osnovu odluke MRSZ-a.

Socijalno stanovanje

Ombudsman i dalje prima brojne zahteve građana u nevolji kojima je potrebno stanovanje.

MRSZ, zajedno sa opštinama na Kosovu, grade kuće za nevećinske zajednice, koje su korisnici kapitalnog projekta „Podrška nevećinskim zajednicama“. Međutim, na osnovu informacija koje ima Ombudsman, zahtevi za stanovanje su i dalje visoki.

Ombudsman je primio nekoliko žalbi u vezi sa ne odgovaranjem opština na zahteve žalioca, koje su podneli u vezi sa plaćanjem kirije. Građani koji nemaju sopstvenu imovinu prisiljeni su da plaćaju kiriju, a u nekim slučajevima odgađaju se postupci za odlučivanje o njihovim zahtevima od strane odgovarajućih opština. U nekim slučajevima, opštine finansijski podržavaju zahteve građana kojima je potrebno plaćanje kirije, ali ova finansijska podrška je vremenski kratka i građani u nevolji su prisiljeni da se neprestano prijavljuju za ovu vrstu

¹⁴⁵ Zakon br. 04/L-249 o zdravstvenom osiguranju, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=9450>

¹⁴⁶ Zakon br. 07/L-006 o sprečavanju i suzbijanju pandemije COVID-19 na teritoriju Republike Kosovo: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=30819>

¹⁴⁷ Pokrenuti slučaj po službenoj dužnosti (ex-officio) u IO, sa br. 488/2020.

podrške i stoga im se ne nudi održiva i dugoročna rešenja za njihovo stanovanje. Takođe, u nedostatku imovine, građani su često primorani da promene mesto prebivališta i ova situacija predstavlja stalni rizik za dobrobit ovih porodica.

Krajem novembra 2020. godine, Ombudsman je primio žalbu pet porodica protiv opštine Priština.¹⁴⁸ Prema podnosiocima žalbi, opština Priština im je naložila da napuste opštinsku imovinu i relevantna opština je donela rešenja kojima će se subvencionisati kirija do rešenja trajnog stambenog pitanja, ali ne duže od 5 godina, ali žalioци navode da su tražili pomoć od opštine za obezbeđivanje trajnog smeštaja, ali nisu naišli na razumevanje, tvrdeći da ne postoje uslovi ili mogućnosti. Ombudsman istražuje ovaj slučaj.

Socijalna pomoć

Ombudsman izražava zabrinutost zbog nesprovođenja preporuke Ombudsmana u vezi sa neizmenom Zakona o socijalnim šemama, odnosno kriterijuma za socijalnu pomoć porodicama bez dece mlađim od 5 godina.¹⁴⁹ Ipak, daje nadu odgovor koji je Ombudsman dobio od predstavnika MRSZ-a, 25. novembra 2020. godine, sa najavom da je usvojen koncept dokument za promenu šeme socijalne pomoći i da će se proces zakonskih promena odvijati tokom 2021. godine.

Vlada Republike Kosovo, odnosno Ministarstvo za finansije i transfere, donela je Odluku br. 38/2020, kojom će korisnici šeme socijalne pomoći dobiti dvostruku isplatu vrednosti socijalne šeme za mesece: mart, april i maj 2020. godine. Takva praksa se ponovila za mesece: oktobar, novembar i decembar 2020. godine, koja se sprovodi svakog meseca zajedno sa redovnim plaćanjem ove socijalne šeme. Takva pomoć omogućila je lakše prevazilaženje socijalno-ekonomske situacije porodica korisnica u ovo vreme pandemije.

Zakon br. 07/L-016 o privrednom oporavku predviđa da se plate radnika u privatnom sektoru isplaćuju iz budžeta Republike Kosovo za period oktobar-decembar 2020. godine, koji su kao rezultat pandemije COVID-19, otpušteni ili suspendovani sa rada na period ne kraći od tri meseca, od 29. februara 2020. do 30. decembra 2020. godine.

Aktivnosti Odeljenja za zaštitu od diskriminacije

Dana 7. januara 2020. godine, predstavnik Ombudsmana je učestvovao na konferenciji: „Zaštita prava zajednica Roma, Aškalija i Egipćana“, koju je organizovala NVO Balkan Sunflower.

Dana 24. januara 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na sastanku: „Integracija zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u obrazovni sistem na Kosovu“, u organizaciji Kosovo Education Center (KEC).

¹⁴⁸ Slučaj Ž. br. 689/2020.

¹⁴⁹ Slučaj ex-officio br. 385/2016 u vezi sa izmenom i dopunom člana 4. Zakona br. 04/1-096 o izmeni i dopuni Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu, Priština, 13. jula 2018. godine.

Dana 3. februara 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na okruglom stolu: „*Merenje stigme i diskriminacije protiv ključnih populacija u riziku od HIV-a i osoba koje žive sa HIV-om na Kosovu*“, u organizaciji Integra, CDF-a i Kancelarije Ombudsmana, finansiran od strane Globalnog fonda.

Predstavnik Ombudsmana je 5. februara 2020. godine učestvovao na sastanku sa građanima srpske zajednice u Lipljanu radi razgovora o žalbenim postupcima u IO.

Dana 6. i 7. februara 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na obuci: „*Uloga i mandat IO-a u zaštiti ljudskih prava*“, održanoj u Gračanici, u organizaciji IPA projekta.

Dana 27. i 28. februara 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na obuci: „*Uloga i mandat IO-a u zaštiti ljudskih prava*“, održanoj u Prizrenu i u organizaciji IPA projekta.

Dana 8. marta 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je u obeležavanju Međunarodnog dana žena, tim povodom objavljena je Izmena i dopuna zakonskog okvira za zaštitu od nasilja u porodici, kao i prezentacija konačnog nacrtu Programa Kosova za rodnu ravnopravnost, u organizaciji Agencije za rodnu ravnopravnost.

Dana 11. marta 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na sastanku sa direktorom Direkcije za kapitalne investicije opštine Priština.

Tokom aprila 2020. godine, predstavnik Ombudsmana obratio se službenim pismima svim osnovnim sudovima na Kosovu, policiji Kosova, direktorima prihvatilišta na Kosovu, advokatima žrtava na Kosovu, Ministarstvu zdravlja, od kojih su tražene informacije o slučajevima nasilja u porodici tokom pandemije i za mere koje su preduzete u skladu sa nadležnostima. Po prijemu odgovora, na osnovu tih informacija, Ombudsmana je 30. aprila 2020. godine u medijima objavio Izjavu u vezi sa nasiljem u porodici tokom pandemije COVID-19.

Dana 3. avgusta 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na javnoj online diskusiji putem platforme ZOOM, na temu: „*Zaštita prava zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu*“, u organizaciji NVO „Voice of Roma, Ashkali and Egyptians“.

Predstavnik Ombudsmana je 8. i 9. jula 2020. godine učestvovao na online konferenciji koju je organizovao Savet Evrope, povodom 70-godišnjice Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Dana 16. jula 2020. godine, predstavnik Ombudsmana je učestvovao na Konferenciji o Nacrtu predloga za izmene u Zakonu o upotrebi jezika, koju je organizovala NVO Aktiv - Severna Mitrovica.

Dana 6. oktobra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana je učestvovao na sastanku Savetodavne i koordinacione grupe za prava LGBT zajednice, koji je organizovala Kancelarija za dobro upravljanje u Kancelariji premijera.

Dana 16. oktobra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na sastanku „Ciljevi održivog razvoja (SDG) i Saradnja između IO-a i ASK u vezi sa Agendom 2030“.

Dana 12. oktobra 2020. godine, viša pravna savetnica učestvovala je na sastanku sa predstavnikom Ministarstva odbrane.

Dana 16-17. oktobra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana je učestvovao na Sedmom regionalnom forumu o vladavini zakona u jugoistočnoj Evropi, koji je organizovao Forum za vladavinu zakona u jugoistočnoj Evropi.

Dana 15. oktobra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je u obeležavanju Međunarodnog dana belog štapa, organizovano od strane opštine Priština.

Dana 15. oktobra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na okruglom stolu na temu: „Prevenција droga u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana“, koji je organizovala NVO Labirinth.

Dana 20. oktobra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana je odgovorio na upitnik Fondacije Jahjaga u vezi sa slučajevima seksualnog uznemiravanja na radnom mestu.

Dana 28. oktobra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je na sastanku sa predsednikom Zdravstvene unije Kosova.

Dana 30. novembra, 1. i 2. decembra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana je putem platforme ZOOM učestvovao u obuci „Evropska konvencija o ljudskim pravima i praksa Evropskog suda za ljudska prava“, organizovanoj u okviru IPA projekta i IO-a.

Dana 25. novembra 2020. godine, u cilju obeležavanja „16 dana aktivizma“ protiv nasilja u porodici i obeležavanja Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, Ombudsman je objavio Izjavu povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama.

Dana 26. i 27. novembra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je putem platforme ZOOM na Regionalnoj konferenciji „Pristup pravdi za žene žrtve i preživjele nasilja na Zapadnom Balkanu i u Turskoj u vreme COVID-19“, u organizaciji UN WOMEN.

Dana 2. decembra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana je učestvovao u virtuelnoj publikaciji projekta: „*Više izbora: rodno odgovorne politike za porodicu za privatni sektor na Zapadnom Balkanu i u Moldaviji*“, u organizaciji Populacionog fonda Ujedinjenih nacija - UNFPA, putem sredstava Austrijske agencije za razvoj - ADA. Fokus ove konferencije bio je na pitanjima vezanim za rodnu ravnopravnost, učešće žena na tržištu rada, kao i promociju porodičnih politika koje bi mogle da podrže žene u ostvarivanju njihovih težnji za karijerom, porodicom i plodnošću.

Dana 3. decembra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je u online diskusiji koju je organizovao Kosovski centar za rehabilitaciju preživjelih torture (KCRPT) u saradnji sa forumom ZFD - program na Kosovu, u okviru „16 dana aktivizma“, kojom prilikom je

organizovana diskusija: „*Iznad bola, ka hrabrosti: Dokumentovanje iskustava seksualnog nasilja iz posljednjeg rata na Kosovu*“.

Dana 9. decembra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana je učestvovao na Konferenciji na visokom nivou o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istambulska konvencija, pod nazivom: „*Sprovođenje Istambulske konvencije: šta to znači u praksi?*“, u organizaciji Saveta Evrope i misije OEBS-a na Kosovu.

Sastanci sa predstavnicima institucija Republike Kosovo u vezi sa istragom slučajeva podnesenih u IO-a.

Praćenje suđenja u Osnovnom sudu u Prištini u vezi sa žalbama podnesenih u IO-a (4 praćenja).

Dana 3. decembra 2020. godine, predstavnik Ombudsmana sastao se sa predstavnikom u Direkciji za civilno stanje i predstavnikom Direkcije za imovinu i katastar u Gračanici, u vezi sa slučajevima pod istragom.

Prava zajednica

Počevši od međunarodnih standarda u vezi sa pravima zajednica, treba napomenuti da prava manjina sama po sebi ne predstavljaju nikakvu posebnu osobinu i privilegiju, ali nešto što je veoma važno je afirmacija, socijalna integracija i pravda. U zemljama u kojima etnička raznolikost često dovodi do sukoba, politizacije problema i društvenih podela, poštovanje manjinskih prava može isključivo i samo doprineti političkoj, socijalnoj i mirovnoj stabilnosti. Kosovo ima unapređene zakone koji su usmereni ka unapređivanju i afirmaciji manjinskih zajednica, međutim potrebna je veća politička volja kako bi se ti zakoni sproveli i postigli cilj.

Ombudsman, čak i tokom ove godine za koju se izveštava, pažljivo je pratio poštovanje prava zajednica.

Za period o kojem se izveštava, Ombudsman je primio 149 žalbi pripadnika svih zajednica, od kojih su 93 pojedinačne žalbe. Ove godine se primećuje blago smanjenje broja žalbi zajednica, ali to može biti povezano sa ograničenjima u borbi protiv pandemije izazvane virusom COVID-19, zbog činjenice da je ukupan broj žalbi primljenih u institucija beleži pad.¹⁵⁰

Napore institucija u borbi protiv pandemije, a možda i hitnost akcija, pratili su propusti u pogledu pružanja informacija na srpskom jeziku tokom vanredne situacije, koja je bila na snazi od sredine marta do juna 2020. godine. Takva situacija je građane koji ne govore

¹⁵⁰ Broj primljenih žalbi, koje su podnete od strane pripadnika manjinskih zajednica: 47-Srba, 17-Bošnjaka, 10-Turaka, 5-Aškalija, 3-Egipćana, 13-Roma, 3-Goranaca i 5 ostalih, što čini 13% od ukupnog broja žalbi primljenih tokom 2020. godine. Ukupan broj žalbi primljenih od strane IO-a tokom 2020. godine je 720, dok su 43 slučaja otvorena po službenoj dužnosti (ex-officio).

albanski jezik dovela na neravnopravan položaj za dobijanje tačnih i relevantnih informacija, a niti informacija koje se odnose na javno zdravlje.

Imajući u vidu situaciju na Kosovu tokom pandemije virusa COVID-19, postignut je napredak u nekim oblastima vezano za neka pitanja kada je reč o manjinskim pravima, što je pohvalno, ali je takođe bilo neuspeha ili nije bilo pomeranja kada je reč o određenim pitanjima koja su direktno uticala na pripadnike manjinskih zajednica, posebno na osetljive grupe u tim zajednicama, kao što su: pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, kao i povratnika na Kosovu.

Uopšte gledano, najugroženije i najmarginalizovanije zajednice su i dalje zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Najčešći problemi sa kojima se suočavaju pripadnici ovih zajednica su: teška ekonomska i socijalna situacija, nezadovoljavajuće učešće u obrazovanju, nezaposlenost, nepokretna imovina, imovinska prava itd. Suočavajući se sa ovim problemima kontinuirano, zajednice Roma, Aškalija i Egipćana bile su posebno pogođene tokom 2020. godine zbog pandemije virusa COVID-19. Imajući u vidu da značajan deo članova ovih zajednica radi na neslužbenim poslovima, nakon stupanja na snagu vanrednog stanja u javnom zdravlju, suočili su se sa teškom ekonomskom situacijom, koja je doprinela povećanju siromaštva. Kao odgovor na ovu situaciju, brojne NVO su preduzele nekoliko inicijativa da pomognu ovim zajednicama. Ciljevi ovih inicijativa bili su pružanje podrške zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana u pružanju paketa sa hranom i higijenom, uključujući pakete podrške za razvoj učenja, pružanje elektronskog učenja za decu - učenje na daljinu; podrška medijima na jeziku ovih zajednica i informisanje članova zajednica i podrška radu nevladinih organizacija koje se bave pitanjem ovih marginalizovanih zajednica. Takođe, jedan broj opština započeo je svoju inicijativu za prikupljanje opreme za informacionu tehnologiju, koju su delili deci ovih zajednica, kako bi mogli da učestvuju u nastavi na daljinu.¹⁵¹

Vlada Republike Kosovo pružila je pomoć i podršku građanima i zajednicama, odobrivši paket pomoći u vrednosti od 130 evra za tri meseca za porodice bez državnih prihoda. Iako ova pomoć nije bila dovoljna za pokrivanje svih osnovnih životnih troškova, nesumnjivo je imala pozitivan uticaj na prevazilaženje ekonomskih poteškoća u ovom vremenskom periodu.

Povratak i bezbednost

Ni tokom 2020. godine nije rešeno pitanje smeštaja oko 346 ljudi koji žive u kolektivnim centrima u oblastima u kojima uglavnom žive pripadnici srpske zajednice. Iako je u tom pogledu postignut napredak, projekat stanovanja još uvek nije u potpunosti završen.¹⁵² I dalje

¹⁵¹ Informacije dobijene od izvršnog direktora NVO-a „VoRAE“.

¹⁵² Prema statistikama UNHCR-a, do kraja novembra 2020. godine u kolektivnim centrima na Kosovu živi ukupno 408 ljudi: 21 u Severnoj Mitrovici, 71 u Leposaviću, 20 u Zubinom Potoku, 27 u Zvečanu, 247 u Štrpcu i 22 u Gračani. Ovdje treba napomenuti da se početkom 2021. godine 87 porodica preselilo u nove zgrade sagrađene u Štrpcu, koje su namenjene 87 porodica koje su korisnici kolektivnog centra u Štrpcu, dok je 15 drugih porodica

se smatra neophodnim rad na izgradnji međusobnog poverenja među zajednicama, kako bi rezultati u budućnosti bili bolji.

Uprkos situaciji sa pandemijom COVID-19, ohrabruje činjenica da se na Kosovo vratila 361 osoba, što je u odnosu na prošlu 2019. godinu, u kom slučaju samo 190 osoba bilo registrovano kao povratnici,¹⁵³ sada je broj povratnika gotovo dvostruko veći.

Jedan od najvećih problema za raseljena lica i povratnike ostaje uzurpirana imovina i slobodno korišćenje nekretnina, kao i incidenti na mestima gde su se uglavnom vratili pripadnici srpske zajednice, što se nastavlja i u narednom periodu, i dalje predstavlja izazov za povoljnu klimu u pogledu održivog povratka.

U stvari, iako je bezbednosna situacija prilično stabilna, neki incidenti koji se ponavljaju i dalje utiču na percepciju bezbednosti članova pretežno srpske i romske zajednice, bilo onih koji žive na Kosovu ili su raseljeni, tako da ova percepcija utiče na povoljnu klimu u procesu povratka ovih osoba.

Tokom 2020. godine zabeležena su 62 incidenta¹⁵⁴ u mestima povratka, dok je Policija Kosova pokrenula samo 11 slučajeva povezanih sa incidentima sa mogućim međuetničkim motivom.¹⁵⁵ U vezi sa ovim incidentima, potrebno je sagledati činjenicu da je neophodno da Policija Kosova počne da radi na povećanju svojih kapaciteta u smislu povećanja broja pripadnika manjinskih zajednica u svojim redovima, posebno među pripadnicima srpske zajednice u opštinama Klina i Istok, u kojima se najveći broj incidenata dogodio tokom 2020. godine. U spomenutim opštinama, prema službenim podacima Policije Kosova, postoji samo 8 policajaca koji pripadaju manjinskim zajednicama (u Klini samo 1 pripadnik zajednice Aškalijska, dok u Istoku u policiji je zapošljeno 5 Bošnjaka, 1 Srbin i 1 Aškalijska).¹⁵⁶

Pored gore navedenog, na povratak utiče i nepovoljna ekonomska situacija u zemlji, odnosno nemogućnost zapošljavanja i nemogućnost održive ekonomske bezbednosti, što se ogleda u činjenici da se najčešći povratak javlja samo od starije populacije i mnogi retko od mlađe populacije.

Na osnovu informacija koje je IO-a dobila od Ministarstva za zajednice i povratak (MZP), krajem 2020. godine završavali su se radovi na smeštaju 162 osobe od ukupno 408 osoba koji žive u lošim uslovima već dvadeset godina, u pet kolektivnih centara u Štrpcu. U Štrpcu, MZP je sagradila pet stambenih zgrada sa 110 stanova za ove osobe, a plan je da se 2021. godine

(62 osobe) ostalo da živi u kolektivnim centrima u ovom mestu, a očekuje se i da će im biti obezbeđen smeštaj tokom prve polovine 2021. godine, prema tvrdnjama MZP-a.

¹⁵³ UNHCR - Statistical Overview, novembar 2020. godine, Prema statistikama UNHCR-a, od januara do kraja novembra 2020. godine, vratilo se 234 Srba, 63 Aškalijska i Egipćana, 3 Bošnjaka i 61 Roma.

¹⁵⁴ Prema službenim podacima MZP-a, tokom 2020. godine evidentirano je 15 slučajeva krađe, 18 fizičkih napada na osobe, 4 paljevine, 7 slučajeva uništavanja verskih objekata, 13 slučajeva uništenja nepokretnosti i 1 slučaj uništenja javnog objekta.

¹⁵⁵ Podaci su preuzeti od Policije Kosova, dana 16.12.2020. godine.

¹⁵⁶ Podaci su preuzeti od Policije Kosova, dana 23.12.2020. godine.

zatvore svi kolektivni centri na Kosovu i konačno donese rešenje za trajni smeštaj za korisnike svih kolektivnih centara.¹⁵⁷ Početkom januara 2021. godine, 87 porodica se uselilo u svoje nove kuće u Štrpcu, dok 15 porodica još uvek čeka na smeštaj. Ombudsman pozdravlja preduzete radnje i buduće planove za ovo pitanje, ali takođe poziva na brže reagovanje i delovanje, jer je neprihvatljivo da posle 20 godina još uvek postoje kolektivni centri u kojima raseljena lica nastavljaju da žive u nehumanim i teškim uslovima. Izveštavajući o povratku i dostavljanju zahteva za povratak raseljenih lica, u izveštaju koji je MZP poslalo IO-u,¹⁵⁸ navodi se da je jedan od najvećih problema u tom pogledu izazvala pandemija COVID-19, jer se situacija odrazila u svim aspektima povratka i sve to zbog zabrane kretanja, zatvaranja graničnih prelaza, tako da povratnici nisu mogli da posete svoju imovinu, podnesu zahteve i pribave u opštinama potrebnu dokumentaciju za podnošenje zahteva za pomoć u povratku, kao i pribavljanje ličnih dokumenata. Smanjen institucionalni kapacitet takođe je imao uticaja na lokalnom i centralnom nivou, kao i ograničen pristup komunalnim službama, koje se bave administrativnim pitanjima za izdavanje dokumentacije koje su potrebne povratnicima.

U 2020. godini, MZP je primilo ukupno 186 zahteva, od kojih je ukupno odobreno 108 zahteva za pomoć u povratku i pronalaženju održivih rešenja. Od 186 podnetih zahteva, 48 zahteva je odbijeno, jer ne ispunjavaju kriterijume utvrđene Uredbom za povratak raseljenih lica i trajna rešenja.¹⁵⁹ Dok 30 porodica ostaje na čekanju, zbog dobijanja potrebne dokumentacije, ili dok ne reše pitanje vlasništva nad imovinom (uzurpirana imovina, potvrda imovinskih prava koja se odvijaju u sudskim organima, nedovršenih postupaka nasledstva itd.). Takođe, tokom 2020. godine, MZP je nastavilo da plaća troškove iznajmljivanja stanova za 51 porodicu, koja se vratila iz Crne Gore i Severne Makedonije u Republiku Kosovo.¹⁶⁰

Što se tiče Međuinstitucionalne inicijative za raseljena lica sa Kosova, poznatije kao „Skopska inicijativa“,¹⁶¹ Ombudsman pozdravlja nastavak ove inicijative i dobar rezultat koji se njome postiže u pogledu nege i pronalaženja rešenja za raseljena lica, koji se još nisu vratili svojim kućama u Republici Kosovo. Iako je inicijativa imala poteškoća u radu zbog pandemije COVID-19, pronađen je način da se organizuju sastanci i koordinira njihov rad na najbolji mogući način putem online platforme, što je ovaj put dobrodošlo kao pozitivan primer i pomak napred u periodu ograničenog rada sa ograničenim resursima na terenu i organizacijom rada koja zahteva prisustvo većeg broja ljudi i rad sa građanima. Ombudsman takođe pozdravlja završetak prvog nacrtu studije izvodljivosti, koja procenjuje mogućnost

¹⁵⁷ Informacije u obliku izveštaja su dobijene od MZP-a 18.12.2020. godine

¹⁵⁸ Na istom mestu.

¹⁵⁹ Uredba (VRK) - br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja, koja reguliše u pravnom aspektu pitanje povratka raseljenih lica i njihovih kuća na Kosovu.

¹⁶⁰ Informacije u obliku izveštaja su dobijene od MZP-a 18.12.2020. godine.

¹⁶¹ „Skopska inicijativa“ deluje u 5 radnih grupa za sprovođenje, za: 1. imovinska pitanja; 2. o bezbednosti, dijalogu i reintegraciji; 3. za lična dokumenta; 4. za upravljanje podacima i 5. za planiranje i održiva rešenja. Ovu inicijativu čine Republika Kosovo, Republika Srbija, Severna Makedonija, Crna Gora, misija OEBS-a na Kosovu i UNHCR, i predstavlja ključnu regionalnu platformu koja omogućava stalni dijalog i regionalnu koordinaciju.

uspostavljanja mehanizma za određivanje prioriteta u sudskom postupku oko imovinskih pitanja raseljenih lica, putem posebne sudske jedinice.

Imovinska prava

Pravo na imovinu je, kao osnovno ljudsko pravo, zagarantovano Ustavom, zakonima i međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, koji su pravno obavezujući i koji se direktno primenjuju u Republici Kosovo i koji posvećuju posebnu pažnju na zaštitu imovinskih prava, kao osnovnog ljudskog prava.¹⁶²

Rešavanje imovinskih zahteva predstavlja glavni korak ka zaštiti prava manjinskih zajednica, a efektivno i trajno poštovanje ovog osnovnog ljudskog prava može imati pozitivan efekat na stvaranje pravne sigurnosti za one građane koji još uvek ne mogu da ostvare svoja imovinska prava.¹⁶³

Ombudsman je više puta izveštavao o pitanju uzurpacije imovine, nedostacima mehanizama za sprovođenje donetih odluka, kašnjenju u postupcima u pravosudnim organima i, kao rezultat toga, nosioci imovinskih prava imaju poteškoća da svoju imovinu vrate na raspolaganje, kao što je predviđeno ovim zakonskim okvirom, stvarajući pravnu nesigurnost za građane.

Poslednjih godina je postignut napredak po ovom pitanju, ali i dalje postoji niz osnovnih problema u vraćanju imovine vlasnicima, na kojima se mora insistirati sa dužnom pažnjom i neophodno je da se ovom pitanju da prioritet za rešavanje. Ovde se kao pozitivan primer treba pozvati na činjenicu da je presuda Ustavnog suda Republike Kosovo, u slučaju u vezi sa vraćanjem nepokretne imovine i rušenjem nelegalno podignutih građevina nakon šest godina, konačno sprovedena. Rušenje nelegalno podignutih građevina je, oktobru 2020. godine, izvršeno od strane KAP-a. U vezi sa ovim slučajem, Ombudsman je, putem izveštaja sa preporukama, upozorio na kašnjenja i posledice po stranku zbog neizvršenja Odluke Ustavnog suda KI 187/13, od 16. aprila 2014 godine.¹⁶⁴

¹⁶² Članom 17. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UDHR), u prvom dokumentu koji utvrđuje osnovna ljudska prava koja su zaštićena širom sveta, se navodi: „*Svako ima pravo da poseduje imovinu, sam i u zajednici s drugima*” i „*Niko ne sme biti samovoljno lišen svoje imovine*”. Pravo na imovinu je takođe priznato Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICPRD) i Konvencijom o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Imovinska prava su sadržana u Prvom protokolu Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP).

¹⁶³ Misija OEBS-a na Kosovu, izveštaj „Mehanizam za rešavanje masovnih imovinsko-pravnih zahteva: Iskustvo sa Kosova”, jun 2020. <https://www.osce.org/sr/mission-in-kosovo/454185> (na srpskom jeziku) i Mehanizam za rešavanje masovnih imovinsko-pravnih zahteva: Iskustvo sa Kosova” <https://www.osce.org/en/mission-in-kosovo/454182> (na albanskom jeziku).

¹⁶⁴ Žalba br. 435/2013, N. J. protiv Kosovske agencije za imovinu, Ombudsman je 6. maja 2015. godine poslao KAI-u izveštaj sa preporukama br. 435/2013, u kojem mu je preporučio da preduzme potrebne i neophodne mere za izvršenje Odluke Ustavnog suda KI 187/13 od 16. 4. 2014. godine, kako bi se zaštitilo pravo žalilje na imovinu bez daljeg odlaganja.

Kada je reč o imovinskim pravima zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, nije postignut napredak u registraciji nekih neformalnih naselja, naime velikog broja nepokretne imovine, u kojima žive pripadnici ovih zajednica, a sve zbog nejasnih vlasničkih odnosa i pravno valjane dokumentacije, koja predstavlja glavni problem i glavni izazov u rešavanju ovog problema. Iz gore navedenih razloga, neke opštine nisu sprovele određene stambene projekte, jer su procedure zahtevale jasnu situaciju imovine sa parcelama, za koje su neki građani podneli zahteve. Kao alternativno rešenje, radilo se na rekonstrukciji postojećih objekata, gde god je to bilo moguće.¹⁶⁵

Obrazovanje

Iako bi obrazovanje trebalo da bude stub pravnog okvira za promociju prava manjinskih zajednica, Ombudsman primećuje da se situacija sa obrazovanjem u dva paralelna pravca nastavlja. Jednim od njih upravlja vlada Republike Kosovo, tačnije Ministarstvo obrazovanja i nauke (MON), koje obezbeđuje obrazovanje na albanskom, turskom i bosanskom jeziku. Drugim upravlja Republika Srbija, odnosno Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i obezbeđuje obrazovanje na srpskom jeziku. Škole koje obezbeđuju obrazovanje na srpskom jeziku nalaze se u šest okruga na Kosovu: Uroševac, Gnjilane, Mitrovica, Peć, Priština i Prizren, a nastava se odvija u 69 osnovnih škola i 34 srednjih škola. U vezi sa ovim problemima obrazovnog sistema na Kosovu, Ombudsman je izveštavao u prethodnim periodima izveštavanja i od tada se situacija vrlo malo poboljšala. Poboljšanje se odnosi na priznavanje ne samo univerzitetskih diploma sa Univerziteta Severna Mitrovica, koji radi u skladu sa obrazovnim sistemom Republike Srbije, već je postignut napredak u priznavanju diploma srednjih i osnovnih škola koje obezbeđuju obrazovanje na srpskom jeziku, zato što rešenje ovog problema ima širu dimenziju, nego samo obrazovanje, pa je stoga potreban dalji napredak u pozitivnom smeru u rešavanju ovih problema.

Na osnovu informacija koje je IO dobio od MON-a,¹⁶⁶ vlada je sprovela preliminarnu analizu u vezi sa ovim problemom i sredinom 2019. godine, odlukom br. 08/102, je izradila i usvojila koncept dokumenat „*Prijava za posao pripadnika nevećinskih zajednica, koji poseduju diplome izdate od strane paralelnih obrazovnih institucija u Republici Kosovo, gde se nastava odvija na srpskom jeziku*”.

Svrha ovog dokumenta je izmena i dopuna Uredbe br. 21/2015 o postupcima i kriterijumima za izdavanje potvrda građanima Republike Kosovo, koji su diplomirali na Univerzitetu Severna Mitrovica, kako bi se prijavili za posao, stekli stručne licence i položili stručne ispite u javnim institucijama. Ovim izmenama i dopunama Uredbe br. 21/2015 će se utvrditi postupci i kriterijumi za izdavanje potvrda, ne samo za građane Republike Kosovo koji su

¹⁶⁵ Informacije u vezi sa ovim pitanjem IO je u, januaru 2021. godine, dostavio opštini Gračanica.

¹⁶⁶ Odgovor u vezi sa preporukom koju je IO poslao MON-u u vezi sa temom koja je direktno povezana sa priznavanjem diploma srednjih škola na srpskom jeziku na Kosovu za predmet A. br. 210/2019, Ž. B, odgovor je dobijen 9. 12. 2020. Godine.

diplomirali na Univerzitetu Severna Mitrovica, već i za sve građane koji su diplomirali u drugim preduniverzitetskim i univerzitetskim obrazovnim institucijama, gde se nastava odvija na srpskom jeziku. Stoga se Ombudsman nada da će tokom prve polovine 2021. godine vlada usvojiti nacrt uredbe, kako bi se ovo pitanje moglo urediti.

Pored pozitivnih primera, treba napomenuti da još uvek nisu rešeni problemi koji tokom godina utiču na tursku i bošnjačku zajednicu, a odnose se na poboljšanje kvaliteta i prevoda udžbenika i priručnika za osnovne i srednje škole na jezicima ovih manjinskih zajednica.¹⁶⁷ Kada je reč o obrazovnom sistemu, koji pohađaju pripadnici goranske zajednice, treba reći da i dalje postoji veliki problem loše infrastrukture u školama, nedostatka prostora za sve učenike koji pohađaju školu, a posebno su nefunkcionalni toaleti velik problem u selima u opštini Dragaš, u kojima učenici iz zajednice Goranaca pohađaju nastavu. Pripadnici goranske zajednice su podeljeni u pogledu obrazovanja i neki pripadnici ove zajednice pohađaju nastavu na srpskom, u skladu sa obrazovnim sistemom Republike Srbije, a drugi pohađaju nastavu po sistemu Republike Kosovo, na osnovu nastavnog plana i programa za bosanski jezik. Pored gore pomenutih, postoje i poteškoće u prevozu učenika do škola, koji nije redovan, a često se dešava da roditelji organizuju prevoz za decu, što je veliki problem u zimskom periodu, zbog loših puteva koji povezuju sela, kao i zbog njihove neprohodnosti tokom snežnih padavina.

Afirmativne mere u vezi sa univerzitetskim obrazovanjem su uređene Zakonom o visokom obrazovanju¹⁶⁸, kao i Administrativnim uputstvom br. 09/2016 o primeni afirmativnih mera i rezervisanih mesta za upis studenata iz nevećinskih zajednica na javnim univerzitetima visokog obrazovanja.¹⁶⁹ Iako su afirmativne mere za manjine predviđene i Zakonom o visokom obrazovanju i gore pomenutim Administrativnim uputstvom, pozitivne mere za manjinske zajednice nisu predviđene Administrativnim uputstvom o specijalističkom školovanju¹⁷⁰, a koje se sprovodi zajedno sa Zakonom o zdravstvu.¹⁷¹ Navedeno Administrativno uputstvo predviđa samo rezervisana mesta za dodeljivanje specijalizacija za specijalističko obrazovanje u okviru zdravstvenih zanimanja za diplomce medicine iz Preševske doline, a takva mesta nisu predviđena za pripadnike manjinskih zajednica.

Prema tome, Ombudsman smatra da su afirmativne mere koje se odnose na pripadnike manjinskih zajednica neophodne na svim nivoima obrazovanja, što zbog značaja uključuje i specijalističke studije u okviru medicinskih zanimanja, kako bi se povećala zastupljenost

¹⁶⁷ Informacije dobijene od predstavnice bošnjačke zajednice u Savetodavnom veću za zajednice, dana 20. 12. 2020.

¹⁶⁸ Zakon br. 04/L-037 o visokom obrazovanju u Republici Kosovo, od 9. 9. 2011. Godine.

¹⁶⁹ Administrativno uputstvo br. 09/2016 o primeni afirmativnih mera i rezervisanih mesta za upis studenata iz nevećinskih zajednica na javnim univerzitetima visokog obrazovanja.

¹⁷⁰ Administrativno uputstvo br. 05/2017 o specijalističkom školovanju.

¹⁷¹ Zakon br. 04/L-125 o zdravstvu.

nevećinskih zajednica u svim sferama društva sa njihovom integracijom i većim uključivanjem u sistem.

Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman nije primio nijednu žalbu na napuštanje škole od učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Međutim, IO je svestan činjenice da veliki procenat učenika iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana nije pohađao učenje na distanci, zbog nedostatka sredstava informacione tehnologije. U tom smislu, Ombudsman smatra da je MON trebao da obezbedi odgovarajuća tehnološka sredstva, bar za određeni broj učenika sa lošim društveno-ekonomskim statusom, kako bi mogli lako da pohađaju učenje na distanci. Štaviše, treba pozdraviti podršku koju je država pružila učenicima iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u okviru inicijative MON-a za stipendiranje učenika srednjih škola, u kojoj je ukupno dodeljeno 600 stipendija za školsku 2020/21 godinu.¹⁷² U ovom slučaju treba razmotriti i analizirati istraživanje izvršeno od strane UNICEF-a, u saradnji sa Agencijom za statistiku Kosova, u vezi sa obrazovanjem dece Roma, Aškalija i Egipćana. Istraživanje je pokazalo da se, što se tiče obrazovanja, situacija u poslednjih 6 godina nije uopšte promenila, kada je izvršeno poslednje istraživanje ove vrste.¹⁷³ Učešće i pohađanje osnovne škole je prilično dobro i visoko, ali negativna informacija je da samo 31% dece Roma, Aškalija i Egipćana završava srednju školu, odnosno pohađa srednju školu do kraja i da je situacija u poslednjih 6 godina bez pozitivne promene, uprkos afirmativnim merama, koje se promovišu i sprovode iz godine u godinu.

Upotreba jezika

Pored mandata utvrđenog Ustavom i zakonima, Ombudsman je takođe pratio primenu i poštovanje Zakona o upotrebi jezika¹⁷⁴, sa gledišta ljudskih prava. Ombudsman želi da naglasi izuzetno dobru saradnju sa poverenikom za rešavanje određenih žalbi koje su građani poslali na obe adrese, kako bi zaštitili svoja prava na upotrebu jezika u odnosu na državne organe, bilo na centralnom nivou, bilo na opštinskom nivou. Poseban naglasak treba staviti na doslednost i dobru praksu institucije Ombudsmana u podjednako upotrebi oba službena jezika, na čemu joj se 10. decembra 2020. godine, Poverenik za jezike, u saradnji sa Misijom OEBS-a na Kosovu, zahvalio za „Najbolju praksu u primeni Zakona o upotrebi jezika”.

Kada je reč o primeni zakonskog okvira za ravnopravnu upotrebu oba službena jezika, nažalost i dalje postoje problemi u primeni dvojezičnosti, zagarantovane Ustavom, ali i Zakonom o upotrebi jezika.¹⁷⁵ Napredak u ovom pravcu se postiže polako, kako na centralnom, tako i na opštinskom nivou. Zakon o upotrebi jezika, usvojen pre 13 godina, se samo delimično primenjuje zbog nedovoljnih ljudskih i finansijskih resursa, što je često

¹⁷² Informacije dobijene od izvršnog direktora NVO-a „VoRAE”, g. Isaka Skenderija, dana 26. 1. 2021. Godine.

¹⁷³ 2019-2020 Kosovo MICS and Roma, Ashkali and Egyptian Communities MICS SFR ALB v2 (mics-surveys-prod.s3.amazonaws.com) - Predškolsko obrazovanje pohađa 45% dece, 84% osnovne škole, 64% nižih srednjih razreda i samo 31% viših srednjih razreda. Iste informacije je IO-u dala NVO „VoRAE”, dana 26. 1. 2021. godine.

¹⁷⁴ Zakon br. 02/L-037 o upotrebi jezika.

¹⁷⁵ Ustav Republike Kosovo, članovi 5. i 59. i Zakon br. 02/L-037 o upotrebi jezika.

praćeno nedovoljnim razumevanjem obaveza, kao i nedostatkom političke volje. Ova činjenica je izašla na videlo tokom vanrednog stanja javnog zdravlja, usled pandemije COVID-19 na Kosovu, početkom 2020. godine. Konkretno, tokom vanredne situacije u javnom zdravstvu, Ombudsman je primio žalbu¹⁷⁶ protiv Ministarstva zdravstva i Nacionalnog Instituta za javno zdravlje, na osnovu toga što su sve značajne informacije u vezi sa pandemijom COVID-19 i epidemiološkom situacijom na teritoriji Republike Kosovo, kao i u vezi sa utvrđenim merama, objavljene samo na albanskom jeziku, što je u suprotnosti i sa Zakonom o upotrebi jezika, Ustavom, ali pre svega suprotno jednakom informisanju građana na oba službena jezika.¹⁷⁷

U vezi sa dotičnom žalbom, zaštitnik građana je potvrdio navode u žalbi i preporučio¹⁷⁸ Ministarstvu zdravlja i Nacionalnom institutu za javno zdravlje Kosova (NIJZK) da postupaju u skladu sa članom 5.1. Ustava i Zakonom br. 02/L-037 o upotrebi jezika i da građane i javnost, blagovremeno i bez odlaganja, obaveštavaju putem svojih zvaničnih internet stranica na oba službena jezika Republike Kosovo, u skladu sa dotičnim ustavnim i zakonskim odredbama. U odgovorima koje je Ombudsman dobio 17. aprila 2020. godine, obe odgovorne strane su navele da će date preporuke biti sprovedene. Deo preporuka je sproveden, kao što su: saopštenja za javnost koje se prosleđuju novinarima medija, koji izveštavaju na srpskom jeziku, ali postoji i platforma „Kosova.health” koja se nalazi na internet stranici Ministarstva zdravstva (www.msh.rks-gov.net), koja sadrži informacije isključivo za COVID-19 na tri jezika: albanskom, srpskom i engleskom. Međutim, od 31. decembra 2020. godine, internet stranica NIJZK-a je i dalje samo na albanskom, dok se internet stranica Ministarstva zdravstva ne ažurira redovno.¹⁷⁹

Predstavnik bošnjačke zajednice u Savetodavnom veću za zajednice je izveštavao o sličnim pitanjima, navodeći da je tokom pandemije COVID-19 ova zajednica dobijala obaveštenja i administrativna uputstva samo na albanskom jeziku u školama koje rade na bosanskom jeziku, a prevod na bosanski jezik je stigao sa zakašnjenjem. Takođe, Savetodavno veće za zajednice je sa svoje strane skrenulo pažnju i iznelo primedbe u vezi sa obaveštenjima o pružanju pomoći, ali i informacijama o tome kako se građani mogu prijaviti za pomoć, a koje su bile na albanskom jeziku, dok je veza, koju građani mogu koristiti i popuniti prijavu na srpskom ili bosanskom jeziku, bila nefunkcionalna ili nerazumljiva, odnosno obaveštenja nisu prevedena tačno, kao što su data i objavljena u originalnim informacijama na albanskom jeziku.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Žalba br. 250/2020, Z.V. protiv Ministarstva zdravstva i Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova, uložena dana 24. 3. 2020. godine.

¹⁷⁷ Informacija dobijena od Poverenika za jezike, dana 28. 12. 2020. Godine.

¹⁷⁸ Žalba br. 250/2020 Z.V. Pismo preporuke Ministarstvu zdravstva, poslato dana 15. 4. 2020.

¹⁷⁹ <https://msh.rks-gov.net/sr/> pristup izvršen 4. 1. 2021.

<https://niph-rks.org/> pristup izvršen 4. 1. 2021.

¹⁸⁰ Informacije dobijene od predstavnice bošnjačke zajednice u Savetodavnom veću za zajednice, dana 20. 12. 2020. godine.

Kada napravimo sažetak svega navedenog, treba zaključiti da je pravni okvir dobar, Zakon o upotrebi jezika širok u spektru dodeljenih prava, ali je njegova primena u praksi problematična. Pozitivni pomaci i primeri su očigledni, ali nedovoljni, stoga je neophodno u narednom periodu raditi na tome da efektivna ravnopravnost bude vidljiva, kako bi se ispunili standardi dati zakonskim okvirom.

Integracija zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i problemi sa nezaposlenošću

Strategija i Akcioni plan za integraciju zajednica Roma i Aškalija (od 2017. do 2021. godine) je prvenstveno smernica za javne politike, programe i radnje koji se odnose na zaštitu, obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike, stanovanje, zdravstvo, pol, bezbednost i civilnu registraciju. Međutim, na osnovu informacija koje su na raspolaganju IO-u, nije primećen napredak u primeni ove strategije.

Brojni međunarodni izveštaji, uključujući izveštaj Evropske komisije o Kosovu za 2020. godinu, ističu da situacija zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i dalje ostaje ozbiljan problem i da je napredak u pravima ovih zajednica ograničen. Ovom prilikom treba napomenuti da je krajem 2020. godine EU usvojio novi strateški okvir za period od 2020. do 2030. godine.¹⁸¹, koji bi u svom delovanju bila efikasnija primena od svih prethodnih koje nisu dale zadovoljavajuće rezultate, posebno kada je reč o zapošljavanju pripadnika zajednica Roma i Aškalija.

Kada se posmatra dotični dokument EU-a, prva razlika je u tome što novi okvir prelazi sa pristupa „integracije” na „jednakost, uključivanje i učešće”. Naglašava se da se na rešavanju problema Roma, a takođe i u kontekstu Kosova i Aškalija i Egipćana, može delotvorno raditi samo ukoliko se protiv pojave diskriminacije i anticiganstva, koji su ključni strukturni faktori isključenja, bori zajedno sa društveno-ekonomskom perspektivom. Dakle, u narednom periodu ostaje da se vidi kako će i na koji način Kosovo uskladiti svoju politiku uključivanja marginalizovanih zajednica sa novom evropskom strategijom. Takođe, s tim u vezi, NVO „VoRAE” je, tokom 2020. godine, pokrenula pitanje promene narativa u vezi sa situacijom u tim zajednicama, rekavši da je ključni problem ovih zajednica anti-ciganstvo, odnosno specifični oblik rasizma, temu o kojoj izveštava kosovska štampa, kao i veliki broj internet portala, gde su brojne ključne političke ličnosti na vlasti takođe izrazile svoje stavove. Ostaje da se vidi da li će se razgovor o rešavanju ovog pitanja poboljšati i promeniti u narednom periodu.¹⁸²

Kancelarija premijera Republike Kosovo, u sprovođenju Deklaracije balkanskih partnera za integraciju Roma u proces proširenja Evropske unije, je donela odluku da uspostavi Tehničku

¹⁸¹ „EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation 2020-2030”, objavljeno početkom oktobra 2020. godine, pogledajte sledeću vezu: https://ec.europa.eu/info/publications/new-eu-roma-strategic-framework-equality-inclusion-and-participation-full-package_en

¹⁸² Informacije dobijene od izvršnog direktora NVO „VoRAE”, dana 26. 1. 2021. godine, takođe pogledajte vezu <https://kosovapress.com/kerkohet-strategji-e-re-per-te-adresuar-antigjipizmin/>

grupu za zaštitu od diskriminacije zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.¹⁸³ Ova grupa je odgovorna za sprovođenje odgovornosti koje proističu iz Deklaracije o partnerstvu zapadnog Balkana o integraciji Roma u procesu proširenja Evropske unije. U tu svrhu, dotična grupa izvršava sledeće odgovornosti: saraduje sa odgovornim institucijama, u cilju ulaganja žalbi pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, zbog njihove diskriminacije i prosleđivanju ovih predmeta nadležnim institucijama; saraduje sa odgovornim institucijama, u cilju pružanja pravne podrške navodnim žrtvama i identifikacije šema diskriminacije, uključujući institucionalnu i prikrivenu diskriminaciju, na osnovu važećeg zakonodavstva Kosovu i sprovodi aktivnosti podizanja svesti javnosti u cilju sprečavanja diskriminacije pripadnika zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Na osnovu ove odluke, IO je iskoristio svoje pravo i imenovao službenika koji će učestvovati na sednicama i u radu dotične grupe, u svojstvu posmatrača.

Što se tiče nezaposlenosti Roma, Aškalija i Egipćana, situacija ostaje alarmantna, jer je uopšteno ukupna stopa nezaposlenosti visoka. Uopšteno govoreći, opšti glavni problem u Republici Kosovo je visoka stopa nezaposlenosti za celokupno stanovništvo, međutim, dotičnim zajednicama je posebno teško da se izbore sa ovim problemom, što zahteva sistematičniji pristup. Kao što je već pomenuto, pripadnici ovih zajednica su uglavnom samozaposleni sakupljanjem stvari, a sezonskim radom veliki broj obavlja teške fizičke poslove za malu novčanu nadoknadu, uglavnom u takozvanoj sivoj zoni, nad kojom država nema odgovarajući nadzor, kao i u okviru opštinskih preduzeća. Ređe su zaposleni na rukovodećim mestima, u državnoj službi, u formalnom obrazovanju, u zdravstvu, u privatnim preduzećima itd. Činjenica je nedostatka uspeha da je, u 56 državnih institucija u kojima je zaposleno 30.635 zaposlenih, samo 113 zaposlenih je iz redova Roma, Aškalija i Egipćana.¹⁸⁴ Finansijski prihodi i uopšte materijalna situacija u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana su se još više pogoršali tokom 2020. godine, tokom pandemije COVID-19, bilo zbog gubitka zaposlenja u neformalnom sektoru, bilo zbog velike konkurencije na tržištu rada uopšte i opšte nezaposlenosti na Kosovu, što se može posmatrati na osnovu značajnog povećanja broja zahteva za socijalnu pomoć porodicama u potrebi koje su pripadnici ovih zajednica.¹⁸⁵

¹⁸³ Odluka vlade Kosova br. 138/2020 od 11. 9. 2020. godine

¹⁸⁴ Informacija dobijena od Izvršnog direktora NVO „VoRAE“, dana 26. 1. 2021. godine

V. Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM)

V. Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja

Republika Kosovo nije potpisnica Konvencije Ujedinjenih nacija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja i Fakultativnog protokola uz ovu konvenciju, jer još uvek nije članica Ujedinjenih nacija. Međutim, član 22. Ustava Republike Kosovo predviđa da su ljudska prava i slobode zagarantovani međunarodnim sporazumima i instrumentima, zagarantovani Ustavom Republike Kosovo. Ovi međunarodni sporazumi i instrumenti su direktno primenljivi u Republici Kosovo i imaju prioritet, u slučaju sukoba, nad odredbama, zakonima i drugim aktima javnih institucija. Jedna od konvencija sadržanih u ovom članu je Konvencija Ujedinjenih nacija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, koja je usvojena 10. decembra 1984. godine, a stupila je na snagu 26. juna 1987. godine.¹⁸⁶

Međutim, 18. decembra 2002. godine, Generalna skupština Ujedinjenih nacija je na svom pedeset sedmom zasedanju (57), Rezolucijom A/RES/57/199, usvojila Fakultativni protokol uz Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja. Ovaj protokol je stupio na snagu 22. juna 2006. godine.¹⁸⁷ Glavna svrha ovog protokola je uspostavljanje sistema redovnih poseta, koje obavljaju nezavisni međunarodni i nacionalni organi, mestima u kojima se nalaze lica lišena slobode, u cilju sprečavanja mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.¹⁸⁸

Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, koji je stupio na snagu 26. juna 2015. godine, u članu 17. stav 1. predviđa da Ombudsman deluje kao nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (u daljem tekstu: NMSM).¹⁸⁹

Redovne i nenajavljene posete svim mestima u kojima se nalaze lica lišena slobode, uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvenim ustanovama, carinsko zadržavanje, zadržavanje u imigracionim centrima i bilo koje drugo mesto za koje postoji sumnja da krše ljudska prava i slobode, su dužnosti NMSM-a utvrđene Zakonom.¹⁹⁰

Zakon o narodnom advokatu predviđa da tokom obavljanja funkcije NMSM-a, Ombudsman i njegovi predstavnici imaju pravo na pristup informacijama o zdravstvenom stanju osoba lišenih slobode, uključujući pristup njihovim medicinskim dosijeima, uz njihov pristanak, kao i ličnim podacima ovih lica.¹⁹¹ NMSM je zvanično uspostavljen odlukom Ombudsmana, 16. januara 2016. godine.

¹⁸⁶Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava, na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>.

¹⁸⁷ Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava, na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opcat.aspx>.

¹⁸⁸ Član 1. Fakultativnog protokola uz Konvenciju protiv mučenja.

¹⁸⁹ Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, član 17. stav 2.2.

¹⁹⁰ Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, član 17. stav 2.

¹⁹¹ Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, član 17. stav 4.

Metodologija poseta NMSM-a

Metodologija poseta NMSM-a se sastoji od posmatranja, dokumentovanja i intervjuisanja lica lišenih slobode, korektivnih, policijskih i zdravstvenih službenika. Član 17. Zakona o narodnom advokatu predviđa da NMSM obavlja posete, bez najave, mestima u kojima se nalaze lica lišena slobode. Ova metodologija predviđa pripremu posete, određivanje vrste posete i radnje koje se sprovode po dolasku u instituciju koja se posećuje.

Završni razgovor sa rukovodiocem institucije se fokusira na najvažnija uznemirenja, kao što su: odnosi između osoblja i zatvorenika, incidenti između zatvorenika, uslovi smeštaja, neodgovarajuća zdravstvena zaštita, nesprovođenje proceduralnih garancija (pristup advokatu, pravo na medicinske usluge, kontakti sa porodicom itd).

Izvršene posete

Tokom izveštajnog perioda, zbog pojave pandemije COVID-19 širom sveta, NMSM je takođe smanjio posete fokusirajući se samo na određena pitanja (pri čemu nisu vršene opšte posete korektivnim centrima i pritvoru, već samo policijskim stanicama) i u nekoliko navrata je obustavljao posete mestima lišavanja slobode po načelu nenanošenja veće štete.

NMSM je bio u stalnom kontaktu sa pritvorenicima putem telefonskih brojeva, kojima su imali pristup tokom čitavog vremena, kao i preko svojih porodica i drugih izvora. Takođe, NMSM je imao stalnu komunikaciju sa nadležnim organima putem zvanične elektronske pošte, telefona i, u određenim slučajevima, direktnim kontaktima.

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je izvršio 52 *ad hoc* posete sledećim institucijama:

1. Korektivni centar u Dubravi (KCD);
2. Zatvor visoke bezbednosti (ZVB);
3. Korektivni centar za žene u Lipljanu;
4. KC za maloletnike u Lipljanu;
5. Korektivno-vaspitni centar u Lipljanu (KVCL);
6. Pritvorski centar u Gnjilanu (PCG);
7. Pritvorski centar u Lipljanu (PCL);
8. Pritvorski centar u Prištini;
9. Sledeće policijske stanice: Regionalni centar za zadržavanje u Prištini; policijsku stanicu „Jug” u Prištini; policijska stanica „Sever”; policijska stanica u Kosovom Polju; policijske stanice u Mitrovici - jug i sever, policijska stanica u Suvoj Reci; policijska stanica u Mamuši; policijska stanica u Prizrenu, policijska stanica u Gračanici; policijska stanica u Glogovcu; policijska stanica u Skenderaju; policijska stanica u Obiliću; policijska stanica u Dečanu; policijska stanica u Juniku i policijska

stanica u Peći; policijska stanica u Goraždevcu; policijska stanica u Vitimirici; policijska stanica u Uroševcu; policijska stanica u Vitini; policijska stanica u Gnjilanu i policijska stanica u Kamenici;

10. Studentski centar u Prištini, koji je korišćen kao karantin tokom određenog perioda, zbog COVID-19;
11. Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju (CIRHPB);
12. Institut za forenzičku psihijatriju (IFPK);
13. Odeljenje za hitne slučajeve i intenzivnu psihijatrijsku negu u okviru Psihijatrijske klinike Univerzitetskog kliničkog centra Kosova (HSIPN);
14. Dom za decu sa mentalnim ograničenim sposobnostima (DDMOS) ;
15. Specijalni institut u Štimlju (SIŠ);
16. Dom za stare i bez porodične nege u Đurakovcu i Skenderaju;
17. Dom na osnovu zajednice za lica sa mentalnim ograničenim sposobnostima u Štimlju (DOZ).

Izveštaj sa preporukama

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je objavio izveštaj sa preporukama za posete gore pomenutim policijskim stanicama¹⁹². Izveštaj sa preporukama o posetama raznim policijskim stanicama je dostavljen nadležnim organima, sa ukupno 9 preporuka.

Saradnja sa posećenim institucijama

Tokom poseta NMSM-a institucijama u kojima se nalaze lica lišena slobode, institucijama za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu, službenici posećenih institucija su nadzornom timu pružili punu saradnju i neposredan pristup. Tim je bez odlaganja imao pristup svim posećenim prostorima. Timu su date sve informacije potrebne za izvršenje zadatka, a omogućeni su mu i razgovori sa uhapšenim, pritvorenim i osuđenim licima, bez prisustva korektivnih službenika, policajaca, medicinskog osoblja ili psihijatrijskog osoblja i osoblja socijalne zaštite.

Policijska Kosova

Tokom poseta mestima lišavanja slobode, NMSM tokom posete nije dobio nijednu žalbu od uhapšenih ili pritvorenih, zbog fizičkog zlostavljanja ili nepoštovanja osnovnih prava zagarantovanih Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-076 o policiji, Zakoniku o

¹⁹² Pogledajte na: <https://www.oik-rks.org/2020/09/16/raport-i-mekanizmit-kombetar-per-parandalimin-e-tortures-per-vizitat-ne-stacionet-policore/>

krivičnom postupku i međunarodnim standardima za zaštitu osnovnih prava lica lišenih slobode.

IO je 2020. godine registrovao 6 slučajeva za dalju istragu protiv Policije Kosova na osnovu navoda građana da su fizički zlostavljani,¹⁹³ od ovih slučajeva je 5 još uvek pod istragom, a u jednom slučaju je Policijskom inspektoratu Kosova preporučeno da sprovedi dalje istrage na osnovu svog mandata i obavestilo IO o ishodu istrage.

Uopšteno, NMSM, na osnovu poseta izvršenih tokom ove godine i prethodnih poseta, razmatranja primljenih žalbi, kao i istraga po službenoj dužnosti, procenjuje da ne postoji sistematsko ili široko rasprostranjeno fizičko zlostavljanje od strane Policije Kosova, ali je reč o izolovanim slučajevima.

Proceduralne garancije protiv fizičkog zlostavljanja

Evropski komitet za sprečavanje mučenja (u daljem tekstu: KSM) je, u svom 2. opštem izveštaju, objavljenom 1992. godine, naglasio važnost tri osnovna prava osoba koje je policija uhapsila, a to su: pravo na obaveštavanje trećeg lica po njegovom/njenom izboru o hapšenju (člana porodice, prijatelja, konzulat); pravo na advokata; pravo da ga pregleda lekar po njegovom izboru (osim lekarskog pregleda od strane lakara kojeg su pozvali policijski organi).¹⁹⁴ Prema KSM -u, ova prava su osnovne garancije protiv fizičkog zlostavljanja i moraju se primenjivati od trenutka lišavanja slobode, bez obzira na to kako je predmet definisan u pravnom sistemu zemlje.

KSM dalje naglašava da bi ta prava trebalo primeniti ne samo u slučaju pritvorenih osoba, već i u drugim slučajevima kada su građani prinuđeni da ostanu u policiji ili sa policijom iz drugih razloga (na primer: u svrhu identifikacije).

Osnovna prava lica koja su policijski organi uhapsili i pritvorili su takođe predviđena Ustavom Republike Kosovo, Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o policiji.¹⁹⁵

Tokom izveštajnog perioda, NMSM, na osnovu razgovora sa pritvorenicima i analize dokumentacije tokom poseta raznim policijskim stanicama, nije naišao na kršenje ovih osnovnih prava od strane policijskih organa. Štaviše, NMSM primećuje da Policija Kosova ima standardne obrasce putem kojih se pritvorenici obaveštavaju o svojim pravima i koji svojim potpisom potvrđuju da su obavešteni o tim pravima. NMSM je takođe primetio da Policija Kosova uopšteno vodi dovoljnu evidenciju i dokumentaciju o svim događajima u vezi sa osobama u policijskom zadržavanju. Ovi standardni obrasci sastavljeni su na albanskom, srpskom i engleskom jeziku. CPT smatra da elektronsko snimanje (audio i/ili video) policijskih razgovora predstavlja važnu dodatnu garanciju protiv zlostavljanja pritvorenika i

¹⁹³ Predmet A. br. 670/2020, E.H. protiv Policije Kosova, u toku istrage od strane PIK-a.

¹⁹⁴ Pogledajte: <https://rm.coe.int/16806cea2f/>

¹⁹⁵ Ustav Republike Kosovo, članovi 29. i 30. Krivični zakonik Republike Kosovo, član 13. Zakon br. 04/L-076 o policiji Kosova.

zaštitu policajaca od lažnih navoda o fizičkom zlostavljanju.¹⁹⁶ Na osnovu ranijeg obaveštenja od strane Policije Kosova da je započeo projekat opremanja nadzornim kamerama u određenom broju soba za razgovore u nekoliko policijskih stanica, NMSM je 24. novembra 2020. zatražio informacije od Policije Kosova o napretku postignutom u projektu za ugradnju nadzornih kamera u sobe za ispitivanje, kao što je ranije planirano.

Dana 23. decembra 2020. godine, Policija Kosova je službenom elektronskom poštom obavestila NMSM da su neke policijske stanice uredile prijateljske prostorije za intervjuisanje maloletnika, koje su takođe opremljene sistemom za audio/video snimanje. Dalje, u ovom obaveštenju se naglašava da je Policija Kosova zaključila ugovor o nabavci opreme za video/audio snimanje, a zbog nedostatka budžeta snabdevanje i ugradnja ovih sistema u prostorijama za razgovore nije započela. Prema Policiji Kosova, planirano je da 2021. započne sprovođenje ovog projekta za opremanje soba za ispitivanje sistemima za audio i video snimanje. NMSM će i ubuduće pratiti situaciju u vezi sa sprovođenjem dotičnog projekta.

Fizički uslovi posećenih policijskih stanica

Što se tiče fizičkih uslova u mestima gde se zadržavaju lica lišena slobode u policijskim stanicama, NMSM je primetio da većina posećenih policijskih stanica ispunjava neophodne uslove za smeštaj zadržanih lica.

Putem izveštaja o posetama različitim policijskim stanicama tokom 2020. godine, NMSM je Policiji Kosova poslao neke druge preporuke u vezi sa fizičkim uslovima i drugim gledištima osnovnih prava lica koja je policija uhapsila ili zadržala.

Što se tiče preporuke NMSM-a da uspostavi sistem poziva u svim mestima policijskog pritvora u kojima taj sistem nedostaje, Policija Kosova je obavestila Ombudsmana da je ova preporuka uključena u akcioni plan i da će biti sprovedena do decembra 2020. godine.

U vezi sa preporukom NMSM-a da se zadržanim licima obezbede čaršavi i higijenska sredstva, Policija Kosova je obavestila Ombudsmana da je ova preporuka već sprovedena. Međutim, tokom posete Regionalnom pritvorskom centru, dana 19. oktobra 2020. godine, NMSM je primetio da nedostaje čaršafa i higijenskih sredstava. NMSM smatra da bi nadležni organi trebalo da otklone ovaj nedostatak, što je pre moguće.

Putem poseta tokom izveštajnog perioda, ali i tokom prethodnih poseta, NMSM je primetio da se ni u jednom centru policijskog zadržavanja, zadržanim licima ne obezbeđuje pristup svežem vazduhu, ako budu zadržani duže od 24 časa. U tom smislu, NMSM primećuje da domaće zakonodavstvo ne sadrži odredbe koje zadržanim licima garantuju pristup svežem vazduhu, ukoliko budu zadržani duže od 24 časa.

¹⁹⁶ Evropski komitet za sprečavanje mučenja, izvod iz 12. opšteg izveštaja, stav 36. za više informacija pogledajte: <https://rm.coe.int/16806cd1ed/>

Takođe, NMSM primećuje da KSM, u objavljenim standardima za policijsko zadržavanje, naglašava važnost izlaska na svež vazduh za lica koje u policijskom zadržavanju ostaju duže od 24 časa, kad god je tako nešto moguće.¹⁹⁷ U obaveštenju Policije Kosova se navodi da preporuka NMSM-a da se zadržanim licima koja su zadržana duže od 24 časa, obezbedi najmanje 1 čas izlaska na svež vazduh, ne se može u potpunosti primeniti zbog strukture konstrukcije u nekim policijskim objektima.

Što se tiče hrane koja se mora obezbediti zadržanima, Zakonik o krivičnom postupku Republike Kosovo predviđa obavezu da, ukoliko se lice liši slobode zadržava duže od 12 časa, treba mu obezbediti tri obroka hrane dnevno. NMSM je primetio da se uhapšenim licima, koja se šalju u zadržavanje, u roku od 24 časa nude tri obroka, u skladu sa ugovorom koji policija ima sa ugovornom kompanijom. Tokom poseta, NMSM je primetio da su sva tri obroka hrane ista u pogledu sadržaja i količine. Na osnovu ovoga, NMSM je preporučio Policiji Kosova da se za obezbedi bolja hrana i poveća količina hrane. Dana 2. oktobra 2020. godine, Policija Kosova obavestila je Ombudsmana da je ova preporuka već sprovedena i da nema žalbi u vezi sa ovim pitanjem.

Takođe, tokom izveštajnog perioda, NMSM je, na osnovu nalaza tokom poseta, preporučio je Policiji Kosova da pronade drugo rešenje ili izvrši neophodne obnove, kako bi se stvorili odgovarajući uslovi za rad i funkcionisanje policijskih stanica u Prištini (policijska stanica Sever), policijska stanica „Jug”, policijska podstanica u Goraždevcu, policijska stanica u Kosovom Polju, policijska stanica u Mamuši, policijska stanica u Skenderaju, policijska stanica u Mitrovici (stanica na severu), policijska stanica u Vitimirici i policijska stanica u Vitini. Policija Kosova je obavestila NMSM da je Direkcija za upravljanje objektima obavestena o ovoj preporuci.

Što se tiče medicinskih usluga, kao osnovnog prava, licima koja je policija uhapsila, ove usluge pružaju javne institucije, kao što su: Centar porodične medicine i Univerzitetski klinički centar, u zavisnosti od potreba za tretmanom. NMSM nije dobio nijednu žalbu intervjuisanih lica u vezi sa ovim pravom. Takođe, iz pregledane dokumentacije je primećeno da je policija evidentirala u njihovim ličnim dosijeima obaveštenje o pravu na medicinske usluge.

Što se tiče prava na ulaganje žalbe u vezi sa postupanjem prema njima od strane Policije Kosova, uhapšena lica imaju pravo da ulože žalbu u policijskoj stanici u kojoj se nalaze, kao i u PIK-u. Pored toga, uhapšena lica mogu uložiti žalbu Ombudsmanu. Kako bi se omogućio lakši pristup uslugama ove institucije i omogućilo uhapšenim licima da poverljivo ulože žalbu, Ombudsman je postavio kutije za žalbe u policijskim stanicama u kojima postoje ćelije za zadržavanje uhapšenih lica.

¹⁹⁷ Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Standardi u vezi sa policijskom zadržavanjem, 12. opšti izveštaj, stav 47, Strazbur, 2002. Pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

Ombudsman takođe ima regionalne kancelarije u svakom gradu na Kosovu, a regionalni službenici obilaze policijske stanice, otvaraju kutije za žalbe i rešavaju pojedinačne žalbe. Pored toga, može biti izvršena poseta bez najave svim policijskim stanicama od strane nevladinih organizacija, koje potpisuju sporazume sa Policijom Kosova o praćenju poštovanja osnovnih prava uhapšenih lica ili u policijskom zadržavanju.

Korektivni i pritvorski centri

Ograničenje određenih prava zatvorenika u vreme pandemije COVID-19

Nakon pojave COVID-19, dana 11. marta 2020. godine, Svetska zdravstvena organizacija (SZO) je izjavila da je izbijanje virusa COVID-19 dostiglo nivo globalne pandemije. Ovom prilikom je SZO pozvao vlade da preduzmu hitne i agresivne mere, kako bi zaustavile širenje virusa. U skladu sa ovom izjavom SZO-a, vlada Republike Kosovo je započela sa preduzimanjem prvih mera, koje su u međuvremenu bili praćene i drugim još oštrijim merama za zaštitu života i zdravlja građana i sprečavanje širenja dotičnog virusa. Takve mere ograničavanja sloboda i prava su preduzete i u korektivnim i pritvorskim centrima.

Neka prava zatvorenika, koja su zagantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija (u daljem tekstu: ZIKS) i drugim važećim zakonima, u zavisnosti od situacije sa COVID-19, su ograničena i ponovo vraćena nakon poboljšanja situacije sa COVID-19. Uopšteno, ta prava su: kontakti sa spoljnim svetom, ostvarivanje porodičnih poseta i slobodnih poseta, razvoj aktivnosti u zatvorima itd.

Posete izvršene korektivnim i pritvorskim centrima

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je izvršio *ad hoc* posete Korektivnom centru u Dubravi, Zatvoru visoke bezbednosti, Korektivnom centru za maloletnike, Korektivnom centru za žene, Korektivno-vaspitnom centru, Pritvorskom centru u Prištini, Pritvorskom centru u Mitrovici i Pritvorskom centru u Gnjilanu.

Svrha ovih poseta je bila procena postupanja i poštovanja prava zatvorenika, koja su zagantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), Zakonom br. 05/L-129 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija i međunarodnim standardima o pravima zatvorenika.

Fizičko zlostavljanje

Tokom poseta korektivnim i pritvorskim centrima i telefonskih kontakata sa zatvorenicama tokom 2020. godine, NMSM nije dobio verodostojne žalbe za fizičko zlostavljanje ili prekomernu upotrebu fizičke sile od strane korektivnih službenika. Uopšteno, NMSM je zabeležio dobru interaktivnu komunikaciju između zatvorenika i korektivnih službenika.

Incidenti između zatvorenika

Tokom izveštajnog perioda, uopšteno nije bilo ozbiljnijih incidenata između zatvorenika. NMSM je dobio izveštaje od Odeljenja za zdravstvo u zatvorima (u daljem tekstu: OZZ), koji se odnose na slučajeve kada su zatvorenici tražili medicinsku pomoć zbog telesnih povreda kao rezultat sukoba između zatvorenika. Tokom poseta i putem zvanične komunikacije sa nadležnim organima, NMSM je primetio da su ovi incidenti evidentirani u odgovarajućim obrascima i drugim administrativnim dokumentima, kao i u odgovarajućim protokolima zdravstvenih jedinica. Štaviše, na osnovu zvaničnih obaveštenja i dokumentacije dobijenih od organa, Policija Kosova je u određenim slučajevima sprovedila istrage a sprovedene su i unutrašnje istrage, preduzete su disciplinske mere na osnovu nalaza disciplinskih komisija i preduzete su mere za obezbeđivanje fizičke bezbednosti zatvorenika.

Zbog COVID-19 i na osnovu poštovanja načela da se ne nanosi veća šteta, NMSM nije bio u stanju da uvek ide u korektivne ili pritvorske centre da proveri odgovarajuće činjenice u vezi sa ovim incidentima.

NMSM, visoko ceneći postupke medicinskog osoblja OZZ-a i drugih organa bezbednosti, a takođe putem ovog izveštaja, podseća organe o njihovoj obavezi da spreče nasilje između zatvorenika, za koje su oni odgovorni.

Ova odgovornost uključuje obavezu brige i usvajanja preventivnih mera radi smanjenja rizika od nasilja i zaštite najugroženijih zatvorenika. NMSM je, na osnovu informacija prikupljenih tokom 2020. godine, primetio da su odnosi između zatvorenika uglavnom dobri i da među njima ne postoji klima napetosti, a incidenti između zatvorenika ne čine glavni problem ni za korektivne, niti za pritvorske centre.

Uslovi smeštaja u korektivnim i pritvorskim centrima

Član 3. Zakona br. 05/L-129 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija izričito propisuje: „*Prostorija u kojoj živi i radi osuđeno lice treba da budu dovoljno prostrane, tako da svako osuđeno lice ima na raspolaganju najmanje osam (8) kvadratnih metara prostora za pojedinačnu ćeliju i četiri (4) kvadratnih metara za osuđenike u zajedničkim ćelijama, i dovoljno prirodno i veštačko osvetljenje za rad i čitanje, kao i grejanje i ventilaciju.*”

Tokom izveštajnog perioda, zbog situacije sa COVID-19, NMSM nije bio u mogućnosti da sprovodi opšte posete koje bi uključivale procenu uslova smeštaja zatvorenika u svakom korektivnom i pritvorskom centru, koji je posetio, izuzev u nekim od njih.

Tokom posete **Korektivnom centru za žene u Lipljanu**, dana 1. decembra 2020. godine, NMSM je primetio da su uslovi smeštaja na zadovoljavajućem nivou u pogledu životnog prostora, prirodnog i veštačkog osvetljenja, kao i čistoće. NMSM je ocenio da su uslovi

smeštaja u ovom centru u skladu sa odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i standardima KSM-a.¹⁹⁸

Tokom posete **Korektivnom centru u Dubravi**, NMSM je primetio da je kontrolna soba obnovljena, izvršena su neka delimična renoviranja u bolnici, ali ne zadovoljavajućeg kvaliteta. Započela je i obnova kuhinje, a sve poslove obavljaju zatvorenici. Dana 1. decembra 2020. godine, NMSM je službenim dopisom zatražio od KSK-a informacije o tome da li je bilo obnova tokom 2020. godine u korektivnim i pritvorskim centrima i da li je bilo procena da li obnove treba izvršiti u određenim korektivnim i pritvorskim centrima, kako bi fizički uslovi bili u skladu sa nacionalnim i međunarodnim standardima.

Dana 7. decembra 2020. godine, KSK je obavestio NMSM da se, tokom 2020. godine, zbog COVID-19 i zbog smanjenja budžeta, naišlo na poteškoće u izvođenju renoviranja u korektivnim i pritvorskim centrima, posebno onima koji su stare gradnje. Dalje je u ovom saopštenju naglašeno da su, uprkos poteškoćama, sprovedeni sledeći projekti: u Korektivnom centru u Dubravi obnovljena je kuhinja, obnovljen krov kontrolne sobe, postavljen bojler, izgrađena živinska farma.

Tokom posete **Korektivnom centru za maloletnike u Lipljanu**, NMSM je primetio da se obnova bloka A bliži kraju, a obnovljeni su i drugi blokovi. Prema saopštenju iz direkcije ovog centra, obnova podrazumeva stvaranje soba za maloletnike sa posebnim potrebama, rekreacionih sala, kuhinja itd.

U **Korektivnom centru u Smrekovnici** je obnovljena kuhinja i postavljena rasveta. Međutim, preporuka NMSM je da se u ovom korektivnom centru obnovi krov odeljenja na kome su smešteni osuđenici, jer je tokom posete primećeno da kaplje voda, koja još uvek nije sprovedena. Ova preporuka je upućena Ministarstvu pravde putem Izveštaja sa preporukama za posetu ovom centru u 2019. godini.¹⁹⁹

U **zatvoru visoke bezbednosti** je u toku sanacija oštećenih sportskih terena i podova. U nekim korektivnim centrima su takođe postavljene bezbednosne kamere (završen projekat).

Krajem 2020. godine, KSK je objavila saopštenje za javnost²⁰⁰, u kome se navodi da su korektivni i pritvorski centri počeli da se snabdevaju kvalitetnim dušecima, jastucima i ćebadima protiv vatre, jer su trenutni stari i nisu zadovoljavali standarde ZIKS-a za smeštaj zatvorenika. NMSM je putem izveštaja sa preporukama preporučio Ministarstvu pravde da što pre otkloni ovaj nedostatak. Stoga NMSM pozdravlja evitiranje ovog ozbiljnog nedostatka od strane nadležnih organa.

¹⁹⁸ Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Prostori za smestaj zatvorenika u zatvorima, objavljeno dana 15. decembra 2015. godine. Za više informacija pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806cc449>

¹⁹⁹ MKPT, Izveštaj sa preporuka o poseti Korektivnom centru u Smrekovnici. Za više informacija pogledajte na: <https://www.oik-rks.org/2019/05/21/raport-i-mkpt-per-viziten-ne-qendren-korrektuese-ne-smrekonice/>

²⁰⁰ Korektivna služba Kosova, pogledajte na: <https://www.facebook.com/SherbimiKorrektuesiKosoves>.

Prenatranost

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je primetio da prenatranost nije glavni problem za korektivne ili pritvorske centre. U retkim slučajevima primećena je vrlo simbolična prenatranost u periodima kada je bilo renoviranja u određenim paviljonima, ali to je izbegnuto bez većih odlaganja.

Poverljivost medicinskih usluga

Poverljivost medicinskih usluga se predviđa SOP-om²⁰¹, usvojenog od strane Ministarstva zdravstva, putem ZIKS-a²⁰² i Administrativnim uputstvom o kućnom redu u korektivnim centrima²⁰³, kao i odgovarajućim međunarodnim aktima o pravima zatvorenika²⁰⁴. Tokom ovog izveštajnog perioda, NMSM, na osnovu intervjua obavljenih sa zatvorenicima i zdravstvenim osobljem, utvrđuje da se uglavnom ove zdravstvene usluge pružaju pod uslovima koji poštuju poverljivost, odnosno pružaju se bez prisustva korekcionih službenika, osim u slučajevima kada njihovo prisustvo zahteva lekar. Dok samo medicinsko osoblje ima pristup zdravstvenom dosijeu zatvorenika.

Osoblje korekcionih i pritvorskih centara

NMSM je, kroz izveštaje sa preporukama iz poseta korekcionim i pritvorskim centrima u 2019. godini a i ranije, preporučio nadležnim organima da, prema proceni i potrebi, angažuju dodatno korekciono osoblje i socijalne radnike, jer je predočen nedostatak korekcionih službenika. Takođe, prosečna starost i razne bolesti određenih korekcionih službenika bili su glavni problem za KSK.

Tokom izveštajnog perioda, korekциони centri i zatvori suočili su se sa dodatnim opterećenjem jer su određeni korekциони službenici bili pozitivni na COVID-19, ali i na dodatna angažovanja zbog ove pandemije. Na osnovu informacija koje je dostavio KSK, tokom izveštajnog perioda do sada je testirano ukupno 277 korekcionih službenika, od kojih su 93 bili pozitivni.

Postupak za podnošenje žalbi u korekcionim i pritvorskim centrima

Efektivni sistem podnošenja žalbi osnovna je garancija protiv zlostavljanja u zatvorima i pritvorskim centrima. Osobe smeštene u ovim centrima treba da imaju mogućnost da ulože žalbu u zatvoru ili pritvorskom centru gde su smešteni i da im se omogući poverljiv pristup odgovarajućim organima. Član 91. ZIKS-a detaljno utvrđuje postupak prema kojem pritvorenci i osuđenici mogu da se obrate žalbom ili molbom direktoru određene institucije

²⁰¹ Standardni operativni postupci, tačka 11. vidi kod:

<https://msh.rks.gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standarde-te-Veprimit-n%C3%AB-DShB.pdf/>

²⁰² Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 49.

²⁰³ Administrativno uputstvo o kućnom redu u korekcionim institucijama, član 25, stav 3.

²⁰⁴ Mandelina pravila, Evropska pravila zatvora, Standardi KPT-a i pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode.

KSK-a. Tokom izveštajnog perioda, NMSM nije primio verodostojne žalbe zatvorenika na neodgovaranje nadležnih organa KSK-a na njihove žalbe i zahteve. Pored NMSM-a, zatvorenici mogu da se obrate žalbama i nevladinim organizacijama koje posećuju mesta lišenja slobode, u skladu sa sporazumom koji imaju sa dotičnim ministarstvom.

Žalbe protiv Panela za uslovni otpust

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je primio žalbe osuđenih, podnete protiv Panela za uslovni otpust (u daljem tekstu: PUO), zbog nedostavljanja rešenja osuđenim licima koja su podnela zahtev i čiji je predmet razmotrio ovaj organ. Ove žalbe su primljene početkom 2020. godine. Što se tiče ovih žalbi, NMSM je, u zavisnosti od primljenih žalbi, zatražio je dodatne informacije od PUO-a i preporučio PUO-u da ispuni svoje obaveze prema podnosiocima zahteva za uslovni otpust, koje proizilaze iz Uredbe o organizovanju i rad PUO-a. Situacija se znatno popravila kada je PUO počeo da dostavi redovna obaveštenja i rešenja svim korekcionim centrima. NMSM kasnije nije primio nijednu žalbu u vezi sa gore pomenutim pitanjem.

Zatim, NMSM je primio žalbe zatvorenika zbog toga što nisu bili razmotreni njihovi zahtevi za uslovni otpust, jer su PUO i druge institucije bile podložne merama ograničenja zbog pandemije i rada sa ograničenim brojem osoblja.

Na osnovu statistike koju je dostavio PUO, tokom izveštajnog perioda, PUO je od 1. januara 2020. godine do 30. novembra 2020. godine održao 46 ročišta, razmatrao 679 zahteva za uslovni otpust, odobrio 264 zahteva za uslovni otpust, odbio 366 zahteva, dok je u 32 slučaja zaustavljen postupak razmatranja uslovnog otpusta zbog prevremenog puštanja na slobodu od strane sudova, u 15 slučajeva su zahtevi odbijeni, a 2 zahteva su obustavljena. Na osnovu zvaničnih informacija koje je dostavio e KSK, tokom izveštajnog perioda, 294 osuđena lica su dobila prevremeni otpust.

Centar za tražioce azila

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je 31. januara 2020. godine, posetio Centar za tražioce azila, gde su od direktora centra dobili informacije da se suočavaju sa većim prilivom azilanata nego ranije. Tokom ove posete, NMSM nije primio nijednu žalbu za fizičko zlostavljanje, niti ponašanje službenika centra, uključujući službenike bezbednosti, što bi bilo suprotno poštovanju dostojanstva azilanata, i nepoštovanju njihovih osnovnih prava, koji su zagarantovani Zakonom o azilu²⁰⁵.

Tokom izveštajnog perioda, došlo je do povećanja broja azilanata koji traže azil u Republici Kosovo. S tim u vezi, NMSM je 7. decembra 2020. godine, putem zvanične e-pošte, zatražio informacije od DDAM-a o situaciji tokom izveštajnog perioda. Dana 17. decembra 2020.

²⁰⁵ Zakon br. 06 / L-026 o azilu, član 26.

godine, DDAM je obavestio NMSM da su 2020. godine u Republici Kosovo 1.362 osobe zatražile azil, koje su smeštene u odgovarajuće institucije.

Uslovi smeštaja u Centru za tražioce azila u Maguri i dalje su od visokog standarda. Takođe, u ovom centru postoje odgovarajući prostori za boravak dece, kutak za igre unutra i van na dvorištu. Prema obaveštenjima DDAM-a, i tokom 2020. godine, tražiocima azila pružane su razne usluge, kao što su: medicinske usluge iz javnih zdravstvenih institucija na Kosovu, dok psihološke usluge je pružao Kosovski centar za rehabilitaciju preživelih torture, i pružani su kursevi i obuka za tražioce azila, rekviziti i socijalna pomoć od strane Ministarstva rada i socijalne zaštite.

Upravljanje situacijom tokom pandemije COVID-19

Prema obaveštenju DDAM-a, pre nego što su se pojavili slučajevi COVID-19 u zemlji, preduzete su potrebne mere u saradnji sa nadležnim organima i nekim međunarodnim organizacijama. Sve mere su preduzete u skladu sa odlukama vlade Republike Kosovo i nadležnih zdravstvenih organa. Ove mere se uglavnom odnose na ograničenje slobode kretanja. Uputstva za sprečavanje COVID-19, koje je izdalo Ministarstvo zdravstva, prevedene su na različite jezike i upućeni su podnosiocima da se pridržavaju pravila protiv COVID-19. Takođe, azilantima je pruženo i psihološko i pravno savetovanje preko interneta.

Besplatna pravna pomoć

Besplatnu pravnu pomoć, kao osnovno pravo, i dalje pruža NVO CRPK (Civil Rights Program Kosovo). Pored Ombudsmana, pristup je zagarantovan i međunarodnim organizacijama kao što su: UNHCR, KPT, Međunarodni crveni krst i domaće nevladine organizacije prema sporazumu.

Centar za zadržavanje stranaca

Dana 30. januara 2020. godine, NMSM je posetio Centar za zadržavanje stranaca gde je u vreme posete bila samo 1 osoba (državljanin Republike Kosovo). NMSM je obavio intervju sa osobom u zadržavanju i nije bilo žalbi na postupanje organa ili druga prava zagarantovana važećim zakonodavstvom.

Tokom izveštajnog perioda, ovaj centar, iako namenjen smeštaju osoba koje moraju prinudno da napuste teritoriju Republike Kosovo, korišćen je tokom COVID-19 kao objekat za karantin stranaca.

Praćenje operacija prinudnog povratka preko avio-kompanija

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je pratio na međunarodnom aerodromu u Prištini dve operacije prinudnog povratka državljana Republike Kosovo od strane švajcarskih organa. Ovo praćenje se zasniva na Memorandumu o razumevanju koji su potpisali IO i Švajcarska

nacionalna komisija za sprečavanje torture²⁰⁶. Tokom praćenja dotičnih operacija, NMSM je primetio da su policijske vlasti Republike Kosovo postupale sa prinudnim povratnicima ljudski i korektno. Pored toga, NMSM je naišao na punu saradnju Policije Kosova tokom sprovođenja ovih operacija.

Institucije za mentalno zdravlje

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je posetio Kosovski institut za forenzičku psihijatriju (KIFP), Odeljenje hitne i intenzivne psihijatrijske nege Psihijatrijske klinike (OHIPNOK), Centra i rehabilitaciju hroničnih i psihijatrijskih bolesnika u Štimlju (CIRHPB), Specijalni institut u Štimlju, Dom sa osnovom na zajednicu u Štimlju, Dom za decu sa mentalnim ograničenim sposobnostima u Štimlju i Domovi za stare i bez porodične brige, u Đurakovcu i u Skenderaju.

Svrha poseta bila je procena stanja dotičnih institucija, upravljanje situacijom tokom pandemije, napredak nadležnih organa u primeni preporuka NMSM-a, dostavljenih kroz ranije izveštaje sa preporukama. Zbog situacije sa pandemijom i načela nenanošenja veće štete, NMSM nije posetio druge institucije za mentalno zdravlje. Međutim, NMSM je zatražio izveštaje od ovih institucija sa fokusom na kapacitete, incidente, aktivnosti a posebno na izazove tokom COVID-19.

Kosovski institut za forenzičku psihijatriju

Kosovski institut za forenzičku psihijatriju (KIFP) otvoren je u avgustu 2014. godine. Trenutno je pod upravom Univerzitetske kliničke bolničke službe Kosova (UKBSK). U skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju, KIFP je organizaciona jedinica UKBSK-a i prema važećem zakonu pruža usluge na tercijarnom nivou za celu zemlju. U KIFP-u se smeste lica koja su počinila krivično delo u stanju mentalne nesposobnosti ili znatno smanjene mentalne sposobnosti, koja podležu nalogu nadležnog suda za obavezno psihijatrijsko lečenje²⁰⁷, kao i lica koje podležu nalogu suda za psihijatrijsku procenu sa zadržavanjem u zdravstvenoj instituciji.²⁰⁸

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je posetio KIFP samo jednom, kao ishod smanjenja metodologije poseta (to nije bila poseta za opštu procenu, nego *ad hoc*, i razmatrala određena pitanja) zbog pandemije COVID-19.

Kapaciteti ove institucije je 36 ležaja (po 12 ležaja za svako odeljenje). KIFP se sastoji od Odeljenja A (prijem/ pacijenti koji ne ležu), Odeljenja B (obavezno psihijatrijsko lečenje), Odeljenja C (psihijatrijska veštačenja) i Odeljenja D (za resocijalizaciju). Ministarstvo

²⁰⁶Memorandum o razumevanju između Institucije Ombudsmana i Švajcarske nacionalne komisije za sprečavanje torture za praćenje operacija prinudnog povratka, potpisan 24. aprila 2019. godine. Više informacija potražite na: <https://www.oik-rks.org/2019/04/25/nenshkruhet-memorandum-i-mirekuptimit-ne-mes-te-zvices-dhe-kosoves-per-parandalim-te-tortures-dhe-monitorim-te-perbashket-te-operacioneve-te-kthimit-me-force/>

²⁰⁷ Krivični zakonik Kosova, član 89.

²⁰⁸ Zakon o krivičnom postupku Kosova, član 508, stav 4.

zdravstva, odnosno Univerzitetska bolnica klinička služba Kosova (UBKSK) odgovorno je za odeljenja A, B i D, dok je Korekciona služba odgovorna za upravljanje i bezbednost na odeljenju C.

U odeljenju B smešteni su pacijenti kojima je sud izrekao meru obaveznog psihijatrijskog lečenja sa zadržavanjem u instituciji. U vreme posete NMSM-a, 14 pacijenata sa otvorenom istorijom bilo je prisutno na KIFP-u, od kojih su 3 bili na terapijskom vikendu. Prema informacijama osoblja, na listi čekanja za odeljenje B nalaze se 7 pacijenata. Prema upravicima institucije, broj ležajeva nije dovoljan za celu zemlju.

Prema tvrdnjama direktora, dodatni problem predstavlja i nepromena mere od strane nadležnog suda za 4 slučaja, kojima je je sud nastavio boravak u KIFP-u, uprkos postizanju ciljeva lečenja tih slučajeva. U tom pravcu, NMSM primećuje da u smislu zaštite osnovnih ljudskih prava prema međunarodnim i nacionalnim standardima, nadležni sudovi trebalo bi da ponovo razmatraju odluke o obaveznom psihijatrijskom lečenju²⁰⁹.

U odeljenju C smešteni su pacijenti koje dolaze iz KCK-a, koji su ili pritvoreni kada sud zahteva procenu njihovog mentalnog stanja (psihijatrijsko veštačenje) ili su osuđeni i koji se dovode iz zatvora na lečenje. U vreme posete NMSM-u bilo je prisutno 10 slučajeva, od kojih 7 pritvorenih muškaraca i 3 žene. U ovom odeljenju ima mesta za samo dve kategorije, a postoje zahtevi i za maloletne zatvorenike, ali ne mogu biti primljeni dok se ne oslobode mesta u odeljenju gde su smeštene žene zatvorenici.

Unutar KIFP-a postoji i Odeljenje D – resocijalizacija. U vreme posete od strane NMSM-a bilo je prisutno 16 slučajeva sa otvorenom istorijom, gde su 6 njih bili u terapijskim vikendima. Službeni kapacitet odeljenja je 12 ležaja, stoga ovo stanje predstavlja simboličnu pretrpanost, koju bi nadležni organi trebali da uklone.

Takođe, izazov za pravilan rad institucije je tretman osoba koje koji su korisnici narkotičnih supstanci, jer Klinika za psihijatriju ima samo jedno odeljenje za osobe zavisne od droga..

Uslovi smeštaja pacijenta

Materijalni uslovi u KIFP-u su uglavnom dobri, sobe imaju po dva ležaja, pacijenti imaju pristup prirodnom svetlu, ventilaciji, a alarmni sistem je dostupan pacijentima. Sobe pacijenata imaju ormariće, ali su oštećeni i ne mogu se zatvoriti. Takođe ima prostora za svakodnevni život opremljen stolicama, televizorom, igrama (šah) i odgovarajući prostor za kuhinju. Tokom posete, NMSM je primetio da nema sistema kablovske televizije.

Tretman i aktivnosti

²⁰⁹ Krivični zakonik Republike Kosova, član 89. stav 2. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 176. Zakon o mentalnom zdravlju, član 24. Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen u 2016, stav 101. Više informacija: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

U KIFP-u, pored procene, tretmana lekovima, pruža se i psihosocijalni tretman. Tokom izveštajnog perioda, snabdevanje lekovima nije bilo dobro. Prema tome članovi porodice pacijenata često su prinuđeni da ih kupuju. Nedostaje potrošni materijal, rukavice, maske i sredstva za dezinfekciju.

Psihosocijalni tretman se sastoji od aktivnosti kao što su: igre, gledanje televizije, crtanje, svakodnevni izlasci unutar institucije (na šetalištu KIFP-a), individualne sesije sa psihologom itd. Raspored dnevnih aktivnosti postavljen je na vidnim mestima, ali ovaj raspored je jedinstven i ne postoje pojedinačni planovi aktivnosti za pacijente.

Zbog izbijanja pandemije COVID-19 i na osnovu odluka organa koji predviđaju mere za sprečavanje COVID-19, smanjene su grupne aktivnosti, vršena su 4 izlaska sa osobljem van institucija, dok su porodične posete obustavljene. Tokom pandemije povećao se broj telefonskih poziva preko socijalnog radnika.

Odeljenje hitne pomoći i intenzivne psihijatrijske nege

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je 5. marta, 17. avgusta i 2. decembra 2020. godine posetio Odeljenje hitne pomoći i intenzivne psihijatrijske nege (u daljem tekstu: OHPIP), koje radi u okviru Psihijatrijske klinike Univerzitetskog kliničkog centra Kosova.

OHPIP je zatvorena jedinica i deluje u okviru psihijatrijske klinike. Starost pacijenata smeštenih u ovom odeljenju je obično od 16-65 godina. U ovom odeljenju se leče slučajevi različitih psihotičnih poremećaja, bipolarnih poremećaja i poremećaja ličnosti, koji se ne mogu lečiti u drugim odeljenjima. Ovo odeljenje je jedino na celoj teritoriji Kosova. U drugim regionalnim bolnicama psihijatrijska odeljenja nemaju posebne prostorije za tretman hitnih slučajeva. Takvi slučajevi sa celog Kosova se šalju u odeljenju HPIP-a Psihijatrijske klinike u Prištini. NMSM smatra da bi psihijatrijska odeljenja u drugim regionalnim bolnicama trebalo da aktiviraju posebne prostorije za tretman hitnih slučajeva. NMSM je, preko izveštaja sa preporukama iz 2018. godine, preporučio nadležnim organima aktiviranje ovih posebnih prostorija za tretman hitnih slučajeva²¹⁰.

Uslovi smeštaja u OHPIP-u

Kapacitet ovog odeljenja je 14 ležajeva, podeljenih u dva krila: 7 kreveta za muškarce i 7 kreveta za žene. NMSM je primetio da zidovi ima dosta vremena da nisu ofarbani, neki prozori su popucali, prozori imaju metalne rešetke, a u kupatilima ima vlage. Prostorije soba nemaju ukrase, postoje neke slike na zidovima dnevne sobe i u trpezariji. Odeljenje ima četiri samice, od kojih dve ne rade i imaju neadekvatne duške. Izolacione sobe udaljene su od

²¹⁰ MKPT, Izveštaj sa preporukama za posetu Psihijatrijskoj klinici u Prištini, objavljen 26. oktobra 2018. godine. Pogledajte: <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-klinikene-pskiatrike-ne-qkuk/>.

zdravstvenog osoblja, a dugme za alarm ne radi. NMSM smatra da bi u odeljenju OHPIP-a Psihijatrijske klinike treba da se vrše renoviranja i to što je pre moguće.

NMSM nije primio nijednu žalbu pacijenata za fizičko zlostavljanje ili loše ponašanje osoblja koje bi vređalo ljudsko dostojanstvo pacijenta.

Sredstva za ograničenje

Odeljenje ne koristi mehaničko ograničenje, već samo ono farmakološko kao i meru izolacije. NMSM smatra da sve dok odeljenje koristi meru izolacije, ova mera ograničenje treba da podleže detaljnoj politici za pacijente koji se smeste u izolacionu sobu, koja treba da sadrži informacije o situacijama u kojima se izolacija može koristiti, postavljeni specifični ciljevi, trajanje i potreba za redovnim preispitivanjem odluke o izolaciji, postojanje istinskih ljudskih kontakata, potreba da osoblje bude posebno oprezno.

Svaki slučaj upotrebe fizičkog ograničenja pacijenta (ručna kontrola, upotreba instrumenata za fizičko ograničenje, izolacija) mora biti evidentiran u posebnom registru stvoren za tu svrhu (kao i u dosijeu pacijenta). Podaci moraju sadržati vreme kada je mera počela i završena, okolnosti slučaja, razloge za primenu ove mere, ime lekara koji je odobrio takvu meru i podatke o bilo kakvoj povredi nanesej pacijentu ili osoblju. NMSM je primetio da odeljenje nema poseban registar za lica smeštena u izolaciji. Stoga NMSM utvrđuje da preporuka za uspostavljanje takvog registra još uvek nije sprovedena, a koja je putem izveštaja sa preporukama objavljenim 26. oktobra 2018. godine dostavljena nadležnim organima.²¹¹

Osoblje

NMSM je primetio da što se tiče osoblja OHPIP, pre pojave COVID-19, imao je 15 bolničara i glavnu medicinsku sestru. Ali pojavom pandemije COVID-19, osoblje je bilo primorano da se premesti na odeljenja gde se tretiraju pacijenti sa COVID-19, što predstavlja ozbiljan izazov za ovo odeljenje, jer su sada samo 3 bolničara u smeni.

NMSM podstiče nadležne organe da, koliko je to moguće, bolničari obučeni za kategoriju osoba sa mentalnim bolestima ne budu premešteni na druga odeljenja, već treba da budu dostupni pacijentima u OHPIP-u. Nedostatak socijalnog radnika takođe predstavlja problem ovom odeljenju. NMSM se, kroz izveštaj sa preporukama objavljenim 26. oktobra 2018. godine, bavio se pitanjem nedostatka socijalnih radnika i preporučio nadležnim organima da povećaju broj osoblja, prema proceni potreba, međutim ova preporuka još uvek nije sprovedena. Tokom poseta, NMSM je primio žalbe osoblja u vezi sa uslovima rada i opasnošću sa kojom se suočavaju u svakodnevnom radu. NMSM smatra da nisu ispunjene sve potrebe tima i multidisciplinskog rada. Takođe, NMSM smatra da je veoma važno obezbediti stalnu stručnu obuku za upravljanje slučajevima sa hroničnim psihijatrijskim bolestima.

²¹¹ Ibidem.

Bezbednost u odeljenju pruža privatna bezbednost, koju čine dve osobe. Iako intervencija u incidentima nije bezbednosni zadatak, medicinsko osoblje ih je nekoliko puta pozvalo da intervenišu. NMSM smatra da je neophodno da osoblje raspoređeno na zadatke povezane sa bezbednošću u psihijatrijskoj instituciji bude pažljivo izabrano i završe odgovarajuću obuku pre preuzimanja svojih dužnosti. Takođe bi trebalo da budu pod strogim nadzorom u izvršavanju svojih dužnosti i da se pokoravaju autoritetu kvalifikovanog medicinskog osoblja.

Tretman i aktivnosti na odeljenju OHPIP

Tokom poseta ovom odeljenju, NMSM je primetio da je psihofarmakološki tretman glavni tretman koji se pruža pacijentima. Snabdevanje lekovima trenutno je na zadovoljavajućem nivou. Ipak, NMSM je primetio da psihosocijalne aktivnosti nisu dovoljne. Takođe, nedostaje multidisciplinski tim, kao što su: psiholog, socijalni radnik, radni terapeut i individualni plan tretmana. NMSM smatra da bi vlasti i institucije trebalo da obezbede neophodnu raznolikost psihosocijalnih profesionalaca kao preduslov za odgovarajući tretman pacijenata.

NMSM je obavešten da pacijente ovde uglavnom dovode članovi porodice ili policija i to su pacijenti koji su smešteni protiv njihove volje. Postoje i slučajevi kada se pacijenti dovode odlukom suda. Prema upravi, nakon prijema pacijenta, sledećeg dana se vrši procena njegovog/ njenog zdravstvenog stanja od strane odgovarajuće lekarske komisije.

Članovi 22. i 23. Zakona o mentalnom zdravlju regulišu pitanje prinudnog prijema bez sudske odluke, koja obavezuje zdravstvenu instituciju da obavesti nadležni sud.

NMSM je tokom izveštajnog perioda, ali i tokom prethodnih poseta, primetio da se ovaj pravni kriterijum ne primenjuje, odnosno nadležni sud se ne obaveštava kako to predviđa zakon. Štaviše, ova neprimena zakona nastavlja se godinama i, osim NMSM-u, ovo stanje sa zabrinutošću potvrdio i KPT u izveštaju o poseti na Kosovu 2007., 2010. godine i u izveštaju o poseti na Kosovu 2015. godine²¹². U svim ovim izveštajima ovaj komitet je izrazio ozbiljnu zabrinutost zbog neprimene odgovarajućeg zakona po ovom pitanju.

U vezi sa ovim pitanjem, NMSM je 2. decembra 2020. godine ponovo uputio zahtev za dodatne informacije Pravnoj kancelariji MZ-a, da li je ovo stanje uklonjeno i ukoliko je ovo ministarstvo je preduzelo bilo kakve mere da usvoji gore pomenute podzakonske akte.

²¹²Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Izveštaj o poseti Kosovu 2007. godine, stav 131, objavljen 2009. godine. Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Izveštaj o poseti Kosovu 2007. godine, stav 131, objavljen 2009. godine. Pogledajte na: <https://rm.coe.int/168069727c>. Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Izveštaj o poseti Kosovu 2010. godine, stav 88, objavljen 2011. godine. Pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806972c7>. Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, stav 111, objavljen 2016. godine. Pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

Režim na odeljenju

Pacijenti na odeljenju tokom dana podležu svakodnevnoj rutini koja se sastoji od aktivnosti kao što su: šetnja napolju (dva sata dnevno, ali pacijenti mogu da ostanu i duže), gledanje televizije, ishrana, izlazak u dvorište.

Kontakt sa spoljnim svetom

Zbog pojave pandemije COVID-19 i na osnovu odluka vlasti koje predviđaju mere za sprečavanje COVID-19, porodične posete su obustavljene, osim u vrlo specifičnim slučajevima, a to su posete od 5 minuta u distanci, ali to se dešavalo vrlo retko. Tokom pandemije povećao se broj telefonskih poziva. Standardi Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja o nehotičnom lečenju ističu da je kontakt pacijenta sa spoljnim svetom od suštinske važnosti ne samo u smislu sprečavanja zlostavljanja, već i sa terapijske tačke gledišta.

Pacijenti bi trebalo da budu u mogućnosti da šalju i primaju poštu, da imaju pristup telefonu i da budu posećeni od porodice i prijatelja. Direktor klinike treba da ograničava izlazak i druge psihosocijalne aktivnosti, u skladu sa situacijom COVID-19 i sa preporukama nadležnih organa. Ovo ograničavanje ne treba da bude princip i treba da podleže povremenom preispitivanju.

Centra za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju

Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju (CIRHPB) radi u okviru UKBSK-a i pruža usluge 24 sata dnevno. CIRHPB je institucija otvorenog tipa, smešteni u ovom centru uglavnom se dijagnostikuju sa psihotičnim poremećajima, poput šizofrenije. Zvanični kapacitet smeštaja u ovoj instituciji je 60 osoba, dok u vreme posete NMSM-a bilo je smešteno 62 osobe.

Što se tiče uslova smeštaja, NMSM je primetio da je u CIRHPB renovirano Odeljenje A, gde su smeštene žene, dnevni boravak i ambulanta. NMSM uglavnom smatra da su sada uslovi smeštaja u ovoj instituciji od visokog standarda.

U prvim mesecima pandemije, na osnovu odluka nadležnih organa, ova institucija je donela odluku da zabrani posete van institucije (u kućama porodica smeštenih osoba), dok su porodične posete ovoj instituciji bile dozvoljene, poštujući zaštitne mere predviđene odlukama nadležnih organa.

Što se tiče osoblja, tokom izveštajnog perioda nije bilo smanjenja broja zaposlenih. Raspoloživo osoblje je zadovoljavajuće za suočavanje sa svakodnevnom poslom, ali su potrebni još i: radni terapeut, vozač hitne pomoći, radnik za spoljno održavanje i kuvar.

Tokom posete, NMSM je dobio informacije od direktora da je rehabilitovano 10 smeštenih osoba i uz podršku porodice mogu se integrisati u porodicu i zajednicu. Na osnovu tvrdnje direktora, podneti su zahtevi centrima za mentalno zdravlje na opštinskom nivou da ovi smešteni nastave dalji tretman u tim centrima a da nastave da žive u svojim porodicama.

Šestorica njih premešteni su na dalji boravak u svojim porodicama s obzirom da im je zdravstveno stanje poboljšavano. Problem je nespремnost porodica da prime smeštene za koje se smatra da im je poboljšano zdravstveno stanje.

Tokom posete, NMSM je primetio da još uvek nije sprovedena preporuka NMSM-a za uspostavljanje jedinice za rehabilitaciju-osposobljavanje, koja je veoma važna u terapijskom i rehabilitacionom smislu smeštenih. Čak i kroz ovaj izveštaj, NMSM ponovo zahteva od nadležnih organa da preduzmu potrebne mere za uspostavljanje ove jedinice.

Što se tiče psihosocijalnih aktivnosti, NMSM je primetio da su pre pandemije posete obavljane van institucije, odnosno izlasci u grad, dva puta nedeljno, u grupama od 2-3 pacijenta. Tokom pandemije izlasci su bili ograničeni, u skladu sa merama NIJK-A i MZ-a.

Dana 15. septembra 2020. godine, putem e-maila, IO je zatražio informacije od MZ-a o statusu primene preporuka koje je NMSM dostavio.. Dana 9. decembra 2020. godine, NMSM je dobio odgovor u kome se, vezano za Zakon o mentalnom zdravlju, navodi da je osnovana radna grupa za izradu koncept dokumenta za Zakon o mentalnom zdravlju.

Domovi za integraciju u zajednicu (DIZ)

Tokom izveštajnog perioda, zbog pandemije COVID-19, NMSM nije uspeo da poseti ove institucije, zasnovano na principu nenanošenja veće štete i na osnovu činjenice da su smeštene starije osobe koje se kategorišu kao ugroženima. Međutim, NMSM je putem zvaničnih dopisa zatražio informacije o stanju svakog DIZ-a. Na osnovu informacija koje su dostavili domovi za integraciju u zajednicu (DIZ) u Prizrenu, Uroševcu, Mitrovici, Gnjilanu i Peći, ove institucije imaju kapacitet za 10 osoba i trenutno je ovaj broj popunjen. Međutim, uprkos zakonskoj i ustavnoj obavezi da se odgovori na zahteve Ombudsmana, NMSM nije primio izveštaj od DIZ-ova u Bresju i Glogovcu.

Prema dostavljenim izveštajima, u ovim institucijama nije bilo smeštenih zaraženih sa COVID-19 i nije prijavljen nedostatak potrebnog osoblja. Tokom izveštajnog perioda, DIZ-ovi su se pridržavali preporuka Odbora UKBSK za upravljanje situacijom sa COVID-19, prema kojima su u nekim fazama, bila ograničena određena prava, poput porodičnih poseta, šetnji i drugih aktivnosti van objekta.

Na osnovu dostavljenih izveštaja, u DIZ-ovima nisu prijavljeni incidenti, bilo napadi na osoblje ili incidenti između smeštenih.

Što se tiče snabdevanja u DIZ-ovima, gore pomenute institucije izveštavaju da postoje zadovoljavajuće zalihe hrane i nisu prijavili probleme sa grejanjem ili odećom. Takođe, nisu prijavljeni problemi sa snabdevanjem zaštitnim materijalom tokom pandemije ili nedostatkom osnovnih psihijatrijskih lekova, osim ostalih lekova koji nisu u ugovoru o snabdevanju, koji su obezbeđivani iz drugih budžetskih linija.

Specijalni institut u Štimlju

Tokom izveštajnog perioda, NMSM je posetio Specijalni institut u Štimlju (u daljem tekstu: SIŠ), 24. januara 2020. godine, dok je 14. decembra 2020. godine zatražio izveštaj o opštem stanju i različitim aspektima, koji se odnose na tretman smeštenih, zdravstvenu zaštitu, izazove sa kojima se suočava institucija, kao ishod COVID-19, psihosocijalne aktivnosti, porodične posete i one van institucija itd.

Što se tiče pandemije COVID-19, SIŠ je izvestio da su odluke i propisi za upravljanje pandemijom donete u skladu sa preporukama NIJK-a i drugim odlukama nadležnih organa za suzbijanje pandemije COVID-19. Takođe, u skladu sa ovim odlukama i preporukama, posete su prekinute i uspostavljen je štab za vanredne situacije u okviru institucije i odeljenja COVID-19 sa 8 ležajeva, sa odvojenim kupatilom i prostorom za poseban boravak.

Prema ovom izveštaju, u ovoj instituciji je tokom izveštajnog perioda 10 smeštenih zaraženo COVID-om19, dok su 2 još uvek pozitivni. Svi smešteni su testirani i testiranje se nastavlja u slučaju bilo kakve sumnje. Što se tiče snabdevanja zaštitnim materijalima protiv COVID-19, SIŠ je izvestio da postoji dobra zaliha zaštitnih materijala i lekova i da u tom pogledu nije bilo problema. SIŠ je takođe izvestio da postoji dobra zaliha hrane, odeće i grejanje 24 sata dnevno.

Institucija je dalje izvestila da je tokom izveštajnog perioda bilo 18 slučajeva samopovređivanja, nije bilo slučajeva samoubistva a ni fizičkih napada. U vezi sa psihosocijalnim aktivnostima, SIŠ je izvestio da se sprovode unutrašnje aktivnosti, dok su posete izvan institucije obustavljene.

Domovi zasnovani na zajednici

Zbog pandemije COVID-19, tokom izveštajnog perioda, NMSM nije posetio ove domove, osim Doma zasnovanog na zajednici u Štimlju. Uslovi smeštaja u ovoj instituciji su veoma dobri.

Međutim, NMSM je zatražio od upravnika domova zasnovanih na zajednici (DZZ) u Kamenici, Dečanu, Uroševcu, Vučitrnu, Lipljanu, Gračanici da dostavljaju svoje izveštaje o situaciji u tim domovima, posebno informacije u vezi sa kapacitetom i brojem smeštenih, zalihama lekova, psihosocijalnim aktivnostima, uslovima smeštaja, sistematskim lekarskim pregledima, eventualnim incidentima među smeštenima itd. Do sada je NMSM dobio izveštaje od DZZ-a u Uroševcu, Dečanu i Kamenici, dok od DZZ-a u Lipljanu i Vučitrnu nije dobio odgovor.

Zbog pandemije COVID-19, upravnici DZZ-a odlučili su da smešteni ne izlaze van institucije tokom celog vremena. Što se tiče porodičnih poseta, one su postale retke i uglavnom su vršene u distanci. Tokom ovog perioda vršene su samo neophodni lekarski pregledi. NMSM smatra da rukovodioci treba da ograniče prisustvo i druge psihosocijalne aktivnosti, u skladu sa

situacijom sa COVID-19 i preporukama nadležnih organa. Ovo ograničenje ni na koji način ne bi trebalo da nikako bude princip i trebalo bi da podleže povremenom preispitivanju.

Na osnovu dobijenih informacija, NMSM primećuje da tokom izveštajnog perioda ove institucije nisu prijavile slučajeve infekcije sa COVID-19.

Dom za decu sa mentalnim ograničenim sposobnostima- Štimlje

Domom za decu sa mentalnim ograničenim sposobnostima u Štimlju upravlja Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) i jedina je institucija otvorenog tipa koja smeštava decu sa mentalnim ograničenim sposobnostima i pruža 24časovne usluge. NMSM je primetio da je starost svih smeštenih više od 18 godina, osim u jednom slučaju koji ima 16 godina.

NMSM je tokom posete ovoj instituciji tokom izveštajnog perioda primetio da se sa smeštenima u ovoj instituciji postupa humano i nije primetio nikakve indikacije fizičkog ili mentalnog zlostavljanja smeštenih u ovoj instituciji.

Što se tiče porodičnih kontakata i porodičnih poseta, zbog pandemije COVID-19 bili su zabranjeni, osim u jednom konkretnom slučaju, kojem je omogućeno poseta van institucije. Radi veće bezbednosti smeštenih zbog pandemije, omogućeni su kontakti sa porodicama putem telefona. Tokom posete, NMSM je upoznat da nijedno osoblje ni smešteni nisu zaraženi COVID-om19 i da je od opštine dobijen zaštitni materijal za situaciju pandemije.

Domovi za stare i bez porodične brige

Dom za stare i bez porodične brige (DSBPB) u Prištini je institucija socijalnog karaktera i deluje u okviru MRSZ-a. Zvanični kapacitet ove institucije je 100 osoba. NMSM je bio obavešten od strane upravnika ove institucije da su trenutno u ovoj instituciji smeštene 67 osobe, 38 žena i 29 muškaraca.

Što se tiče osoblja, trenutno ima 53 zaposlenih, dok je 11 zaposlenih angažovano preko Kancelarije za zapošljavanje u pandemijsko vreme. Institucija je imala zaražene COVID-om19, ali nakon oporavka vratili su se na posao. Takođe, 4 radnice su angažovane od strane kompanije za čišćenje. Putem ovog izveštaja, šefica smatra da sadašnje osoblje je dovoljno u odnosu na broj smeštenih.

Zbog pandemije i na osnovu odluka nadležnih organa, institucija je izdala nekoliko pismenih preporuka kako bi se ispoštovale sve preporuke NIJZK-a, SZO-a, MZ-a i odluka vlade za zaštitu od COVID-19.

Poseta Domu za stare u Đurakovcu

Poseta Domu za stare i onih bez staranja, koji se nalazi u Đurakovcu, obavljena je 27. februara 2020. godine. Svrha posete bila je procena staranja smeštenih, uslova smeštaja, psihosocijalnih aktivnosti na raspolaganju itd. NMSM je obavešten da službeni kapacitet doma je 20 osoba, dok je trenutno bilo ukupno 18 starijih osoba (10 žena, 8 muškaraca).

Što se tiče infrastrukture i uslova smeštaja, NMSM je primetio da su u sobama smeštene po dve osobe, sobe gde su smeštene osobe su velike, sa dovoljno prirodnog svetla, opremljene dobrim ležajevima, pokrivačima i ličnim ormarima. Dnevne sobe imaju trpezariju za ishranu starijih, kao i televizijski aparat. NMSM je primetio da lift radi, što značajno olakšava kretanje starijih ljudi. Kupatila i toaleti bili su odvojeni za oba pola i čisti.

Medicinsku zaštitu pruža lekar opšte prakse koji ih posećuje dva puta nedeljno. Pregledi kod interniste ili bilo kog drugog specijalista uz uput lekara opšte prakse obavljaju se u centru porodične medicine ili u regionalnoj bolnici. Međutim, NMSM je primetio da nemaju psihologa i prostorije za usluge fizioterapije. Na raspolaganju institucije i starijih osoba su i ambulanta kola koja u velikoj meri olakšavaju rad medicinskom osoblju.

Što se tiče psihosocijalnih aktivnosti, NMSM je primetio da se šetnje za smeštene organizuju 5 puta godišnje van Đurakovca. Osim igre sa kartama, za smeštene ne postoje druge aktivnosti. Aktivnosti na otvorenom su obustavljene zbog pandemije.

Poseta Domu za stare i bez porodične brige u Skenderaju

NMSM je 11. februara 2020. Godine posetio ovaj dom pre početka pandemije. Tokom posete, NMSM je primetio da je u ovom domu smešteno 16 osoba, a službeni kapacitet je za 20 osobe. Smešteni su podeljeni u tri kategorije: stariji ljudi koji zavise od pomoći; poluzavisni; i nezavisni. Centar ima regionalni karakter i prima osobe iz Skenderaja, Glogovca, Vučitrna i Mitrovice.

U smislu infrastrukture, NMSM je primetio da postoje sobe za dve osobe, ali bilo je i soba, posebno zavisne kategorije, gde ih je bilo tri ili četiri osobe, uglavnom su sobe bile velike i sa dovoljno prirodnog svetla, dobrim ležajevima, pokrivačima i ličnim ormarima.

NMSM je primetio da se u dnevnoj sobi nalazio televizor, šah, a smeštenima je na raspolaganju bio i plastenik gde stariji mogu da se bave radnim aktivnostima. Institucija ima ambulanta kola za medicinske usluge i minibus za organizovanje šetnji. Takođe je vredno pomenuti i rad lifta, koji je imao pozitivan uticaj, jer su se smešteni osećali slobodni i bezbedni da izađu iz objekta.

Kupatila i toaleti su zajednički, čistoća je bila na nivou, nije bilo problema sa toplom vodom ili strujom. Takođe je primećeno dobro snabdevanje higijenskim materijalom.

Što se tiče zdravstvene zaštite i snabdevanja lekovima, nisu primećeni problemi. U okviru institucije nalazila se lekarska soba i apoteka, ali lekara nema. Medicinske usluge se dobijaju u centru porodične medicine. Takođe je primećeno odsustvo lekara i fizioterapeuta. Prema rečima upravnika doma, sredstva su dodeljena za izgradnju sale za fizioterapiju.

Upravnik institucije naglasio je da se o pitanju psihologa razgovaralo sa Centrom za socijalni rad, gde su tražili da psiholog iz CSR-a bude angažovan dva puta nedeljno u domu za stare.

VI. Međunarodna saradnja

VI. Međunarodna saradnja

Saradnja nacionalnih institucija za ljudska prava (NILjP), kao što je Ombudsman Republike Kosovo, sa međunarodnim mehanizmima za ljudska prava, osnovni je zahtev Pariskih principa²¹³, jer pored zaštite i promocije ljudskih prava, vladavine zakona i dobrog upravljanja na lokalnom nivou, oni takođe služe kao most u nadgledanju efikasne primene međunarodnih obaveza ljudskih prava koje proističu iz međunarodnih mehanizama i instrumenata koji su deo međunarodnog sistema ljudskih prava.

Zbog važnosti ovih institucija na međunarodnom nivou, Agenda 2030 Ujedinjenih nacija za održivi razvoj²¹⁴, kroz specifični cilj 16.A.1, obuhvata: „*Postojanje nezavisnih nacionalnih institucija za ljudska prava u skladu sa Pariskim principima*“²¹⁵. To je zbog činjenice, kako se navodi u Deklaraciji iz Meride²¹⁶: „*Ove institucije će pružiti važan okvir za sprovođenje specifičnih ciljeva održivog razvoja, kao i sprovođenje ovih ciljeva će doprineti ostvarivanju ljudskih prava.*“

Prošle godine, Venecijanska komisija usvojila je „*Principe za zaštitu i promociju institucija Ombudsmana*“, koji se nazivaju „*Venecijanski principi*“²¹⁷, koji predstavljaju skup međunarodno priznatih standarda za institucije Ombudsmana i koji su ekvivalentni sa Pariskim principima. A ove godine, u cilju jačanja pozicije institucija Ombudsmana širom sveta da izvršavaju svoj nezavisni mandat, Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 16. decembra 2020. godine usvojila rezoluciju o „*Ulozi institucija Ombudsmana i posrednika u promociji i zaštiti ljudskih prava, dobrog upravljanja i vladavine zakona*“²¹⁸, koji je veoma važan korak, što čini stvaranje globalnog standarda za ove institucije.

Institucija Ombudsmana (IO) Republike Kosova, kao nezavisna ustavna institucija za ljudska prava, i dalje je posvećena potpunom ostvarivanju međunarodnih obaveza i održavanju dobre saradnje sa raznim međunarodnim institucijama, u okviru kojih je ove godine, uprkos problemima izazvanim krizom sa globalnom pandemijom COVID-19, učestvovala u velikom broju međunarodnih sastanaka, navedenih u nastavku:

²¹³ Pariski principi su minimalni kriterijumi koje nacionalna institucija za ljudska prava mora imati kako bi se smatrala verodostojnom, nezavisnom i efikasnom na međunarodnoj areni.

²¹⁴ Agenda 2030 obuhvata 17 ciljeva održivog razvoja (COR). Oni su hitni pozivi na akciju za sve razvijene zemlje i zemlje u razvoju za globalno partnerstvo u njihovoj primeni. Ciljevi su prvenstveno usmereni na okončanje siromaštva i drugih lišenja kroz razvoj i preduzimanjem strateških postupaka koji poboljšavaju zdravlje, obrazovanje, smanjuju nejednakost i podstiču ekonomski rast. Skupština Republike Kosovo je 25. januara 2018. godine usvojila Rezoluciju o COR-ima.

²¹⁵ Agenda 2030 za održivi razvoj, cilj 16, dostupno na:

https://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRIndicators/SDG_Indicator_16a1_Metadata.pdf

²¹⁶ Deklaracija iz Meride o ulozi nacionalnih institucija za ljudska prava u sprovođenju Agende 2030 za održivi razvoj, član 12, dostupna na:

<https://nhri.ohchr.org/EN/ICC/InternationalConference/12IC/Background%20Information/Merida%20Declaration%20FINAL.pdf>

²¹⁷ 25. Venecijanski principi za institucije Ombudsmana, Venecijanska komisija,

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)005-e)

²¹⁸ Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Rezolucija o ulozi institucija Ombudsmana i posrednika u promociji i zaštiti ljudskih prava, dobrog upravljanja i vladavine zakona, 16. decembra 2020. godine, dostupno na: <https://undocs.org/en/A/RES/75/186>

Br .	Opis aktivnosti	Datum
1.	Međunarodni seminar povodom 20. godišnjice osnivanja Ombudsmana Tajlanda. Bangkok, Tajland.	10-15. februara 2020.
2.	Poseta radi razmene znanja i praksi u okviru projekta ENNHRI „Uloga NILJP-a u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama“. Belfast, Severna Irska.	18-20. februara 2020.
	Sastanci održani putem interneta	↓
3.	Obuka: „Uvod u Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i u Evropski sud za ljudska prava“.	13. aprila 2020.
4.	Vebinar o delovanju nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja tokom situacije sa COVID-om.	27. maja 2020.
5.	Sastanak o COVID-19 i ljudskim pravima u postkonfliktnim zemljama.	29. maja 2020.
6.	Regionalni sastanak o uticaju pandemije COVID-19 na ljudska prava.	11. juna 2020.
7.	Video konferencija o sudskim postupcima i standardima ljudskih prava.	18. juna 2020.
8.	TAIEX-ov sastanak o dobrim praksama u sprečavanju nasilja u porodici u smislu COVID-19.	24-25. juna 2020.
9.	Godišnji sastanak Komisije Saveta Evrope protiv rasizma i netolerancije (ECRI) sa organima jednakosti.	28-30. septembra 2020.
10 .	Akademija nacionalnih institucija za ljudska prava.	29. septembar- 29. oktobar 2020.
11 .	Vebinar: „Kako učiniti nacionalne institucije za ljudska prava jakim i efikasnim?“	8. septembra 2020.
12 .	Obuka preko interneta: Ljudska prava i zaštita manjina.	9-18. septembra 2020.
13 .	Vebinar: „Kako komunicirati o ljudskim pravima tokom pandemije COVID-19?“	27. septembra 2020

14	Seminar: „ <i>Socijalna marginalizacija programa nasilja nad ženama u situacijama prinudne izolacije, vanrednih okolnosti i restriktivnih mera</i> “.	5. oktobra 2020.
15	Sastanak Generalne skupštine EQUINET-a.	16. oktobra 2020.
16	Sedmi regionalni forum o vladavini zakona.	16-17. oktobra 2020.
17	Letnji program Akademije za mlade profesionalce, na temu: „ <i>Upravljanje održivim javnim razvojem</i> “ (virtuelni).	19-23. oktobra 2020.
18	12. međunarodna konferencija institucija Ombudsmana za oružane snage, na temu: „ <i>Uticao COVID-19 na institucije Ombudsmana za oružane snage</i> “.	26-30. oktobra 2020.
19	Vebinar o vođstvu ENNHRI-a.	9-10. novembra 2020.
20	Sastanak Generalne skupštine ENNHRI-a	16. novembra 2020.
21	Sesija obuke o zajedničkom upravljanju i socijalnim inovacijama za održivost.	19. novembra 2020.
22	Sastanak o COVID-19 i Ombudsmanu – dizanje protiv izazova pandemije.	24. novembra 2020.
23	Regionalna konferencija: „ <i>Pristup pravdi za žene žrtve i preživjele nasilja na zapadnom Balkanu i u Turskoj za vreme COVID-19</i> “.	26-27. novembra 2020.
24	Vebinar o interakciji sa mehanizmima Ujedinjenih nacija: Univerzalni periodični pregled.	1. decembra 2020
25	Godišnja konferencija ENNHRI-a	2. decembra 2020.
26	Vebinar: „ <i>Obavezna ljudska prava za neophodnu brigu</i> “.	2. decembra 2020.
27	Razmena znanja i dobrih praksi: „ <i>Sprovođenje mandata i funkcija NILjP-a u kontekstu COVID-19</i> “.	3. decembra 2020.

28	Godišnja konferencija GANHRI-ja, na temu: „Klimatske promene: uloga nacionalnih institucija za ljudska prava“.	4. decembra 2020.
29	Vebinar: „Ugovor o poslovanju i ljudskim pravima“.	9. decembra 2020.

Tabela: Učešće na međunarodnim sastancima

Saradnja sa kolegama i drugim međunarodnim organizacijama

IO posvećuje posebnu važnost saradnji sa kolegama i drugim međunarodnim organizacijama i mrežama za zaštitu ljudskih prava i stoga je posvećena angažovanju u različitim međunarodnim aktivnostima usmerenim na razmenu informacija i dobrih praksi u oblasti ljudskih prava i izgradnje kapaciteta. I ove godine, uprkos krizi koju je izazvala pandemija COVID-19, IO je učestvovao u nekoliko međunarodnih aktivnosti, od kojih se većina odvijala na internetu, a u nastavku ćemo spomenuti neke od najvažnijih.

Kao član Međunarodnog instituta Ombudsmana (IOI), IO ima priliku da se sastane sa drugim kolegama ne samo sa evropskog kontinenta, već i iz celog sveta. Kao ishod, ove godine je Ombudsman dobio poziv od Ombudsmana Tajlanda da učestvuje kao panelista na međunarodnom seminaru organizovanom povodom 20. godišnjice osnivanja ove institucije, održanog od 10.-15. februara 2020. godine. Centralna tema ovog seminara bila je „Budućnost institucije Ombudsmana u svetu koji se menja: tehnike prilagođavanja i saradnje“. Ombudsman Republike Kosovo je u svom govoru istakao ulogu institucije Ombudsmana u nekim aspektima ljudskih prava, što su izuzetno važne i aktuelne teme u svetu u kojem živimo, kao što su: uloga NILJP-a u inicijativama za ispunjavanje standarda međunarodnog prava o ljudskim pravima, stvaranje pokazatelja za ljudska prava, zatim njihova uloga u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja i veštačke inteligencije. Na kraju svog govora, rekao je: *„Uveren sam da će sadašnji globalni razvoj imati direktan uticaj na budućnost ljudskih prava; već je započela nova era na globalnom nivou. Ombudsmani širom sveta to moraju priznati i iskoristiti priliku da se obrate i doprinesu promociji perspektive ljudskih prava u skladu sa globalnim razvojem. Ova prilika takođe predstavlja i izazov za sve nas u našim državama, prema tome moramo zajedno raditi na tome da se čuje naš glas o međunarodnom razvoju ljudskih prava.“*

Početkom 2020. godine, Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI), u okviru projekta „Uloga nacionalnih institucija za ljudska prava u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama“, omogućila je predstavniku IO-a učešće u studijskoj poseti Severnoj Irskoj, čiji je domaćin bila Komisija za ljudska prava. Ova poseta imala je za cilj dobijanje dobrih praksi, sa fokusom na zaštitu i promociju kulturnih prava, kao i tranzicione pravde. Tokom posete održani su sastanci sa najvažnijim institucijama za zaštitu ljudskih prava u Severnoj Irskoj i obe strane su posetu smatrale veoma uspešnom.²¹⁹

²¹⁹ Za više informacija o ovoj poseti posetite link: <http://ennhri.org/news-and-blog/european-nhris-take-part-in-ennhri-first-peer-exchange-visits-focusing-on-their-role-in-post-conflict-situations/>

ENNHRI, čiji je član i IO, bio je veoma aktivan tokom pandemije, preuzimajući na sebe niz informativnih i koordinacionih aktivnosti povezanih sa ljudskim pravima, ali takođe baveći se i situacijom nastalom nakon COVID-19. Jedna od njih bila je i Izveštaj o stanju vladavine prava u Evropi²²⁰, koji predstavlja perspektivu svih država članica ove mreže o stanju vladavine prava u svojim državama, na osnovu praćenja i prikupljanja podataka u periodu april- jun 2020. godine, uključujući i deo za Kosovo, prema izveštaju dostavljenom Instituciji Ombudsmana Republike Kosovo (IO). Nacionalne institucije za ljudska prava (NILJP), poput IO-a, ključni su akteri u promociji i zaštiti ljudskih prava, demokratije i vladavine zakona, i kao organa sa državnim mandatom, koji rade nezavisno od vlade sa širokim mandatom za ljudska prava. Ovaj izveštaj identifikuje ključne trendove u ovom smislu širom regiona i detaljno opisuje specifičnu situaciju u svakoj državi, uključujući i kontekst reagovanja vlada nakon širenja pandemije virusa COVID-19.²²¹

Kao što je pomenuto u prethodnim izveštajima, ENNHRI, u saradnji sa Kancelarijom OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), svake godine organizuje Akademiju nacionalnih institucija za ljudska prava koja je ove godine, zbog situacije pandemije, održana preko interneta od 29. septembra do 29. oktobra 2020. godine. Ove godine fokus je bio na korišćenju promotivnog mandata DILJP-a tokom stavljanja u okvir migracije iz tačke gledišta ljudskih prava, gde je prisustvovao i jedan predstavnik IO-a.²²²

Dana 9. i 10. novembra, ENNHRI je održao dva seminara preko interneta, koji su bili fokusirani na sposobnosti NILJP-a da unapredi poštovanje ljudskih prava, vladavine zakona i demokratije kroz nove instrumente politike Evropske unije (EU). Predstavnici NILJP-a i EU-a razmenili su informacije o tome kako bi strateški angažman NILJP-a na regionalnom nivou mogao da dovede do promena na domaćem nivou²²³. Odmah po završetku ovih seminara, IO je, na zahtev ENNHRI-ja, kroz izveštaj dao svoj doprinos vezano za dobre prakse interakcije Evropske unije sa NILJP-om, u kojem je istakao sva sredstva i načine koji se koriste u okviru procesa evropske integracije za Republiku Kosovo, kako bi se ojačao IO i njegov uticaj kao jedina nacionalna institucija za ljudska prava na Kosovu. Kao ishod, ENNHRI je izašao sa Vodičem Evropske unije za spoljno delovanje, koji navodi deset razloga za angažovanje NILJP-a kod ljudskih prava i demokratiji u EU-u.²²⁴

Takođe, 18. novembra 2019. godine održana je Generalna skupština ENNHRI-a, gde se raspravljalo o radu ove mreže tokom godine. U prvom zasedanju usvojen je izveštaj predsedavajućeg mreže, izveštaj sekretarijata, finansijski izveštaj i izveštaj o akreditaciji; u drugom zasedanju izglasano je za izbor evropskog člana za zastupanje u radnoj grupi

²²⁰<http://ennhri.org/wp-content/uploads/2020/06/ENNHRI-State-of-the-Rule-of-Law-in-Europe-June-2020.pdf>

²²¹ ENNHRI objavljuje izveštaj o stanju vladavine prava u Evropi, 30. juna 2020. godine, <https://www.oik-rks.org/2020/06/29/publikohet-raporti-i-iap-se-ne-ennhri/>

²²² Akademija nacionalnih institucija za ljudska prava, dostupno na: <http://ennhri.org/our-work/nhri-academy/>

²²³ Za više informacija o zaključcima ovih vrlo uspešnih seminara, molimo vas da posetite ovaj link: <http://ennhri.org/news-and-blog/advancing-human-rights-in-eu-internal-and-external-policy-what-opportunities-for-nhris/>

²²⁴<http://ennhri.org/wp-content/uploads/2020/12/Guide-on-engagement-with-NHRIs-in-EU-external-action.pdf>

GANHRI vezano za starost i izbor evropskog člana za zastupanje u pododboru GANHRI-ja za akreditaciju; dok u trećem zasedanju svi učesnici bili su podeljeni u male grupe u kojima se raspravljalo o Strateškom planu mreže za 2021. godinu.

Dana 2. decembra, ENNHRI je održao godišnju konferenciju, okupljajući predstavnike NILjP-a evropskih i međunarodnih organizacija i civilnog društva, radi razmene informacija o strateškom angažovanju NILjP-a u jačanju ljudskih prava, demokratije i vladavine zakona u Evropi. Konferencija je ponovila činjenicu da NILjP-i imaju važnu ulogu u promociji vrednosti EU-a a takođe pruža strateške prilike za povećanje zaštite ljudskih prava podsticanjem primene međunarodnih standarda na nacionalnom nivou.

Kao što je izveštavano i prethodnih godina, Zakonom o zaštiti od diskriminacije, IO je dobio mandat kao organ jednakosti, a 2019. godine je primljen kao član Evropske mreže organa jednakosti (EQUINET).

U okviru svog mandata kao organ jednakosti, IO je učestvovao u nekoliko međunarodnih događaja. Među najvažnijim je bio godišnji sastanak Komisije Saveta Evrope protiv rasizma i netolerancije (ECRI), sa organima jednakosti za 2020. godinu, na temu: „Udruživanje snaga radi prenošenja poruke jednakosti i različitosti“, koji je održan 28. i 29. septembra 2020. godine. Glavni cilj ovog seminara bila je rasprava o načinima na koje institucije angažovane u borbi protiv rasizma i netolerancije mogu efikasnije komunicirati i kako ECRI, organi jednakosti i drugi akteri mogu udružiti snage da povećaju uticaj komuniciranja u promovisanju jednakosti i borbi protiv rasizma i netolerancije.

Dana 16. oktobra 2020. godine održana je Generalna skupština EQUINET-a, na kojoj se raspravljalo o radu mreže tokom godine i glasalo se o računima i o planu rada za narednu godinu. U posebnom zasedanju, učesnici su imali priliku da podele svoja iskustva u vezi sa suočavanjem sa pandemijom, kao i aktivnostima preduzetim u okviru njihovog mandata kao organi jednakosti.

Pored gore navedenog, IO je u julu ove godine izveštavao u EQUINET o postupcima institucije preduzetih kao odgovor na situaciju stvorenu tokom pandemije COVID-19 i njen uticaj na ljudska prava. Ovi podaci su objavljeni na veb stranici ove mreže u cilju razmene iskustava i dobre prakse sa svim zemljama članicama.²²⁵

Važno je napomenuti i učešće na godišnjem sastanku i konferenciji Svetske alijanse za nacionalne institucije za ljudska prava - GANHRI (koja razmatra usklađenost NILjP-a sa Pariskim principima), koji je ove godine održan virtuelno. Dana 3. decembra, sastanak se fokusirao na razmenu znanja i dobrih praksi: sprovođenje mandata i funkcija NILjP-a u kontekstu COVID-19, dok je 4. decembra 2020. godine održana konferencija koja je ove godine imala za temu: „Klimatske promene: uloga nacionalnih institucija za ljudska prava“. S obzirom da Republika Kosovo još uvek nije postala član Ujedinjenih nacija, IO ima

²²⁵ EQUINET, Podaci o organima jednakosti vezani za COVID-19, dostupni na: <https://equineteurope.org/COVID-19-response/#data>

ograničene mogućnosti da bude deo ove važne međunarodne organizacije, ali već godinama učestvuje u njenim aktivnostima i sastancima u svojstvu člana posmatrača.

U okviru saradnje koju IO ima sa Kancelarijom komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, 4. decembra 2020. godine, Ombudsman g. Naim Qelaj, dobio je pismo od g. Jose Maria Aranaz, šefa ogranka za Ameriku, Evropu i Centralnu Aziju/ Odsek za tehničku saradnju i terenske operacije, koji putem istog izražava spremnost svoje kancelarije da poveća saradnju sa IO-om u pitanjima od zajedničkog interesa i da razmisli o mogućim načinima podrške instituciji u budućnosti, što je pozdravio i g. Qelaj zahvaljujući ga putem drugog pisma kao odgovor.

Kada je reč o saradnji sa sličnim institucijama iz regiona, pominjemo regionalnu video konferenciju realizovanu na inicijativu Poverenika za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije, sa institucijama za zaštitu ljudskih prava na Kosovu, u Albaniji i Severnoj Makedoniji, prema sporazumu koji proizilazi iz Memoranduma o saradnji, potpisanog prošle godine. Na ovoj konferenciji razgovarano je o širenju pandemije COVID-19 u ovim zemljama i preduzetim merama od strane država, ali i rad tokom njihovog praćenja od strane ovih institucija da li su te mere su u skladu sa međunarodnim standardima za ljudska prava.

U tom smislu, IO je 10. decembra 2020. godine, povodom obeležavanja Međunarodnog dana ljudskih prava, organizovao regionalnu konferenciju na temu „Ljudska prava u periodu pandemije i uloga nacionalnih institucija za ljudska prava“, gde su prisustvovali najviši državni organi, šef misije OEBS-a na Kosovu, generalni sekretar Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI), Ombudsmeni iz regiona zapadnog Balkana, kao i predstavnici civilnog društva i međunarodnih organizacija. Ombudsman g. Naim Qelaj je naglasio da 2020. godina je našla zemlje širom sveta pred velikim izazovom, pred pandemijom koja ugrožava život ljudi i javno zdravlje, što je prouzrokovalo posledice u svim aspektima društva. U svom govoru je istakao: „*Ono što bi danas trebalo biti u središtu ove rasprave jeste činjenica principa zakonitosti restriktivnih mera, kako bi se izbegla samovolja, diskriminacija i da su one neophodne i srazmerne riziku ili stvorenoj situaciji.*“

Dobra saradnja postoji i sa drugim institucijama u regionu i šire, sa kojima je IO u stalnoj komunikaciji o pitanjima od zajedničkog interesa.

S obzirom da je IO već član najvažnijih međunarodnih mreža i organizacija, ove godine se pobrinuo za interakciju sa njima, održavajući zajedničke sastanke, razmenu informacija i dobre prakse, koje pomažu u unapređivanju međunarodne saradnje.

Ispod je tabelarni prikaz trenutnog stanja članstva IO-a u međunarodnim mehanizmima:

Br.	Mreža / mehanizam	Godina članstva
1.	Evropski institut Ombudsmana (EOI)	2002
2.	Mreža Ombudsmana jugoistočne Evrope za decu (CRONSEE)	2009

3.	Međunarodni institut Ombudsmana (IOI)	2012
4.	Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI)	2013
5.	Udruženje Ombudsmana i posrednika frankofonije (AOMF)	2015
6.	Međunarodna konferencija institucija Ombudsmana za oružane snage (ICOAF)	2015
7.	Udruženje Ombudsmana Sredozemlja (AOM)	2016
8.	Mreža Ombudsmana za životnu sredinu i ljudska prava ²²⁶	2017
9.	Evropska mreža organa jednakosti (EQUINET)	2019

IO se takođe poziva i učestvuje u aktivnostima i drugih mehanizama i mreža, u kojima zbog političkih barijera je samo član posmatrač, kao što su:

- Svetska alijansa za nacionalne institucije za ljudska prava- GANHRI (koja razmatra usklađenost NILjP-a sa Pariskim principima);²²⁷
- Evropska mreža Ombudsmana za decu (ENOC);²²⁸
- Mreža nacionalnih mehanizama za sprečavanje torture u Jugoistočnoj Evropi (SEE NMSM) (u okviru koje IO učestvuje na raznim sastancima koji imaju za cilj saradnju, promociju i razmenu iskustava u oblasti zaštite ljudskih prava lica lišena slobode).²²⁹

Izveštavanje na različitim međunarodnim mehanizmima

Svake godine IO dobija upitnike o raznim temama od međunarodnih organizacija da izveštava o stanju ljudskih prava na Kosovu. Takođe su i ove godine poslani neki zahtevi za izveštaje i upitnici koji su navedeni u donjoj tabeli.

Datum	Tema izveštaja / istraživanja	Organizacija / institucija kojoj je izveštaj dostavljen

²²⁶ Ova mreža osnovana je 2017. godine, a potpisale su je sledeće države: Bosna, Hrvatska, Kosovo, Crna Gora, Makedonija, Srbija i Slovenija.

²²⁷ Uslov za članstvo u ovoj organizaciji je članstvo Kosova u Ujedinjenim nacijama.

²²⁸ Uslov za članstvo u ovoj mreži je članstvo Kosova u Savetu Evrope.

²²⁹ Uslov za članstvo u ovoj regionalnoj mreži je pristupanje Kosova Fakultativnom protokolu uz Konvenciju protiv mučenja.

17. januara 2020.	Izveštaj o paketu proširenja Evropske komisije i stanju ljudskih prava na Kosovu.	Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI)
24. aprila 2020.	Izveštaj o radu Nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja na Kosovu tokom pandemije COVID-19.	Evropski forum nacionalnih mehanizama za sprečavanje mučenja
2. juna 2020.	Upitnik o interakciji sa mehanizmima Ujedinjenih nacija.	Evropska mreža organa jednakosti (EQUINET)
10. juna 2020.	Izveštaj o vladavini zakona na Kosovu.	Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI)
17. juna 2020.	Izveštaj o odgovoru organa jednakosti na COVID-19	Evropska mreža organa jednakosti (EQUINET)
19. juna 2020.	Odgovor na upitnik o upravljanju u vremenima krize.	Međunarodni institut Ombudsmana (IOI)
24. juna 2020.	Izveštaj o stanju ljudskih prava na Kosovu.	Stejt department Sjedinjenih Država, preko američke ambasade na Kosovu
2. septembra 2020.	Izveštaj o uključenju mladih – komuniciranje sa mladima.	Evropska mreža organa jednakosti (EQUINET)
11. septembra 2020.	Odgovor na upitnik o uticaju COVID-19 u radu Institucija Ombudsmana za oružane snage.	Ženevski centar za upravljanje sektorom bezbednosti (DCAF)
18. novembra 2020.	Izveštaj o dobrim praksama interakcije Evropske unije sa nacionalnim institucijama za ljudska prava.	Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI)

4. decembra 2020.	Odgovor na upitnik o organima jednakosti u EU-u: status i funkcionisanje	Evropska mreža organa jednakosti (EQUINET) Agencija Evropske unije za osnovna prava (FRA)
7. decembra 2020.	Izveštaj o pravnoj osnovi standarda za jačanje i garantovanje nezavisnosti NILjP	Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)

*Tabela: Spisak izveštaja dostavljenih međunarodnim organizacijama **

VII. Komunikacija sa javnošću i medijima

VII. Komunikacija sa javnošću i medijima

Tokom 2020. godine komunikacija sa javnošću i medijima bila je intenzivna, koristeći sve moguće kanale komunikacije u cilju podizanja svesti i promocije ljudskih prava. Lokalni mediji pratili su aktivnosti IO-a, mada ove godine u drugačijoj situaciji zbog situacije pandemijom COVID-19. Međutim, IO je radio na povećanju transparentnosti, kontinuirano i proaktivno informisanje sa javnošću.

Nivo saradnje IO-a sa medijima i javnošću je dodatno produbljen s obzirom na pravovremeno širenje korisnih informacija široj javnosti. IO se zalaže da odgovori na medijska pitanja u što mogućem kraćem roku, kako bi mediji mogli blagovremeno da izveštavaju.

Tokom ove godine Ombudsman i njegovi predstavnici učestvovali su u intervjuiima, debatama i online diskusijama koje su pokrivali online mediji, televizije i radija. Predstavnici IO-a govorili su o raznim pitanjima ljudskih prava, kao što su: zaštita od diskriminacije, ravnopravnost polova, ljudska prava tokom pandemije, nasilje u porodici i druge teme koje spadaju u mandat i nadležnosti Ombudsmana.

IO je takođe pratio medijske izveštaje koji su se fokusirali na objavljivanje članaka koji su se odnosili na ljudska prava. Tako je IO pokrenuo 17 slučajeva po službenoj dužnosti (Ex officio) upravo zasnivajući se na izveštaje domaćih medija.

Tabela 1: Otvoreni ex-officio slučajevi iz izveštavanja medija

Otvoreni ex-officio slučajevi iz izveštavanja medija	17
Portal "Gazeta Express"	3
Portal "Kallxo.com"	3
Portal "Koha.net"	2
Portal "Drenicapress.com"	1
Televizija T7	1
Televizija Klan Kosova	1
Televizija Kohavision, KTV	1
Portal "Kossev.info"	1
Portal "Insajderi"	1

Portal “Zeri.info”	1
Portal “Prishtina Insight”	1
Portal “Lajmi.net”	1

Ombudsman je informisao širu javnost o svojim mišljenjima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i doprineo intenzivnoj komunikaciji o pitanjima važnim za društvo tokom pandemije i putem društvene mreže Facebook. Tokom 2020. godine, IO je uspeo da doda 1.462 novih sledbenika, povećavajući broj na 5.378 sledbenika (followers) do sredine decembra. Svi događaji, sastanci i aktivnosti koje je organizovao Ombudsman predstavljeni su u medijima. Mediji su redovno bili zainteresovani za pitanja koja uključuju ljudska prava, a Ombudsman je uvek pozitivno odgovorio na pozive medija da izrazi svoje stavove o pitanjima koja su pokrenuli.

U izveštajnom periodu od 1. januara do 31. decembra 2020. godine, putem veb stranice i društvene mreže Facebook objavljeni su izveštaji sa preporukama Ombudsmana, kao i njegove aktivnosti i angažovanja. Ukupan broj vesti i informacija na veb stranici dostiže 54 njih. U tabeli 3 prikazane su vesti, saopštenja za štampu i druge informacije po mesecima.

Tabela 3: 54 informacije/izjave/obaveštenja objavljene na veb stranici, po mesecima

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2020	4	1	4	3	5	9	0	2	4	10	6	6
UKUPNO	54											

Tokom 2020. godine preko medija ostvareno je preko 100 javnih nastupa putem medija (intervjui, izjave, emisije, itd) na televiziji, portalima i radio stanicama. Ovaj broj pojavljivanja u medijima ne uključuje distribuciju ili reprodukciju istih putem elektronskih portala ili drugih elektronskih ili štampanih medija koji su pozajmili materijale.

Na kraju godine, Ombudsman je organizovao posebnu konferenciju za štampu, na kojoj je predstavio preliminarne podatke statistike i rada obavljenog tokom 2020. godine.

Kancelarija za komunikaciju sa medijima i javnošću takođe upravlja procesom prijema zahteva za pristup javnim dokumentima (PJD) upućenim IO-u, kao i obradom odgovora institucija strankama. Tokom 2020. godine IO je primio 13 zahteva za pristup javnim dokumentima i za sve njih je dozvoljen pristup u zakonskim rokovima. Traženi dokumenti su strankama poslani e-mailom.

VIII. Finansiranje

VIII. Finansiranje

Budžet Institucije Ombudsmana

IO je nezavisna institucija koja se finansira iz budžeta Republike Kosovo. Prema Zakonu o Ombudsmanu „*IO priprema svoj godišnji predlog budžeta i šalje ga na usvajanje Skupštini Republike Kosovo*”.²³⁰ Takođe prema ovoj zakonskoj odredbi, IO-u se takođe obezbeđuje potreban dodatni budžet u slučaju povećanih obaveza i nadležnosti ovim zakonom i drugim zakonima, odnosno dodatna relevantna i odgovarajuća finansijska sredstva i ljudski resursi.²³¹

Finansiranje iz Budžeta Republike Kosovo

IO, na osnovu pravnog postupka pripreme i podnošenja redovnog zahteva za budžet, podneo je svoj budžetski zahtev za 2020. godinu Skupštini Republike Kosovo i Ministarstvu za finansije.

Zahtev za budžet za 2020. godinu od strane Ombudsmana pripremljen je na osnovu plana potreba i radnih aktivnosti IO-a za kalendarsku 2020. godinu. Budžet IO-a za 2020. godinu podeljen je u novčanom iznosu od 1.373.815.00 €, koji je namenjen za sledeće budžetske kategorije:

- a) Plate i dnevnice u iznosu od 977.962.00 €;
- b) Roba i usluge u iznosu od 322.353.00 €;
- c) Komunalni troškovi u iznosu od 15.000.00 €;
- d) Kapitalni troškovi u iznosu od 58.500.00 €.

Pregled budžeta IO za 2020. godinu prema budžetskom zahtevu, budžeta prema Zakonu o početnom budžetu za 2020. godinu, prema Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o budžetu za 2020. godinu, budžetskim izdacima kao i budžetskim izjavama ušteda biće prikazan u tabelarnom obliku na osnovu opštih podataka po budžetskim ekonomskim kategorijama. Detaljno finansijsko izveštavanje za fiskalnu 2020. godinu, za sve budžetske ekonomske kategorije i specifične budžetske ekonomske podkategorije, biće sastavljeno odvojeno i poslato Skupštini Republike Kosovo, na osnovu redovnog godišnjeg izveštavanja i jedinstvenog obrasca finansijskog izveštavanja od strane nezavisnih institucija, kao što zahteva Komisija za budžet i finansije Skupštine Republike Kosovo.²³²

Detaljnije i konkretnije u sledećem tabelarnom prikazu u nastavku je prikazan budžet IO-a za 2020. godinu, počevši sa *Budžetskim zahtevom, početnim budžetom Zakona o budžetu za 2020. godinu, Zakona o izmenama i dopunama Zakona o budžetu za 2020. godinu, prema*

²³⁰ Zakon o Narodnom Advokatu, br.05/L-019, član 35, stav 3.

²³¹ Ibidem.

²³² Detaljni finansijski izveštaj o budžetu IO-a biće dostavljen Skupštini Republike Kosovo, prema jedinstvenom obrazcu finansijskog izveštavanja.

Izjavama o budžetskoj uštedi od strane IO-a, smanjenja budžeta odlukom vlade Republike Kosovo i završni budžet za 2020. godinu.

Tabela 1: Budžet IO-a za 2020. godinu, prema sledećim podacima:

<i>Ekonomska kategorija</i>	Budžetski zahtev IO-a	Budžet Zakonom Br. 07/L-001	Budžet Zakonom Br. 07/L-014	Izjava o uštedama od strane IO-a	Unutrašnji prenos budžeta	Smanjenja odlukom vlade	Završni budžet 2020
Plate i dnevnice	1.079.242.00	977.962.00	977.962.00	47.000.00		12.375.75	918.586.25
Roba i usluge	329.353.00	322.353.00	222.353.00	45.000.00	9.100.00	27.303.30	140.949.70
Komunalni troškovi	15.000.00	15.000.00	8.371.79	2.200.00			6.171.79
Kapitalni troškovi	58.500.00	58.500.00	29.250.00	0.00	9.100.00		38.350.00
Ukupni budžet	1.482.095.00	1.373.815.00	1.237.936.79	(94.200.00)	0.00	39.679.00	1.104.057.74

Planiranje budžeta, budžetska potrošnja i prijavljivanje budžetske uštede 2020. godinu je ostvareno u skladu sa planiranim potrebama i namenom određenom za ispunjenje potreba i radnih aktivnosti IO-a, koje su bile u interesu obezbeđivanja izvršenja mandata, napretka u radu i funkcionisanju IO-a. Dok je na planiranje i budžetske izdatke za 2020. godine uticala pandemijska situacija, jer se veliki deo radnih aktivnosti nije mogao ostvariti prema planu rada IO-a, u tom slučaju je neostvarivanje ovih radnih aktivnosti direktno uticalo na nepotrošnju planiranog budžeta za budžetsku 2020. godinu. Od IO-a, nije nedostajalo unutrašnje praćenje i kontrola ekonomične i efikasne upotrebe budžeta.

Za 2020. godinu, u skladu sa zakonskim procedurama, IO je takođe prijavio budžetske uštede u oktobru 2020. godine u ukupnom iznosu od 94.200,00 €. Međutim, odlukom vlade Republike Kosovo, u decembru 2020. godine, izvršena je usaglašenost i smanjenje budžeta IO-a po različitim budžetskim kategorijama u novčanom iznosu od 39.679.05 €.

Završni budžet i realizacija troškova za 2020. godinu

Budžet IO-a za budžetsku 2020. godinu je izvršen u novčanoj meri od 1.054.731.85 € ili izraženo u procentima za 95.53%, u odnosu na završni budžet na kraju godine. U sledećoj tabeli je prikazano stanje završnog budžeta u odnosu na rashode budžeta za 2020. godinu, prema budžetskim podacima ekonomskih kategorija izraženih u procentima.

Tabela 2: Završni budžet i realizacija budžetskih troškova za 2020. godinu

Br.	Ekonomске kategorije	Završni budžet za 2020. godinu	Potrošeni budžet	Slobodna sredstva	Realizacij a u %
1.	Plate i dnevnice	918.586.25	918.586.25	0.00	100.00
2.	Roba i usluge	140.949.70	94.307.94	46.641.76	66.91
3.	Komunalni troškovi	6.171.79	3.487.66	2.684.13	56.51
4.	Kapitalni troškovi	38.350.00	38.350.00	0.00	100.00
Ukupno		1.104.057. 74	1.054.731.8 5	49.325.89	95.53

IX. Statistike

IX. Statistike**Statistički pregled žalbi i predmeta**

Od 1. januara 2020. godine do 31. decembra 2020. godine, u sedištu IO-a u Prištini i regionalnim kancelarijama građani Kosova su podneli 1419 žalbi i zahteva za pravni savet ili pravnu pomoć.

Najveći broj predmeta koje je istražio IO tokom izveštajnog perioda uglavnom se odnosi na: pravo na pravilno i nepristrasno suđenje, pravo na pravne a sredstva, pravo na rad i vršenje profesije, pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, zaštitu imovine, ravnopravnost pred zakonom, pravo pristupa javnim dokumentima, itd.

Sledeće tabele detaljno opisuju ukupan broj podnesenih žalbi i istraženih predmeta, broj predmeta koji se istražuje po službenoj dužnosti, etničkoj pripadnosti podnosioca žalbe, polu podnosioca žalbe, broj rešenih slučajeva, nadležni organi protiv kojih su upućene žalbe, broj izveštaja sa preporukama i pisama sa preporukama za istražene slučajeve, mišljenja, zahteva za privremenu meru, itd.

Tabela 1: Podnesene žalbe IO-u tokom 2020. godine

	Ukupan broj podnesenih žalbi IO-u	1419
	Broj osoba uključenih u podnete žalbe	1119 7
Etnička pripadnost podnosioca žalbe		
	Albanci	1270
	Srbi	64
	Bošnjaci	24
	Aškalije	18
	Turci	15
	Romi	14
	Egipćani	5
	Goranci	4
	Ostali	5
Pol žalilaca		
	Muškarci	1016
	Žene	403

Odgovorni organi protiv kojih su upućene žalbe (jedna žalba može imati više od jedne odgovorne strane)		
	Ministarstva	422
	Sudovi	373
	Opštine	236
	Policija	64
	Državna tužilaštva	63
	Privatna lica	52
	Privatne kompanije	52
	Javna preduzeća	37
	Kosovska agencija za privatizaciju	18
	Strane vlasti	11
	Ostalo	183

Tabela 2: Žalbe koje su proglašene kao neprihvatljive

	Broj žalbi proglašene neprihvatljivim	673
Pravni osnov za neprihvatljivost žalbi na osnovu Zakona o Narodnom Advokatu		
	Nekorišćenje pravnih sredstava -član 22. tačka 1.4	205
	U korišćenju pravnih sredstava – član 22. tačka 1.3	153
	Nema kršenja, loše upravljanje – član 22. tačka 1.1	149
	Van jurisdikcije – član 21. tačka 1.3.1	106
	Neinteresovanje, neuspeh stranke – član 22. tačka 1.2	40
	Ostalo	20

Tabela 3: Žalbe u očekivanju razmatranja tokom 2020. godine

	Žalbe u očekivanju razmatranja	26
--	---------------------------------------	----

Tabela 4: Slučajevi otvoreni za istragu u IO-u tokom 2020. godine

	Otvoreni slučajevi za istragu po podnetim žalbama	720
	Otvoreni slučajevi za istragu po službenoj dužnosti (ex-officio)	43
<i>Etnička pripadnost građana na osnovu istraženih slučajeva</i>		
	Albanci	627
	Srbi	47
	Bošnjaci	17
	Turci	10
	Aškalije	5
	Egipćani	3
	Romi	3
	Goranci	3
	Ostali	5
Pol žalilaca na osnovu istraženih predmeta		
	Muškarci	521
	Žene	199
Nadležni organi istraženih predmeta od strane IO-a (jedan predmet može imati više odgovornih strana)		
	Ministarstva	239
	Sudovi	215
	Opštine	148
	Policija	39
	Državna tužilaštva	38
	Javna preduzeća	20
	Privatne kompanije	16
	Kosovska agencija za privatizaciju	7
	Privatna lica	7
	Ostalo	72

Tabela 5: Predmet istraženih slučajeva, zasnovan na ustavom zagaranovanim pravima (jedan predmet može uključiti više od jedne povrede zagaranovanih prava)

	Pravo na pravilno i nepristrasno suđenje	213
	Pravo na pravna sredstva	183
	Pravo na rad i izvršenje profesije	165
	Zdravstvena i socijalna zaštita	133
	Zaštita imovine	76
	Ravnopravnost pred zakonom	61
	Pravo pristupa javnim dokumentima	60
	Prava deteta	36
	Pravo na obrazovanje	25
	Prava optuženog	23
	Sloboda kretanja	22
	Zabrana mučenja, okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg tretmana	15
	Odgovornost za životnu sredinu	14
	Ljudsko dostojanstvo	13
	Pravo na život	6
	Slučajevi posredovanja	5
	Pravo na brak i porodicu	4
	Izborna i učesnička prava	2
	Pravo na privatnost	2
	Sloboda umetnosti i nauke	2
	Pravo na slobodu i bezbednost	1
	Sloboda udruživanja	1
	Sloboda izražavanja	1
	Pravo na lični integritet	1
	Pravo na nesuđenje dva puta za isto delo	1

	Sloboda verovanja, savesti i veroispovesti	1
	Princip zakonitosti i proporcionalnosti u krivičnim predmetima	1

Tabela 6: Broj predmeta zaključenih od strane IO-a tokom 2020. godine (ne samo slučajevi 2020. godine, već i slučajevi registrovani ranije i zatvoreni tokom ove godine)

	Ukupan broj zaključenih slučajeva	990
Pravni osnov za zaključivanje predmeta na osnovu Zakona o Narodnom Advokatu		
	Pozitivno rešeni, u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe- član 21. tačka 1.5	468
	Neprihvatljivi, bez kršenja, loše upravljanje- član 22. tačka 1.1.	158
	Zaključeni sa izveštajem- član 24.3	146
	Neprihvatljivi u korišćenju pravnih sredstava- član 22, tačka 1.3	109
	Neprihvatljivi, nekorisćenje pravnih sredstava- član 22. tačka 1.4.	52
	Zaključeni zbog nedostatka interesa žalioca, neuspeha stranke- član 22. tačka 1.2	41
	Neprihvatljivi, van jurisdikcije- član 21, tačka 1.3.1	12
	Ostalo	4

Tabela 7: Izveštaji sa preporukama, mišljenjima i zahtevima za privremene mere

	Izveštaji o istraženim slučajevima (iz žalbi građana)	17
	Izveštaji o slučajevima koji se istražuju ex officio	5
	Izveštaji NMPT-a	1
	Pisma sa preporukama o istraživanim slučajevima (iz žalbi građana)	19
	Pisma sa preporukama o istraživanim slučajevima ex-officio	3
	Preporuke u izveštajima i pismima sa preporukama	185
	Amicus Curiae	4
	Zahtev za privremenu meru	3
	Mišljenja	3

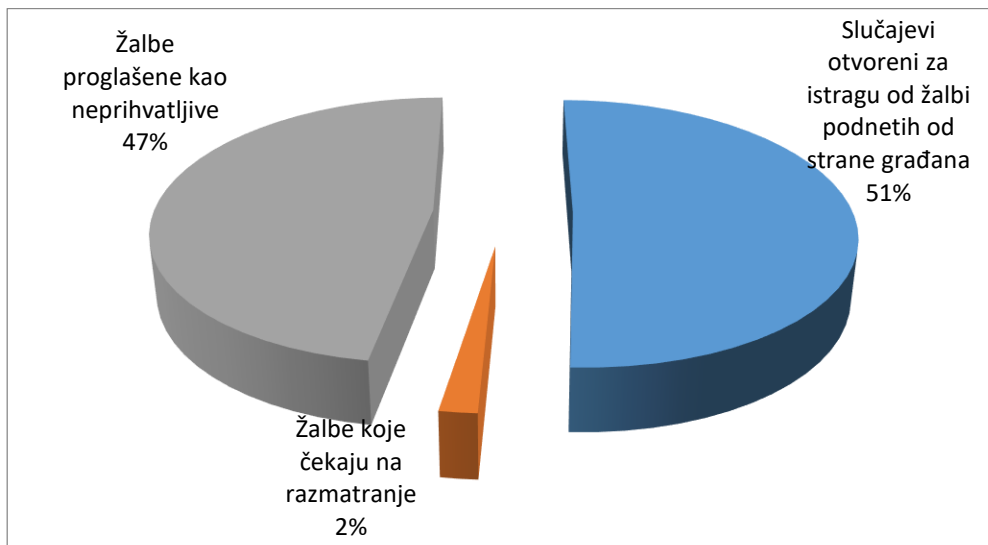
Tabela 8: Sprovođenje preporuka Ombudsmana

Nadležni organ	<i>Sprovedene preporuke</i>	<i>Nesprovedene preporuke</i>	<i>Čeka se na sprovođenje</i>
Ministarstvo unutrašnjih poslova	1	0	3
Ministarstvo ekonomije i životne sredine	0	0	2
Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije	1	0	3
Ministarstvo infrastrukture	2	3	0
Ministarstvo inostranih poslova i dijaspore	0	3	0
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i regionalnog razvoja	0	0	1
Ministarstvo kulture, omladine i sporta	1	0	0
Ministarstvo zdravstva	0	0	1
Ministarstvo pravde	0	0	1
Agencija za hranu i veterinu	0	0	2
Policija Kosova	0	1	9
Inspektorat obrazovanja	2	0	0
Advokatska komora Kosova i Komisija za zakonodavstvo, mandate, imunitete, Poslovník Skupštine i nadzor Agencije za borbu protiv korupcije	0	0	1
Kosovska agencija za privatizaciju	0	1	0
Autoritet za civilno vazduhoplovstvo	0	0	3
CBK	0	0	4

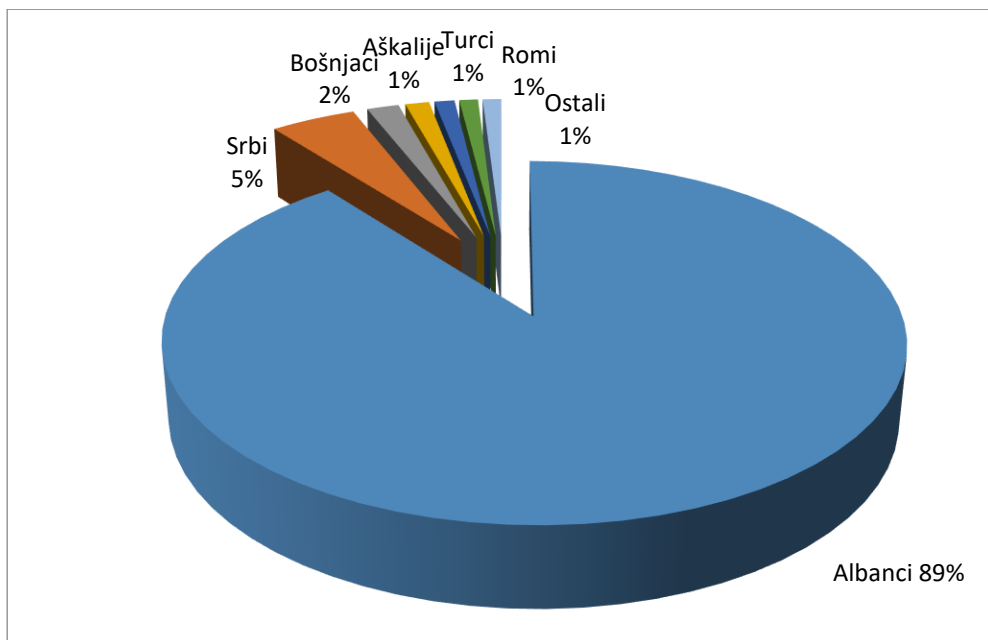
Rektor Univerziteta u Prištini i Upravni savet Univerziteta u Prištini	0	0	1
Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova	0	0	1
Inspektorat Ministarstva ekonomije i životne sredine	0	0	1
Komisija za žalbe stranaca	1	0	0
Skupština Republike Kosovo	0	0	1
Sudski Savet Kosova i Specijalno Tužilaštvo	0	1	0
Osnovni sud u Prištini	0	0	1
Osnovni sud u Prizrenu	0	0	1
Posebna Komora Vrhovnog Suda	1	0	0
Državno tužilaštvo i Policijski inspektorat Kosova	0	0	1
Osnovni sud u Prištini	1	0	2
Opština Priština	4	0	5
Opština Kamenica	4	0	2
Opština Kosovo Polje	0	3	5
Opština Gračanica	3	0	4
Opština Uroševac	0	0	6
Opština Istok	0	0	5
Opština Klina	0	0	5
Opština Đakovica	0	1	4
Opština Severna Mitrovica	3	0	2
Opština Peć	3	0	2
Opština Vučitrn	4	0	1
Opština Južna Mitrovica	0	0	5
Opština Lipljan	0	0	5
Opština Prizren	0	0	2

Opština Glogovac	0	0	2
Opština Klokot	1	0	2
Opština Gnjilane	1	0	1
Opština Dečane	1	0	1
Opština Podujevo	0	0	2
Opština Mališevo	0	0	2
Opština Suva Reka	0	0	2
Opština Orahovac	0	0	2
Opština Štimlje	0	0	2
Opština Junik	0	0	2
Opština Obilić	0	0	2
Opština Dragaš	0	0	2
Opština Mamuša	0	0	2
Opština Kačanik	0	0	2
Opština Elez Han	0	0	2
Opština Skenderaj	0	0	1
Opština Vitina	0	0	1
Opština Zvečane	0	0	2
Opština Zubin Potok	0	0	2
Opština Štrpce	0	0	2
Opština Novo Brdo	0	0	2
Opština Leposavić	0	0	2
Opština Parteš	0	0	2
Opština Ranilug	0	0	2
Specijalizovana matematička gimnazija -Priština	2	0	0
Ukupno	36	13	136

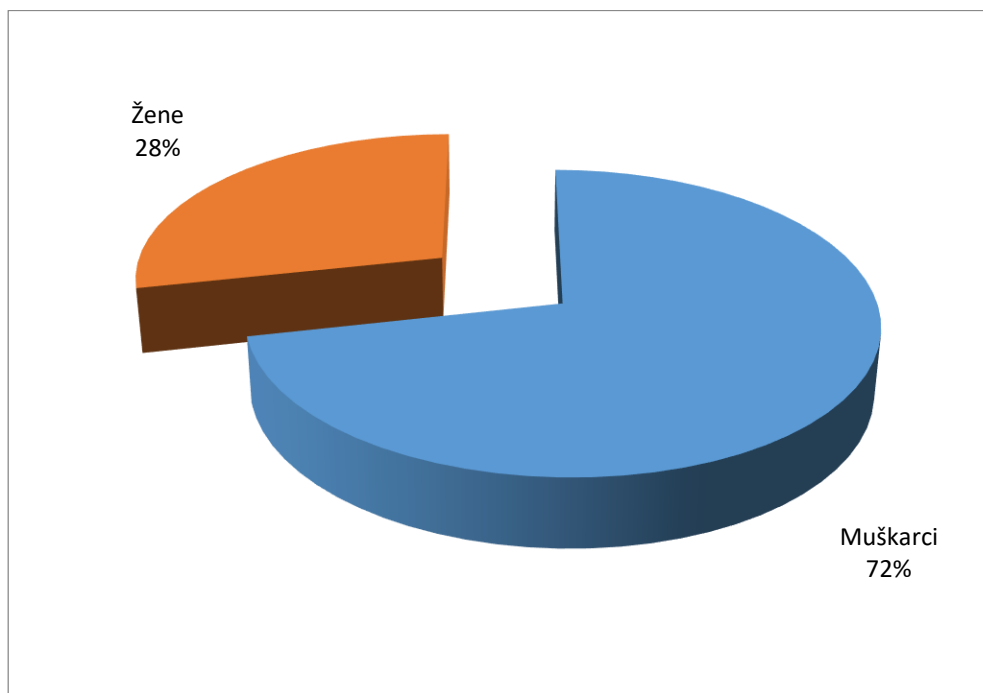
Grafički prikaz statistika od 1. januara 2020. do 31. decembra 2020. godine

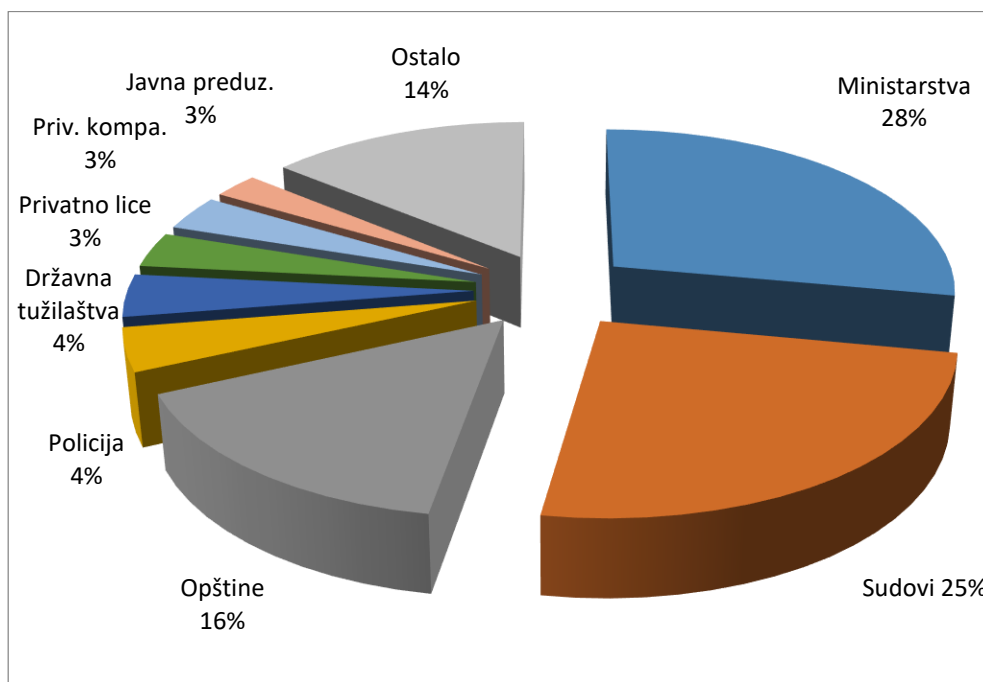
Slika 1: Razmatranje žalbi podnetih IO-u

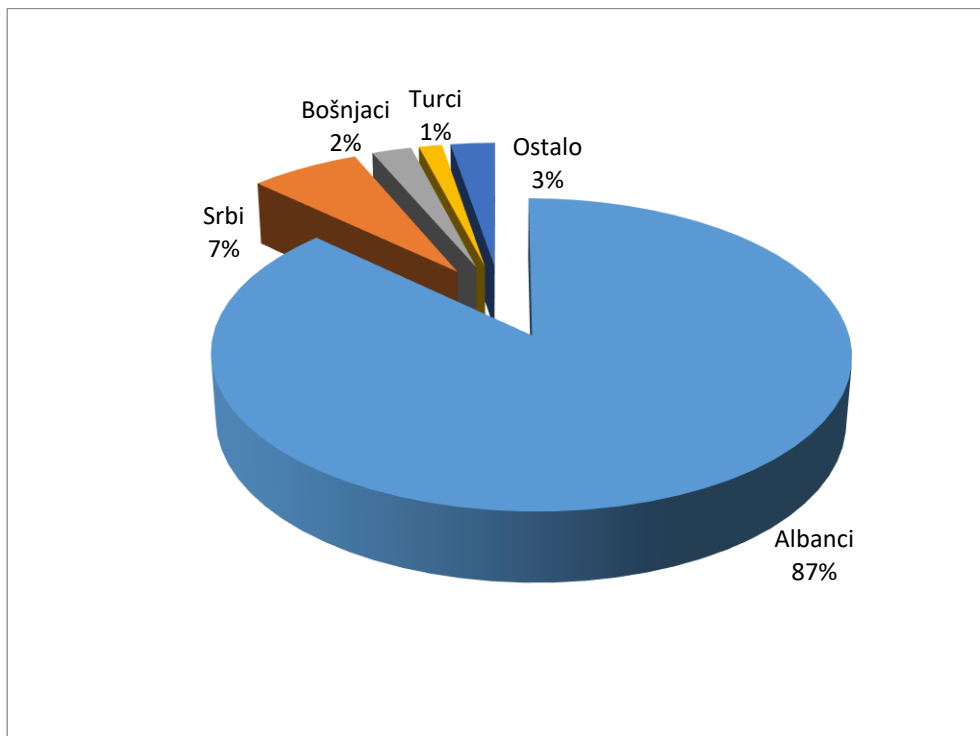
Slika 2: Etnička pripadnost građana na osnovu podnetih žalbi

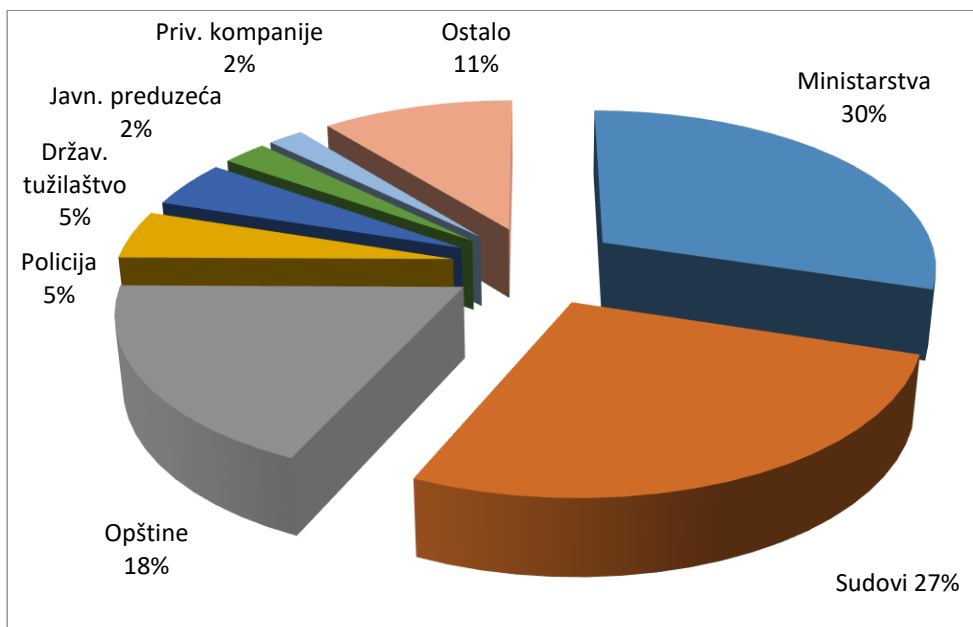
Slika 3: Pol građana na osnovu podnetih žalbi

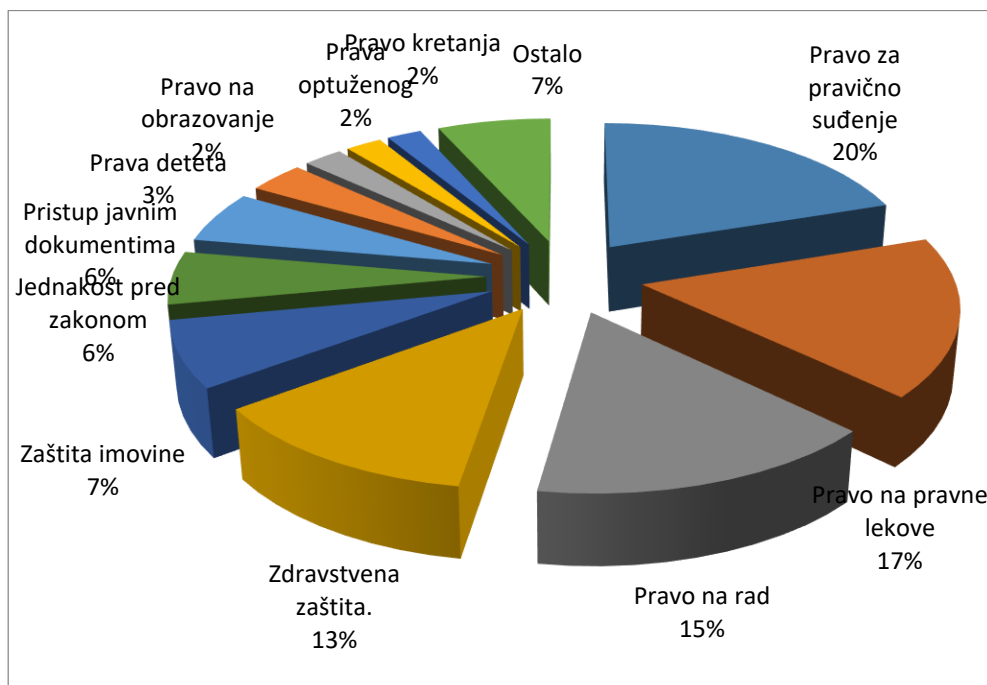
Slika 4: Nadležni organi za žalbe podnete IO-u

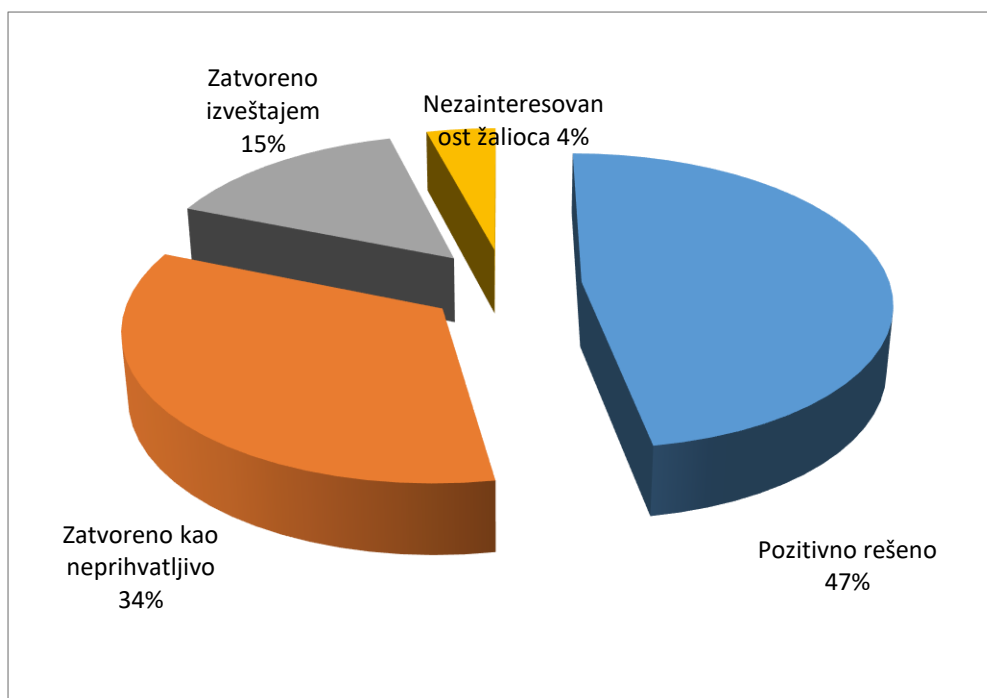
Slika 5: Etnička pripadnost građana na osnovu slučajeva otvorenih za istragu

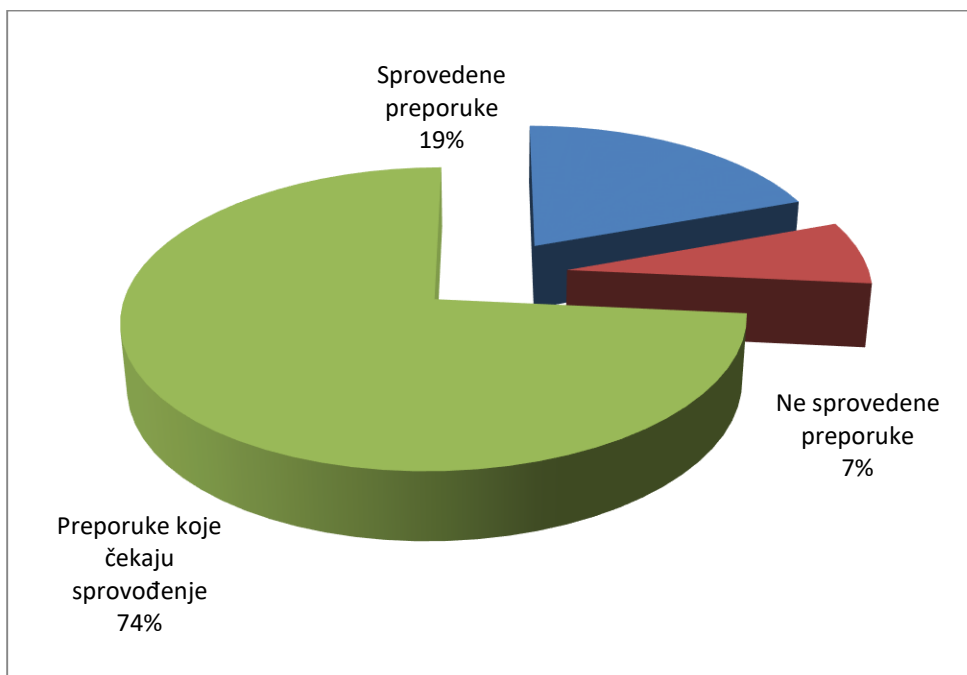
Slika 6: Nadležni organi za slučajeve koje istražuje IO

Slika 7: Predmet istraženih slučajeva, na osnovu prava zagarantovana Ustavom

Slika 8: Zaključeni slučajevi od strane IO-a tokom 2020. godine (ne samo slučajevi iz 2020. godine, ali i ranije registrovani slučajevi i zaključeni tokom ove godine)

Slika 9: Sprovođenje preporuka Ombudsmana

Statistike o pokazatelju 7 Ugovora o sektorskoj reformi za Reformu javne uprave²³³

Dana 7. decembra 2017. godine, između Republike Kosovo i Evropske Unije potpisan je Finansijski sporazum o instrumentu pretprestupne pomoći - IPA 2016. drugi deo, o Reformi javne uprave. Maksimalni doprinos Evropske unije u ovom sporazumu je u iznosu od 25.000.000.00 Evra.

Opšta svrha ovog sporazuma „*Ima za cilj da podrži proces reforme javne reforme na Kosovu u cilju povećanja odgovornosti, transparentnosti i efikasnosti javne uprave, sa većim fokusom na potrebe građana i preduzeća. Ovaj program ima za cilj da pomogne vladi Kosova u sprovođenju Strateškog paketa reforme javne uprave usvojenog 2015. godine, sa posebnim fokusom na poboljšanje odgovornosti uprave, usklađivanje razvoja i koordinacije politike, uvođenje modernog upravljanja ljudskim resursima i modernizaciju javnih usluga orijentisanih prema potrošačima. Program će takođe ojačati kapacitete uprave potrebne za razvoj i sprovođenje acquis-a EU-a.*”²³⁴

Vredno je napomenuti da je radi povećanja nivoa sprovođenja preporuka Ombudsmana, ovo pitanje je takođe uključeno u ovaj sporazum, putem pokazatelja (indikatora) br. 7, kojim je predviđeno da sprovođenje preporuka Ombudsmana od strane institucija na centralnom nivou do 2020. godine dostigne najmanje 60%. Podsećamo da je u 2016. godini u vezi sa preporukama upućenim institucijama na centralnom nivou, njihova primena bila u stopi od 16%.

Zbog situacije stvorene pandemijom COVID-19, vlada Republike Kosovo, odnosno Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, 26. marta 2020. godine, uputila je pismo Kancelariji Evropske unije na Kosovu, putem kojeg je zatražila da se rok za ispunjenje predviđenih pokazatelja koji treba postići do kraja 2020. godine u vezi sa sprovođenjem gore navedenog sporazuma produži za isti period 2021. godine.²³⁵ Ovaj zahtev je razmotrila Evropska komisija i s obzirom na stvorene okolnosti odgovorili su pozitivno u vezi sa postizanjem ciljeva postavljenih za 2020. godinu, koji su odloženi za 2021. godinu.

Međutim, IO je, uprkos pandemiji, nastavio sa radom na realizaciji svoje misije, pa ćemo u nastavku predstaviti stanje sprovođenja pokazatelja br. 7.3.1 i 7.3.2 za 2020. godinu:

Pokazatelj 7.3.1 zahteva da najmanje 95% institucija centralne vlasti, kojima je Ombudsman uputio preporuke između 1. januara i 30. novembra 2020. godine, odgovori pismom u zakonskom roku od 30 dana.

Ombudsman je od 1. januara do 30. novembra 2020. godine uputio 43 preporuka institucijama na centralnom nivou²³⁶, od kojih, je samo za 25 preporuka dobio odgovore u

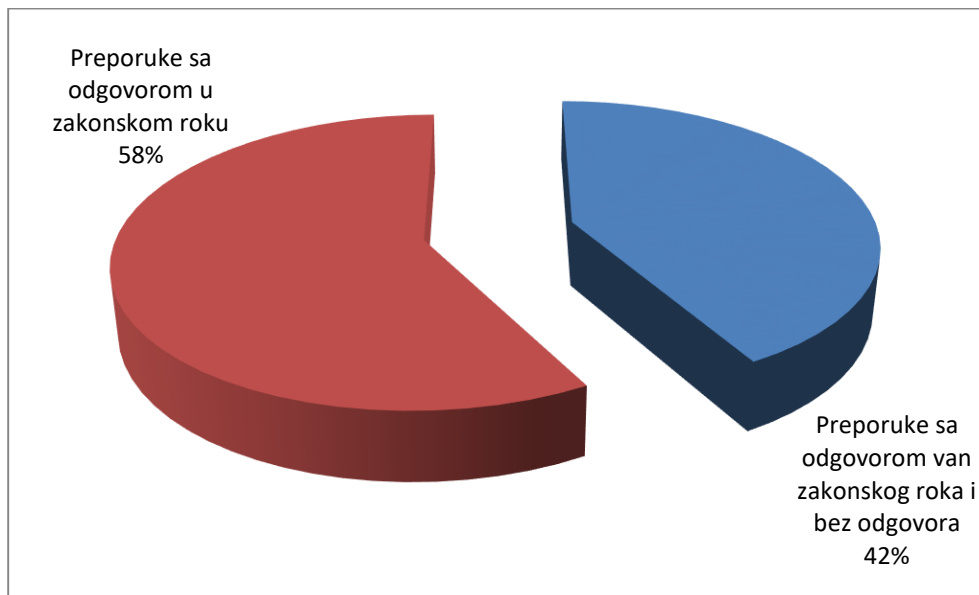
²³³ Finansijski sporazum o IPA 2016 - drugi deo, između Republike Kosovo i EU-a.

²³⁴ Finansijski sporazum o IPA 2016 - drugi deo, između Republike Kosovo i EU-a, str. 18.

²³⁵ Pismo od 26. marta 2020. godine, g. Xhelal Svečla, ministar na dužnosti Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave, upućeno gđi. Nataliya Apostolova, šefica Kancelarije Evropske unije na Kosovu.

²³⁶ Institucije centralnog nivoa definisane pokazateljem 7 Finansijskog sporazuma između Kosova i Evropske unije; Ovaj sporazum možete naći u službenom listu na linku <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15707>

roku od 30 dana utvrđenog u članu 25. i 28. Zakona br. 5/L-019 o Narodnom Advokatu,²³⁷ dok za ostale 18 preporuke nije dobio odgovor ili je odgovor stigao posle zakonskog roka. Ovim se zaključuje da je stopa sprovođenja indikatora 7.3.1 prilično niska, jer je Ombudsman dobio odgovore u zakonskom roku od 30 dana za samo 58% preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou. Prema tome, prema ovim podacima, pokazatelj 7.3.1 nije ispunjen.²³⁸

Pokazatelj 7.3.2 zahteva da se sprovede najmanje 60% svih preporuka upućenih institucijama centralne vlasti, izdatih u 2019. i 2020. godini, na koje su institucije centralnog nivoa odgovorile pozitivno.

Pozivajući se se na pokazatelju 7.3.2, preporuke adresirane tokom perioda 2019. i 2020. godine, za koje IO nije dobio pozitivan odgovor ili odgovore sa pozitivnim ciljevima o sprovođenju preporuka, ima 143 preporuka, od kojih su 81 sprovedene. Stopa sprovođenja preporuka Ombudsmana, prema ovom pokazatelju, je **57%**,²³⁹ **dakle nije uspjela da se ispuni zbog nedostatka vrlo malog procenta.**

²³⁷ <https://www.oik-rks.org/2018/08/20/ligji-per-avokatin-e-popullit-nr-051-019/> qasur më 13/02/2019

²³⁸ Metoda obračunavanja o pokazatelju 7.1.1 je izvršena prema formuli: $X = \frac{\text{broj preporuka sa odgovorima institucija centralnog nivoa koje je Ombudsman primio u zakonskom roku}}{\text{ukupan broj preporuka Ombudsmana upućenih institucijama centralnog nivoa tokom utvrđenog perioda}} \times 100$.

²³⁹ Metoda obračunavanja izvršena prema formuli utvrđenoj u pokazatelju 7.3.2: $X = \frac{\text{broj preporuka upućenih institucijama centralnog nivoa tokom određenog perioda, na koje su odgovorne institucije odgovorile sa pozitivnom namerom da primene preporuke}}{\text{ukupan broj preporuka upućenih institucijama centralnog nivoa tokom određenog perioda}} \times 100$.

